

นางนพมาศ

หรือ

ตำรับทำวสรีจุฬาลักษณ์

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางสละสุไร ดุลยาชน

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๘

390.22

4449466

ค้นคว้า

ด้วยอภิธานนาการ
จาก ๗๗๗๗๗ ๗๗๗๗๗

1860

1860

1860

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
เชียงใหม่

นางนพมาศ

หรือ

ตำรับข้าวศรีสุภาพลักษณ์

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางสะสุไร คุณยาธน

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๘

เลขที่

๒๓

๓๑๐.๒๒

เลขบัญชี

๒ ๕๕๑ นศ

เลขทะเบียน

๓ ๗๒ ๒ ๗๒๗๒๗

นางเนงเนมาศ หรือคำวีนท้าวศรีจุฬาลักษณ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑	๑	พ.ศ. ๒๔๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๒	พ.ศ. ๒๔๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๓	๓	พ.ศ. ๒๔๖๔
พิมพ์ครั้งที่ ๔	๔	พ.ศ. ๒๔๖๒
พิมพ์ครั้งที่ ๕	๕	พ.ศ. ๒๔๖๖
พิมพ์ครั้งที่ ๖	๖	พ.ศ. ๒๕๐๓
พิมพ์ครั้งที่ ๗	๗	พ.ศ. ๒๕๐๔
พิมพ์ครั้งที่ ๘	๘	พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ ๙	๙	พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐	๑๐	พ.ศ. ๒๕๐๖
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑	๑๑	พ.ศ. ๒๕๐๖
พิมพ์ครั้งที่ ๑๒	๑๒	คลังวิชาพิมพ์เจ้ากรม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๓	๑๓	งานศตวรรษสตรีไทย คุณชาย

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสละโว ทุลยาณ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กำหนดงานวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๐๘ พ้นคำราชโองการ ทุลยาณ ซึ่งเป็นสามี ได้มาแจ้งแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง นางพมาศ หรือคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่องนางพมาศนี้ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ และต่อมาได้มีผู้ขออนุญาตจัดพิมพ์จำหน่าย และพิมพ์แจกในงานกุศลอีกหลายคราว สมเด็จพระยาเจ้าราชอนุภพ ได้ทรงพระนิพนธ์อธิบายไว้เมื่อพิมพ์ครั้งแรกว่า

“หนังสือเรื่องนี้เรียกกันมาแต่ก่อน ๓ ชื่อ เรียกว่าเรื่องนางพมาศชื่อ ๑ เรียกว่าเรื่องเวทีนพมาศชื่อ ๑ เรียกคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ชื่อ ๑ แค่นี้จริงก็หมายความอันเดียวกัน เพราะผู้ที่ว่าแต่งหนังสือเรื่องนี้กล่าวกันว่าชื่อนางพมาศ บิดาเป็นพรหมณ์ รับราชการในตำแหน่งที่พระศรีมหาโพธิ์ ครั้นนครสุโขทัยเป็นราชธานีของสยามประเทศ มารดาของนางพมาศชื่อนางเวที บิดามารดาได้นำนางพมาศถวายทำราชการในสมเด็จพระร่วงเจ้า ได้เป็นพระสนมเอกตำแหน่งท้าวศรีจุฬาลักษณ์ อาศัยประวัติของนางที่ปรากฏดังนี้ จึงเรียกชื่อหนังสือนี้ต่าง ๆ กันแก่งกล่าวมา

ส่วนข้อความของหนังสือเรื่องนี้ ตอนต้นกล่าวด้วยมนุษยชาติ และต่อมากล่าวแสดงเหตุที่บิดามารดาพาเข้าไปถวายตัวเป็นพระสนม แล้วพรรณนาถึงหน้าที่ข้าราชการฝ่ายในตลอดไปจนแบบวิธี ๑๒ เดือน ซึ่งมีเป็นราชประเพณีในครั้งกรุงสุโขทัยเป็นที่สุด

ว่าโดยทางไวยาหาร ไวยากรณ์ อ่านหนังสือเรื่องนี้ด้วยความสังเกต จะเห็นได้โดยง่าย ว่าเป็นหนังสือแต่งในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่งในระหว่างรัชกาลที่ ๒ กับที่ ๓ ไม่ก่อนนั้นขึ้นไป และไม่เป็นสำนวนภายหลังนั้นลงมาเป็นแน่ ถ้าจะหาพยาน จะเอาสำนวนหนังสือเรื่องนี้ไปเทียบกับสำนวนหนังสือจารึกครั้งสุโขทัย หรือหนังสือซึ่งเชื่อว่าแต่งครั้งกรุงสุโขทัย เช่นหนังสือไตรภูมิพระร่วงเป็นต้น หรือแม้ที่สุดจะเอาไปเทียบกับหนังสือที่แต่งเพียงในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ก็จะได้เห็นได้แน่นอนว่า สำนวนหนังสือเรื่องนางพมามาเป็นหนังสือแต่งใหม่เป็นแน่ และยังซ้ำมีความที่กล่าวผิด ที่จับได้โดยแจ่มแจ้งว่าเป็นของใหม่หลายแห่ง ยกตัวอย่างดังคร่าวว่าด้วยชนชาติต่าง ๆ หนังสือนี้ออกชื่อฝรั่งหลายชาติ ซึ่งที่จริงไม่ว่าชาติใดยังไม่เข้ามาในประเทศไทยเมื่อครั้งนครสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นแน่ อีกข้อ ๑ ที่ว่า ครั้งกรุงสุโขทัยมีปืนใหญ่นาคนับด้วยหลายหาบ ปืนใหญ่ในครั้งนั้นก็ยังไม่เกิดขึ้นในโลก แต่ที่ลึกลับกว่าอย่างอื่นนั้นมิได้มีแห่ง ๑ ที่ลงชื่อว่าชาติฝรั่งอเมริกันลงไว้ในนั้นด้วย ชาติอเมริกันเพิ่งเกิด จะมีในครั้งพระร่วงอย่างไรได้ แม้แต่คำว่าอเมริกันเองก็เพิ่งเกิดขึ้นในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพราะฝรั่งช่างทำแผนที่คนหนึ่งไปทำแผนที่ให้ปรากฏรู้จักว่าเป็นทวีปหนึ่งต่างหาก มิใช่อันแต่ฝ่ายตะวันตกตั้งเข้าใจ

กันมาแต่ก่อน จึงได้เรียกทวีปนี้ว่าอเมริกา ตามชื่อช่างแผนที่ผู้ที่ไปพบความข้อนี้นี้ เมื่อสำนวนหนังสือเห็นได้ว่าเป็นหนังสือครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมาในประการ ๑ ยิ่งซ้ำหนังสือเรื่องนั้นฉบับที่ข้าพเจ้าเคยได้พบมาแต่ก่อน ล้วนเป็นฉบับที่ผู้ร้ายในทางหนังสือได้แทรกแซงแปลกล่อมเสียจนและเอะด้วยอีกประการ ๑ แต่ก่อนมา ข้าพเจ้าจึงมิได้มีความนิยมต่อหนังสือเรื่องนางนพมาศ จนถึงได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในที่ประชุมโบราณคดีสโมสร ว่าข้าพเจ้าไม่เชื่อหนังสือเรื่องนี้ว่าเป็นหนังสือของนางนพมาศจริงคงอ้างไว้ในตัวเรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายว่า หนังสือเรื่องนี้ได้เคยทอดพระเนตรเห็นฉบับหลวง แต่ถึงฉบับหลวงก็เป็นหนังสือแต่งใหม่ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์อย่างข้าพเจ้าก็เห็นนั้นเป็นแน่ไม่มีที่สงสัย แต่ท่านผู้ศึกษาโบราณคดีแต่ก่อนมา มีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นต้น ทรงนับถือหนังสือเรื่องนี้อยู่ ชะรอยเรื่องเดิมเขาจะมีอยู่บ้าง แต่ฉบับเดิมจะบกพร่องวิปลาสชากหายไปอย่างไร จึงมีผู้ใดในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้แต่งใหม่ โดยตั้งใจจะปฏิสังขรณ์ให้เรียบร้อย แต่ผู้แต่งมิได้ถือเอาความจริงเท็จในพงศาวดารเป็นสำคัญอย่างเรานิยมกันทุกวันนี้ แต่จะให้เป็นเพราะหวังเรื่องลงไปตามความรู้ที่มีอยู่ในเวลาแต่งหนังสือ เรื่องหนังสือจึงวิปลาสไป

ใต้ทวารพระกระแสนพระราชาวิคังกล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้ายังหา
 หนังสือเรื่องนางนพมาศที่เป็นฉบับที่ไม่ได้ จึงยังมีใ้พิจารณาหนังสือ
 เรื่องนี้ต่อมา จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 กรุณาโปรดฯ ให้จัดหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเป็นหอสมุดสำหรับพระ
 นคร เมื่อมีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๘ และโปรดฯ ให้พระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระ
 บรมโอรสาธิราชเป็นเสภานายของกรรมการ ได้หนังสือเก่ารวบรวม
 ไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณอีกมาก ในพวกหนังสือที่ทำได้ มีหนังสือ
 เรื่องนางนพมาศนี้หลายฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นของเจ้าพระยาธรรมาธิบดี
 แดงยังเป็นเจ้าพระยาพลเทพ ซึ่งเชื่อได้ว่า พวกผู้ร้ายปลอมหนังสือยัง
 มิได้จับต้องมือผู้เล่มสมุดไทย ๑ กับฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
 หลวงวรเสวรสุภา ทูลเกล้าถวายฯ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมทอมรินทร์ ทรงค้นได้
 มากี่ ๓ เล่ม ซึ่งเป็นฉบับที่คล้ายกัน และบางทีจะเป็นฉบับเดียวกับ
 กับของเจ้าพระยาธรรมาธิบดีด้วยซ้ำไป เพราะรวมเข้ากันได้พอดี
 เรื่องแก้กันจนปลายบริบูรณ์ ข้าพเจ้าจึงเอามาอ่านพิจารณาโดยถ้วนถี่
 เมื่อในรัชกาลที่ ๖ เมื่ออ่านตลอดเรื่องแล้ว ก็เห็นความจริงามจะ
 เป็นอย่างกระแสนพระราชาวิจารย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว คือหนังสือเรื่องนี้ ของเดิมเขาจะมีจริง เพราะลักษณะพิธี
 ของพราหมณ์ที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องนี้ โศกมากเป็นคำราชาพิธีจริงและ
 เป็นพิธีอย่างเก่า อาจจะใช้เป็นแบบแผนก่อนนครกรุงศรีอยุธยา ไม่ใช่

เรื่องที่ถูกใจจะมากก็ปลอมขึ้นมาใหม่ได้ทั้งหมด คิ้วข้างหนังสือเรื่องนาง
นพมาศ^๓ ของเดิมจะมาในเจ้าพวกหนังสือคำราพราหมณ์^(๑) ซึ่งเขียน
ด้วยตัวหนังสือพราหมณ์เป็นภาษาไทย หนังสือเจ้าพวกนี้แม่ในหอพระ
สมุดวชิรญาณทุกวันนั้นก็มียู่บ้าง หนังสือเรื่องนางนพมาศ ถ้ามาโดย
ทางคำราพราหมณ์ฉบับเดิมจะขาด ๆ วิน ๆ อยู่อย่างไร จึงมีผู้มาแต่ง
ขึ้นมาใหม่เมื่อรัชกาลที่ ๒ หรือที่ ๓ ในกรุงรัตนโกสินทร์คงกล่าวมาแล้ว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ได้เคยทรง
สดับพระกระแสนับสั่งใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า
ข้าราชการฝ่ายในที่เป็นผู้แต่งผู้แก้ รัชการมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ ได้
เคยกราบบังคมทูล ว ว่า หนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์แทรกไว้ก่อน ๑ เปรียบ
เทียบกับกวีนิพนธ์ของข้าราชการฝ่ายในเป็นเชิงทรงบริภาษ แต่จะ
เป็นตรงไหนไม่ปรากฏ เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบความข้อนี้ มาตรวจกัน
ฉบับดู เห็นความในคอนนางนพมาศเจรจากับบิดามารดาเมื่อก่อนจะ
เข้าไปรับราชการ คือตั้งแต่หน้า ๒๖ จนหน้า ๕๖ ในหนังสือที่พิมพ์
ฉบับนี้เป็นความที่เปรียบเทียบนิตยนิมิต และโศกนาฏที่แต่งดีมาก คอน
นี้อาจจะเป็นพระราชนิพนธ์ ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ผู้อ่านควรจะสังเกตดู

(๑) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริในสมเด็จออกมาว่า ชื่อที่เรียกว่า
"นพมาศ" เดิมเห็นจะหมายถึงชื่อว่าชื่ ๓ เดือน คือเวียงทรวา ๓ เดือน นอกจากนี้
มีที่ราพราหมณ์ตามคำราพทุกเดือน จะมีใช้เป็นชื่อคน

หนังสือเรื่องนางนพมาศนับว่าเป็นหนังสือสำคัญในภาษาไทย เรื่อง ๑ กว๊ายเห่กุ๊กกักล่าวมาแล้ว และเป็นเรื่องโบราณคดีซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยม และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงอ้างถึงหนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ ไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือนหลายแห่ง หวังใจว่าจะเป็นที่พอใจแก่ผู้ที่จะได้อ่านทั่วกัน "

กรมศิลปากร ขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีที่กษัตริย์นาบุพทานกิจ ซึ่งพันตำรวจโท วรา คุตยาน ได้บำเพ็ญอุทิศแก่ นางสะสุไร คุตยาน ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือนี้ออกแจกเป็นวิทยาทาน ขอกุศลทั้งนี้จงเป็นพลวบั้งจัญจนบันดาลให้ นางสะสุไร คุตยาน ผู้ล่วงลับ ได้ประสบแต่อริยคุณเมตตผล สมดังเจกจำนงของเจ้าภาพทุกประการเทอดู.

กรมศิลปากร

๒๑ มกราคม ๒๕๐๘

นางสนธิโร คุลยาณ

ชาติ วันเสาร์ ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๗๐

มตะ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๗

ประวัติ

นางสละไกร คุณยายน

สละไกร คุณยายน เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๔๗๐ ณ บ้านเลขที่ ๔๑๕ ถนนสุขเกษม ตำบลชากูเซิงรุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรนายประสิทธิ์ บุณยารมย์ (อดีต ส.ส. จังหวัดสกลนคร) และนางสะลิล บุณยารมย์ (สกุลเดิม ศิริจันทร์)

การศึกษา การรับราชการ และชีวิต

พ.ศ. ๒๔๗๔ - ๒๔๗๕ เข้าศึกษาที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสกลนคร "สตรีสกลวัน" ทั้งเข้าเรียนประถมศึกษาตอนต้นจนสำเร็จการศึกษาระดับชั้นปีที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๗๗ เข้าศึกษาที่โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ จังหวัดพระนคร สำเร็จประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูง รับประกาศนียบัตรลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๗๗

พ.ศ. ๒๔๗๗ เข้ารับราชการเป็นครูประจำโรงเรียนการช่างสตรีจังหวัดสกลนคร สังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๗

พ.ศ. ๒๔๗๕ ย้ายไปรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนการช่างสตรีประจำจังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๗๕

พ.ศ. ๒๔๗๘ ย้ายไปรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนอ้อมล่อ จังหวัดพระนคร ทั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๗๘ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑ ได้เข้าศึกษาเพิ่มเติมในวิทยาลัย
เทคนิค กรุงเทพ ในแผนกผ้า และเครื่องแต่งกาย ฝ่ายวิชาเอก-
ศาสตร์ สำเร็จได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ลงวันที่ ๓๐
เมษายน ๒๕๐๒

พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ศึกษาสำรับประโยคครูมัธยมอาชีวศึกษา
ฝ่ายวิชาเอกศาสตร์ จากวิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพ ตามประกาศนียบัตร
ลงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๐๓

พ.ศ. ๒๕๐๗ ก่อนหน้านี้ ได้เข้าสอบเพื่อเลื่อนวิทยฐานะเป็น
ข้าราชการชั้นโทของกรมอาชีวศึกษา และต่อมากรมอาชีวศึกษาได้
ประกาศผลการสอบเพื่อเลื่อนเป็นข้าราชการชั้นโท ในครั้งนั้นปรากฏว่า
นางสละไฉว กุลยาณ เป็นผู้ที่สอบได้และอยู่ในอันดับที่ ซึ่งมีสิทธิที่
จะได้รับการพิจารณาเลื่อนเป็นข้าราชการชั้นโทอย่างแน่นอน แต่
นางสละไฉว กุลยาณ มาถึงแก่กรรมเสียก่อนที่จะยังมีโอกาสเช่นนั้น

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ทำการสมรสกับ พ.ศ.ท. วรา กุลยาณ บุตร
พ.ศ.อ. พระยาเสนาณรงค์ เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐

พ.ศ. ๒๕๕๑ มีบุตรหญิง ๑ คน ชื่อ น.ส. วาสิตา กุลยาณ
(กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (เทียบ ม. ๖ เดิม) โรงเรียน
มัธยมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร จังหวัดพระนคร)
เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

ตามปกติ นางสละไฉว เป็นผู้มิสุภาพอนามัย เคยเป็นนัก
กีฬาวอลเลย์บอลของโรงเรียนการช่างสตรีพระนครได้ ไม่เคยเจ็บป่วย

ถึงขั้นรุนแรงมากก่อนเลย จนต่อมาเมื่อประมาณเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๗ จึงเริ่มมีอาการผิปกปรกขึ้น โดยในขั้นแรกมีอาการปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อที่บริเวณเอวและตะโพก จึงได้ไปหาแพทย์ และได้รับการตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลหญิง ปรากฏว่าอาการบว้ยคอนแรก เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร ไต และกระดูก ปกติ คงมีแต่อาการอักเสบที่กล้ามเนื้อบริเวณตะโพกอย่างเดียว ต่อมารู้สึกว่าการบว้ยชักมีมากขึ้น จึงได้ไปหาแพทย์และเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลหญิง เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๐๗ เวลา ๑๗.๐๐ น. ได้รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลดังกล่าวรวมประมาณ ๖๒ วัน อาการบว้ยก็มีไข้และแก่ประการใด มีอาการทรงและทรุดสลับกันอยู่ตลอดเวลา จนที่สุด นางสะสุไร ก็ได้ถึงแก่กรรมโดยสงบ ณ ห้องเลขที่ ๑๐๕ คึกพิเศษ โรงพยาบาลหญิง ซึ่งแพทย์ผู้รักษาแจ้งว่าถึงแก่กรรมด้วยโรคกระเพาะอาหารเรื้อรังและโรคเกี่ยวกับโลหิตเป็นพิษ เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๗ เวลา ๙.๑๕ น. รวมอายุได้ ๓๗ ปี ๓ เดือน ๑๕ วัน

นางสะสุไร ได้ถึงแก่กรรมไปในท่ามกลางความเศร้าสลดของ บิดามารดา สมီး บุตร ญาติพี่น้อง ผู้บังคับบัญชา มิตรสหาย และศิษย์ อยู่มีริ้ววอโดยทั่วกัน.

พันตำรวจโท วรา ตูลสาธน

บ้านเลขที่ ๒๕๕/๖๓ อาคารทิพยเกษม

ซอยที่ ๗๑ (พระโขนง - ถลองคัน) สุขุมวิท พระนคร

ครอบครัวของผู้ถึงแก่กรรม

ที่เกิดเป็นหมา แห่ง “ความตาย”

ทุก ๆ คนที่มีชีวิตอยู่ในโลกย่อมไม่ปฏิเสธ ความจริงข้อนี้
ทุก ๆ คนก็ต้องยอมรับความจริงข้อนี้ โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดย
ไม่มีการต่อต้าน เพราะทุก ๆ ชีวิต เป็นแก่โทษประหาร แก้วการ
สงอาญาเท่านั้น บางคนก็ถูกประหารด้วยเครื่องบิน บางคนถูก
ประหารด้วย รถยนต์ รถไฟ สาครอาวุธ ไรศกษั ฯลฯ

คุณเสสุไร คุณชายน ซึ่งเป็นศิษย์ของอาคมา ก็ตกอยู่ใน
สภาพดังกล่าวแล้ว คือไปก็คงจะถึงผู้เขียน ผู้อ่าน โดยไม่มีทางจะ
หลีกเลี่ยง เหลืออยู่แค่ “ความดี” “ความชั่ว” ที่บุคคลกระทำไว้ เมื่อมี
ชีวิตอยู่เท่านั้น เพื่อให้คนศึกษา “คำของคน” อยู่ที่ผลของงาน “คำของ
งาน” อยู่ที่การกระทำ

พระครูธาดาทรหมอนต์
(หลวงพ่อดำเนินง อยู่ธาดาว)

เจ้าอาวาสวัดเวฬุวนาราม

ตำบลฉิมพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ลูกตุ้มรักของพ่อแม่

สะตุไร (บุณยารมย์) กุลยาชน เมื่อยังเด็กมีชื่อเล่นว่า "ตุ้"
เป็นลูกสาวคนโตของพ่อและแม่ ซึ่งพ่อแม่ถือว่า ตุ้เป็นลูกกู่ทุกข์กู่ยาก
เพราะ ขณะนั้นพ่อเพิ่งรับราชการเป็นครูน้อยและเริ่มสร้างชีวิตครอบครัว
หลังจากตุ้เกิดมาแล้ว พ่อก็ได้รับการเลื่อนวิทยฐานะและตำแหน่ง
สูงขึ้นตามลำดับ ตุ้เป็นเด็กมีรูปร่างน่ารักและอ่านหนังสือง่าย จึงเป็นที่
รักเอ็นดูของญาติพี่น้องทุกคน ครั้นถึงวัยเล่าเรียน ตุ้ก็สามารถเรียน
หนังสือได้ดี เป็นที่รักใคร่ของครูบาอาจารย์เสมอมา และสามารถเรียน
จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อมีอายุเพียง ๑๔ ปีเท่านั้น

ขณะยังเยาว์วัย พ่อแม่ ได้ฝากตุ้อยู่ในความดูแลของคุณครูช่วง
กมลรัตน์ ซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสกลนคร "สตรี
สกลรัตน์" ขณะนั้นครูช่วงเป็นผู้นำในการสร้างสรรความเจริญด้าน
การศึกษาแก่กุลสตรีชาวจังหวัดสกลนคร จนอาจกล่าวได้ว่า ครูสตรี
และกุลสตรีสกลนคร กว่าครึ่งจังหวัด เป็นลูกศิษย์คุณครูช่วง ทั้งนี้
ตุ้ได้รับการถ่ายทอดวิชาการทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ ตลอดจน
ความประพฤติกิริยามารยาท ทั้งยังเป็นผู้ที่มีลาภมีอภิมงคลมาจาก
ปฐมาจารย์นี้อย่างครบถ้วน สมดังเจตนารมณ์ของพ่อแม่ทุกประการ

พ่อแม่ยังจำได้ว่า เมื่อตุ้เข้าเรียนชั้นประถมใหม่ ๆ ใ้รับเจ้า
พ่อแม่อยู่หลายวัน ขอให้สร้างบ้านใหญ่ ๆ อย่างบ้านเพื่อนซึ่งเป็นบุตร
ข้าราชการด้วยกัน (คงมีความเข้าใจอย่างเด็ก ๆ ว่าบ้านพักของทาง

ราชการเป็นบ้านส่วนตัว) เพราะขณะนั้นพ่อแม้อยู่อาศัยบ้านหลังเล็ก ๆ ในบริเวณบ้านकुณเดยอยู่ ด้วยความรักลูก พ่อแม่จึงพยายามเก็บหอม รอมวิน ท้างรเพ็ชระหาเงินค่าเป็นแกลียออยู่ระยะหนึ่ง จนสามารถ สร้างบ้านหลังใหญ่ตั้งที่ลูกปรารถนา ๓ บ้านเลขที่ ๔๕๖ ถนนเมรวร-คาลัย ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เชียงจวนผู้ว่า ราชการจังหวัด บัจจุบันแม่และน้องของลูกได้ใช้บ้านหลังนี้ประกอบ กิจการโรงเรียนอนุบาล "สกลราชฎีอนุบาล" สามารถรับนักเรียน ได้ประมาณ ๑๒๐ คน เป็นที่นิยมเชื่อถือของผู้ปกครองและก่อให้เกิด รายได้สำหรับแก่อุปการการศึกษาของน้อง ๆ ตลอดมาจนทุกวันนี้ นับว่า ทุเป็นพลังผลักดันอย่างสำคัญซึ่งทำให้พ่อแม่สร้างบ้านให้ขึ้นมา

เมื่อศึกษาจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ ก็รีบเข้าให้พ่อแม่ส่งไปเรียนต่อ ที่โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ เพื่อกลับมารับราชการครูอย่างพ่อ อีก ซึ่งตุ๊กได้เรียนเส้าเวียงตั้งปณิธานและกลับมารับราชการครู ๓ โรง-เรียนการช่างสตรีจังหวัดสกลนครตามคุณวุฒิ ภาระนี้เพื่อคุ้มกันเข้า รับเลือกก็เป็นผู้แทนราชฎีจังหวัดสกลนคร ทั้งพ่อและแม่ก็ออกจาก บ้านเรือนแรมไปหาเสียงทุกหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ในจังหวัดกันอยู่หลาย เดือน ทางบ้านตุ๊กก็วันบวระหนักแทนพ่อแม่ในการเป็นแม่บ้านकुณ-เดย น้อง ๆ อีก ๔ คน ซึ่งกำลังเรียนและหลายคนยังอยู่ในวัยรุ่นได้เป็น อย่างดี นอกจากนั้นยังทำหน้าที่ที่อื่นรับและเลี้ยงดูราชฎีที่มักก็คอยได้ ราชการที่พ่อเป็นผู้แทนราชฎี จนกระทั่งเข้าพิธีสมรสกับ พ.ต.ท. วรา คุลยาชน

แม้ตุ๊กจะได้มีครอบครัวรับบวระ เป็นแม่บ้าน คุณเดยมี และ บุตร ตลอดมาต้องไปรับราชการครูในระยะเดียวกันก็ตาม ตุ๊กก็ยังสมัครใจที่

จะรับภาระอุปถัมภ์กันเอง ๆ ให้การศึกษาและเลี้ยงดูเอง ๆ เช่นเค็ม
 แทบจะกล่าวได้ว่า น้อง ๆ ทุกคนสำเร็จการศึกษา มีงานทำคามฐานะ
 นรุษอยู่ทุกวันนี้ก็สืบเนื่องมาจากความดูแลเอาใจใส่ของพี่ทั้งนั้น ญาติ
 พี่เองทุกคนซึ่งจกจำความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของลูกได้เสมอ ไม่ว่า
 ใครจะได้รับความเดือดร้อน หรือมีกิจธุระอันใดก็เป็นก่องเข้าช่วยเหลือ
 เสมอมิได้ขาด สำหรับพ่อแม่เมื่อมีโอกาสมาเยี่ยมเยียนก็ักได้ต้อนรับ
 และปฏิบัติเยี่ยงลูกที่รัก ตลอดจนหมั่นส่งเครื่องอุปโภคบริโภคที่พ่อแม่
 ชอบส่งไปให้ยังจังหวัดสกลนครเสมอมา ทุ้โดยีความว่าพ่อแม่คือพระ
 องค์เดียวของลูกไว้อย่างมิเสื่อมคลาย

ในตำแหน่งพระพุทธศาสนา ลูกก็ยึดมั่นในการทำบุญสุนทานตาม
 ฐานะเมื่อมีโอกาสอยู่เสมอดังจะเห็นได้จากวัดต่าง ๆ ได้มอบพระบูชา
 และพระขนาดเล็กหลายสิบองค์ให้ดูเนื่องจากการทำบุญ การปฏิบัติ
 ราชการก็ปรากฏว่าได้รับคำสรรเสริญจากผู้บังคับบัญชาว่า เป็นผู้ซื่อ
 ซ้นแข็ง มานะอดทน แม้บ่วยไซ้ก็ไม่ยอมลาหยุด บางครั้งต้องพุง
 กายไปทำงานจนล้มบ่วงหนัก ก็ยังเป็นผู้เฝ้าหาความรู้อและเสริมสร้าง
 วิชาฐานอยู่เสมอ สำหรับอธยาศัยใจคออันแจ่มใสก็เป็นผู้ที่อ่อนหวาน
 นิ่มนวล มีจิตใจเป็นกุศล มองโลกในแง่ดี จึงเป็นที่รักใคร่ของผู้
 บังคับบัญชา มีครูหลาย และศิษย์อย่างยิ่ง

ทุ้เคยถามพ่อว่า เมื่อพ่อเป็นนักเรียนพลศึกษาอยู่ ทำไม่กล้า
 ขึ้นไปชกมวยไทยกับ ทับ จำเกาะ ซึ่งเป็นนักมวยอาชีพ ไม่มีใครสู้ เป็น
 การชกมวยค่อหน้าพระที่นั่งสันเกล้ารัชกาลที่ ๖ แล้วก็แพ้เขาด้วย ไม่
 ขายหน้าหรือ ก่อนนั้นก็มาเล่นการเมืองอีก บางคราวสมัครรับเลือกตั้ง

ได้บ้าง พลาคนบ้าง ก็ไม่อยากให้พ่อแม่เห็นเออ อยากให้พี่คนอื่น จะ
เลี้ยงน้อง ๆ ให้ พ่อก็บอกว่า พ่อมีเลือนคนักสู้และเรียนวิชาในทางต่อสู้
มา ขอให้พ่อได้ต่อสู้ชีวิตต่อไปเพื่อชื่อเสียงและเกียรติยศของวงศ์
ตระกูล การกีฬาและการเมืองนั้น แพ้ชนะไม่มีความหมาย ในการ
ดำเนินชีวิตของคนเราก็เช่นกัน ขอให้ยึดมั่นอยู่ในกฎเกณฑ์และขอบเขต
ศีลธรรมอันดี ก็ย่อมได้รับการสรรเสริญทั้งนั้น ลูกคงจำคำได้ จึงยึด
ถือเป็นหลักปฏิบัติจนครบเท่าชีวิตของลูก ซึ่งผู้บังคับบัญชา เพื่อน
และศิษย์ของลูกย่อมรู้จัก

สำหรับชีวิตครอบครัว ลูกก็บำเพ็ญคนับถวายเป็นภรรยาที่ดี เป็น
มารดาที่ประเสริฐยากที่จะหาเสมอเหมือน ลูกได้มุนานและเอาชนะ
ทุกสิ่งที่ตั้งงามจนได้รับความสำเร็จเสมอมา แต่ในที่สุดลูกก็ต้องพ่าย
แพ้ต่อสิ่งที่ไม่มีความหมายอะไรคือ "ความตาย" แต่ความตายของ
ลูกมาก่อนวัยอันสมควร จึงทำให้ทุกคนที่รู้จักพากันโศกเศร้าว่าลึก
ถึงลูกอยู่มูมูมูม

ผู้ที่บำเพ็ญแต่ความดีงามมาตลอดอายุขัย เช่นลูกนั้น ภพหน้าของ
ลูกมีทางเดียว คือ "สุกก็"

จากส่วนลึกที่สุดของดวงใจพ่อแม่.

๑๕๖ "นันทนธรรม" ธรรมบรรพชาธิ

คำมธราตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

แม่พระของลูก

เมื่อคุณแม่เริ่มป่วยในระยะแรก ๆ นั้น ลูก คุณพ่อ ตลอดจนญาติพี่น้องทุกคนต่างก็เข้าใจกันว่า อาการป่วยของคุณแม่คงไม่ร้ายแรงอะไรนัก ทั้งนี้ เนื่องจากตลอดเวลาที่คุณแม่ป่วยอยู่ที่บ้าน และแม้เมื่อไปอยู่ที่โรงพยาบาลหญิงนั้น คุณแม่เป็นผู้ที่มีกำลังใจเข้มแข็ง ชื่นอาหารเจ็บไข้ไว้มาก ไม่แสดงความเจ็บปวดออกมาเลย คุณแม่กลับสามารถสนทนากับผู้บังคับบัญชา เพื่อน ๆ และญาติทุกคนที่ไปเยี่ยมได้เป็นอย่างดี เหมือนกับผู้ที่มีความเจ็บไข้เพียงเล็กน้อย นอกจากนี้คุณแม่กลับแสดงความห่วงใยต่อผู้อื่นเสียอีก เช่น มีความห่วงใยทางบ้าน เป็นห่วงเรื่องการเล่าเรียนของลูก และเป็นห่วงการปฏิบัติราชการของคุณพ่อ โดยเกรงว่า เมื่อทุกคนต้องผลัดเปลี่ยนกันมาอยู่พยาบาลคุณแม่แล้ว จะทำให้หน้าที่ของแต่ละคนจะบกพร่องไป เรื่องความเป็นห่วงของคุณแม่ในขณะที่ยังป่วยอยู่นั้น มีอยู่ระยะหนึ่งที่คุณพ่อต้องไปราชการที่จังหวัดภูเก็ตโดยเครื่องบิน เมื่อเวลา ๓.๓๐ น. และไปจังหวัดเชียงใหม่โดยเฮลิคอปเตอร์ พอรุ่งขึ้นคุณแม่ก็ถามลูกว่า มีข่าวจากวิทยุและหนังสือพิมพ์ลง ข่าวเกี่ยวกับเครื่องบิน ตก บ้าง หรือเปล่า ทั้งนี้ เนื่องจากมีความห่วงใยในคุณพ่อ คุณแม่มีความเป็นห่วงแม่แก่เรื่องผู้มาเยี่ยม ก็ต้องการให้มีที่นั่งและมีการรับรองเป็นอย่างดี แม้ในขณะที่มีอาการไข้หนักผิดปกติ จนไม่สามารถจะพูดสิ่งใด ก็ยังพยายามใช้มือแสดงเครื่องหมายแทนคำพูด ในขณะที่คุณแม่กำลังนอนป่วยอยู่

นั้น ด้วยความเป็นห่วงการเรียนของลูก คุณแม่ยังมีใจกรุณาเร่งว่า และบังคับให้ลูกไปเรียนพิเศษในคอนแวนต์ เพื่อเป็นการเรียนทวีกวีชา มีให้ชากเรียน ในวันหนึ่งเมื่อคุณแม่ทราบว่าคุณพ่อจะต้องไปร่วมประชุมสัมมนาข้าราชการของสำนักงาน ก.ค.ศ. ระดับชั้นพิเศษและชั้นเอก ในการนี้คงค้างกันที่วงกะไร คุณแม่ก็ขอให้ลูกเพื่อไปร่วมการประชุมสัมมนา ไม่ต้องเป็นห่วงคุณแม่ และเฉพาอย่างยิ่ง ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๗ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของคุณอาหม่อมราชวงศ์รังษิ ภาณุมาศ ซึ่งครอบครัวเรารักใคร่สนิทสนมและนับถือกันอย่างมาก คุณแม่มีความห่วงใยมาก คอยเตือนคุณพ่อให้ไปช่วยงานนั้น โดยคอยเตือนแล้วเตือนอีก อย่างกับจะกลัวว่าคุณพ่อจะจำไม่ได้ หรือไม่ได้ไป คุณแม่ได้ปฏิบัติเช่นนี้ แม้ในยามบวชใช้ใคร ๆ ก็กลัวว่าคุณแม่จะหายจากการเจ็บใช้ในไม่ช้า แต่คืนเข้ามีคืนที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๗ คุณอาหม่อมและคุณอาฉวี ได้กรุณาไปถามคุณพ่อและลูกที่บ้าน จึงทราบว่า คุณแม่ของลูกมีอาการใช้หนักมากเสียแล้ว คุณแม่ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ เมื่อเวลา ๔.๑๕ น. นั้นเอง จึงทำให้ลูกได้รับความวิปโยคมาก เพราะลูกได้เสียคุณแม่ที่รักยิ่งของลูกไปอย่างไม่มีวันกลับเสียแล้ว ต่อไปลูกคงกำพร้าแม่ ไม่มีนมโหลหรือนมโหลให้ลูกได้อาศัยในยามเปล่าเปลี่ยวอีกแล้ว ต่อต้นไปลูกไม่มีโอกาสจะได้ยินเสียงที่พ่าสอนลูกด้วยความกรุณาปรานีจากแม่พระของลูกอีกเลย เพื่อขอบสนองความกรุณาปรานีของคุณแม่ที่ได้พร้อบวมลูกตลอดมา ลูกจะระลึกและปฏิบัติตามคำของคุณแม่ที่ว่า "เป็นลูกผู้หญิงก็ควรรู้จักระวังภัยพิบัติ" และคำหนึ่งถึง เบ็ชร์ของพ่อแม่

และวงศ์ตระกูลไว้” โดยเคร่งครัด และจะปฏิบัติกันเป็นนิตย และ
ตั้งใจเล่าเรียนเพื่อไฝ่หาวิชาความเจริญก้าวหน้าของชีวิตในอนาคตตามที่
คุณแม่ต้องการ และใฝ่กรวดาสังสุกเป็นเครื่องสุดท้าย ก่อนที่แม่จะ
จากลูกไป

คุณแม่ชากรวมโคหนอที่ทำให้ “แอม” กับแม่พระของลูกมี
เวลาอยู่ด้วยกันน้อยเหลือเกิน ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อเล็ก ๆ ลูกต้องไปอยู่
โรงเรียนประจำเสีย ๒ ปี และเมื่อโตขึ้นลูกก็ต้องไปอยู่กับคุณย่าอีก
๘ ปี พอกลับมาอยู่ร่วมบ้านกับแม่พระของลูกได้เพียง ๖ เดือนเท่านั้น
แม่ก็ต้องจาก “แอม” ไปอย่างไม่มีวันกลับ โดยลูกยังมีไต่ถาม
โอกาสกระทำการใด ๆ คอบแทนพระคุณของแม่ได้เสีย การจากไป
ของคุณแม่ทำให้ “แอม” ว่าแห้วมาก ลูกขอกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์
ไปรบกวนให้การจากไปของคุณแม่เป็นแต่จากไปเพียงกายเด็ก ขอวง
วิญญานของคุณแม่อยู่ใกล้ ๆ “แอม” ลูกขอแม่เพื่อไปรบกวนช่วย
ปกปักรักษาคุ้มครองลูกด้วย

เนื่องจากคุณแม่ของลูกเป็นผู้ที่ยึดมั่นในคุณความดี มีใจเป็น
กุศล ไม่เบียดเบียนใคร ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหาร ๔ ลูกจึงเชื่อว่า
กรรมดีของคุณแม่ คงจะช่วยส่งให้คุณแม่ของลูกได้ไปสู่สุคติ อยู่ ณ
สรวงสวรรค์ และหากชาติหน้ามีจริง ลูกขออัญฐานให้ไต่เกิดเป็นลูก
ของแม่อีก.

จากลูก

วาตีตา (แอม) ตุลาชาน

หตุสตุทรวกของนอง

หตุจาทอทรบวหัทจาทนอง	น้าตานองแสนวโยคสตุทโสภคสตุ
หัทจาทนองครวณ ไมมวณ	ไดกลบมาทบทนอศขามเศ
โอฬจาสตุจกหาสงโคเปวียบ	มขพอมเทียบความถวีสถนเกลย
หากวามค่อซางพ ไมมเลข	คังนอองเศรบอูนการวดยมา
ทคแหกทอเมกคอบกบอง	ซวขคูแเลเลขนอองถวนทวัททว
กัทร ษนอชทนงนอ ไมมมา	มแตความเมคตาเอออร
เสารุ่มทักรวกนอง ไมซอองซค	สวพคัพสละไมภละหน
ซากล้ามาอกากแกมแสนทว	พิงมจคปองนอองทุกกน
แตครวณทจาทพรวกนอองแลว	คังควงแกวเศววังกลางวทน
มาคิบแสง ไมเชอชอองนอองทุกกน	ควงกมลเบมธณด้วยโสกา
คังแตบค่อไปไมแทมแลว	โอฬแกวของนอองสตุสมองหา
นกกตทกจะมแตมทา	เบนเวรจาทองกรวมค่อจ่าไป
สจขวาทจามัน ไมเทยง	ทุกกนแเลองหลกหน ไมมได
อนเกิดแกเจบคยทวถายไป	พุทธศาสนครสวโอินจจ
ขอใหพสตุทสตุคคภาพ	จงประสมอมคปวมสตุจ
ททททานเบนสทานเนนเวยจวัง	คจคังนอองนอองแซซอองเทอญ.

จากนออง

นางฉมจิต บุนนการมอ

น.ส. กวีณา บุนนการมอ

น.ส. วชิร บุนนการมอ

นางชิวระศิกดิ์ บุนนการมอ

พ.ศ. วิจิตรว บุนนการมอ

นางเจน บุนนการมอ

นายอุษษรชอ บุนนการมอ

คำไว้อาลัย

ศิษย์รู้จักครูสระสุว คุลชายน ทั้งแก้อย่างเป็นนางสาวสระสุว บุณยารมย์ เป็นเวลาเนิ่นนานประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว ในขณะที่ศิษย์เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ โดยครูสระสุวมาเป็นศิษย์ของศิษย์เป็นเวลา ๓ ปี ก่อนมาก็ยังคิดก่อสร้างชาวคราวทุกข์สุขจนที่ศิษย์กับครูอยู่เสมอมา และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ครูสระสุวได้ย้ายมาเป็นครูที่โรงเรียนเอี่ยมลออ่วมกับศิษย์ ตลอดเวลาที่ครูสระสุวรับราชการร่วมโรงเรียนเดียวกับศิษย์ ครูสระสุวกระทำตนเป็นครูที่ดี ศิษย์ที่ดี นอกจากนั้นยังเป็นภรรยาและมารดาที่ดีด้วย เป็นผู้ที่มีนิสัยใจคอหนักแน่น เอาจริงเอาจัง อ่อนโยนต่อผู้ใหญ่ เป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วรู้จักคุ้นเคย เป็นคนพูดน้อย แต่เป็นเสาวระและเชื่อถือได้

ครูสระสุวเป็นผู้มีความมานะอดทน ปฏิบัติราชการด้วยดีเสมอมา และยังสามารถทำประโยชน์ในหน้าที่ครูและราชการได้อีกมาก ดังนั้นการที่ครูสระสุวมาถึงแก่กรรมเมื่อมีอายุเพียง ๓๘ ปี จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง

ขอคุณงามความดีที่ครูสระสุวได้กระทำไว้ จงเป็นผลสนองให้ครูสระสุว จงประสบแต่สันติสุขในสัมปรายภพจงทุกประการ.

จินนีย์สุข พิลสวัสดิ์

ร.ร. เอี่ยมลออ

เหตุการณ์ที่ไม่ได้

เหตุการณ์ที่ข้าพเจ้าทั้งสองไม่อาจลืมได้ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยามศึกสงครามของคืนวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๗ เวลาประมาณ ๔.๑๕ น. ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าพเจ้ากำลังหลับสนิท แต่ต้องสะดุ้งตื่นด้วยเสียงโทรศัพท์ ข้าพเจ้าหยาบไม่คิดว่าเสียงกริ่งโทรศัพท์นั้นจะต้องถูกเรียกมาจากโรงพยาบาลหญิง และก็เป็นที่จริงครั้งที่ข้าพเจ้าคาดคิดไว้ เพราะมีผู้แจ้งมาให้ทราบถึงอาการอันเน่าทรนหนักของพี่ๆ ข้าพเจ้าทั้งสองรีบเดินทางออกจากบ้านพักฝั่งธนบุรีทันที แต่แม้ว่าข้าพเจ้าจะรีบร้อนสักเพียงใดก็แพ้อัจฉริยะของข้าพเจ้า ซึ่งเรารีบร้อนอยากให้ถึงโรงพยาบาลหญิงให้ได้ในทันใดนั้น และแล้วภายใน ๒๐ นาทีข้าพเจ้าทั้งสองก็ถึงโรงพยาบาลหญิง แต่ทว่าสายไปเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็คงพบแต่ความผิดหวังเพียงแต่พบร่างของพี่ๆ ที่ไร้วิญญาณ หลับคาพริ้มคล้ายเสมือนหนึ่งว่าพี่ๆ กำลังนอนหลับ ข้าพเจ้าได้จับร่างของพี่ๆ ปรากฏว่ายังอบอุ่นอยู่ ซึ่งแสดงว่าพี่ๆ ได้จากข้าพเจ้าไปเพียงไม่กี่นาทีเท่านั้น ทำให้ข้าพเจ้าทั้งสองต้องกินใจเป็นที่สุด ข้าพเจ้าไม่สามารถจะหักห้ามความอาลัยอาวรณ์นั้นเสียได้ ข้าพเจ้าทั้งสองสูญเสียพี่ๆ ที่ข้าพเจ้าทั้งสองรักเสมือนญาติอันสนิทอย่างไม่มีโอกาสที่จะพบกันได้อีกแล้ว แต่อย่างไรก็ตามแม้พี่ๆ จะจากข้าพเจ้าไปก็เพียงแต่จากไปด้วยเรือนร่าง แต่เบื้องหลังพี่ๆ ของข้าพเจ้าได้ทิ้งไว้ให้ข้าพเจ้าลืมไม่ได้ คือ ความสุภาพอ่อนโยนสำเนียงอันไพเราะอ่อนหวาน ซึ่งเกิดจากดวงใจอันบริสุทธิ์ของพี่ๆ ความเมตตากรุณา คอญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพี่ๆ ซึ่งครั้งตา ครั้งใจแก่บุคคลทุกคนที่ได้รู้จักพี่ๆ

บ

ฉะนั้น เมื่อพี่ก็ต้องมาค้ำวแทนพี่ข้าพเจ้าไปในวัยอันยังไม่สมควร
เช่นนี้ ข้าพเจ้าทั้งสองขอวิงวอนให้อำนาจแห่งคุณความดีของพี่ผู้ที่ได้
บำเพ็ญและสร้างสมไว้ จงส่งผลให้วิญญาณของพี่ผู้อันเป็นที่รักของ
ข้าพเจ้า ซึ่งสถิตอยู่ในสุคติแล้วนั้น จงสุขยิ่ง ๆ ขึ้นเถิด.

พ.ศ.ศ. น.ร.ว. รัชชี่ ภาคุมาศ

ฉวีส่อง ภาคุมาศ

เรื่องนางนพมาศ

หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์

บานแรก

๑ นพมาศนามแม่น้	เดิมมา
โปรดเปลี่ยนศรีจุฬา	สักหลาด
อุดมรูปปรีชา	ชาญยิ่ง นแม่
หญิงภพใดจักกวี	กว่านี้จะมี ฯ

ตำรับไปราวอาจารย์ พระศรีจุฬาลักษณ์ท่านกล่าวความสวัสดิ์
เจริญของสตรีภาพผู้ประพฤติกามโอวาทแห่งท่านไว้ แต่สมัยจุลศักราช
แรกตั้ง ครองแผ่นดินสมเด็จพระร่วงเจ้าโคชนิยมดังนี้

ว่าด้วยชาติและภาษาต่างๆ

จักกล่าวเรื่องสั้น จับเค็มแก่ทั้งภทรกัลป์นั้น มีมนุษย์ชายหญิง
ทวยอำนาจพรหมให้บังเกิด กาลครั้งนั้นมนุษย์ชาติเจรจาทักษะพากย์
อย่างเดียวกันสิ้นด้วยกัน จะไต่กันว่าต่างภาษานั้นหนมิไต่ ครั้นล่วง
เดือนบ็อันตรากลับมาเป็นอันมาก จนถึงพุทธอันตรากลับอันนี้ สมัยเมื่อ
มนุษย์มีอายุค่าน้อยกว่าร้อยปีแล้วนั้น ธานีอันผู้ไต่นามบัญญัติชื่อว่า
ศรีจุฬาลักษณ์ อันเมื่อป็นสมัยสมบัตกกล่าวคือบ็ัญญา จักจำแนกชาติภาษา
มนุษย์ตามไปราวอาจารย์ ท่านสมมติเรียกชาติภาษาต่างๆ ให้พิศคาร
ตามสคิบัญญา ซึ่งได้สคิบพึ่งใครเพทและคคโลก คำไปราวอาจารย์
สืบๆ กันมา บรรดาบ้านเมืองมนุษย์ซึ่งตั้งอยู่ภายนอกขัณดินประเทศ

สันท์สกลสมพุทวิปเน่ ก็มีชาติและภาษาต่างกันเป็นอันมาก ไปรา-
ดาจารย์ทำนเก็บรวบรวมเข้าบัญญัติเรียกว่า ประเทศประเทศเป็นสยาม
ภาษาทั้งสันและบ้านเมืองบรรดาตั้งอยู่ในเกาะลังกาทวีป และเกาะซึ่ง
เป็นเบรียวารแห่งเกาะลังกาก็มีมนุษย์ก็ต่างชาติต่างภาษา ไปราดาจารย์
ทำนเก็บรวบรวมเข้าบัญญัติ เรียกว่าสิงหลประเทศสันค้วยกัน จึงเป็นประเทศ
สามประเทศ ภาษากันแยกสามภาษาคงแท้จริง

หนังสือค นักปราชญ์ผู้มีปัญญา ซึ่งเรียนรู้อุดมฉันทมีอินท
วิเชียรฉันทเป็นคันท ทำนเพ็งใจจะนิพนธ์คันทแก่งการพหิ โคลง ฉันท ลิลิต
เป็นบททำนุกทำนียบ คำสังวาส คำนิราศ คำสรรเสริญ คำสุภาษิต
ทำนมักใช้ภาษาค่างๆ เป็นถ้อยคำไทยคณฑะพากย์ฉันท เหตุคันทนันทัน
จึงจัดพากย์ภาษาแยกออกโดยค่างกัน อันมครพากย์นั้นคือคำบาลี
ภาษาแขกซึ่งใหม่ฉฉิมประเทศเจรจากัน ถูกค้องกับมครพากย์ไทยมาก
และสยามพากย์นั้นทำนว่าเป็นคำไทย สิงหลพากย์นั้นทำนว่า เป็นคำ
ชาวสิงหลลังกาทวีป และคำพราหมณชาตินั้น ทำนว่าสิงสกฤตพากย์
คณฑะพากย์นั้น ทำนว่าเป็นคำฝรั่ง ปุถุณะพากย์นั้นทำนว่าเป็นคำพม่า
คณฑะพากย์นั้น ทำนว่าเป็นคำรามัญ หรือญไชยพากย์นั้น ทำนว่า
เป็นคำลาวนาหมิก กัมพูชพากย์นั้น ทำนว่าเป็นคำเขมร

แต่คันทเข้าน้อยผู้ซื้อศรัจุพาลักษณิ จะเพ็งจำแนกชาติภาษาค่างๆ
ค่อออกไป คือ ภาษาไทย ๑ ลาวภาษา ๑ ลาวนาหมิกภาษา ๑ ลาวลือ
ภาษา ๑ ลาวเงี้ยวภาษา ๑ ลาวทรงคำภาษา ๑ ลาวทรงชาวภาษา ๑
เขมรกัมพูชภาษา ๑ เขมรคองภาษา ๑ เขมรละมกภาษา ๑ เขมรชวย
ภาษา ๑ พม่าภาษา ๑ รามัญภาษา ๑ ทวายภาษา ๑ กระแซภาษา ๑

๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

ว่าด้วยการแบ่งอาณาเขตในชมพูทวีป

อันว่าสกลชมพูทวีป นอกจากบ้ำพระหิมพานต์ และพระมหาสมุทร
 อันเป็นที่อยู่แห่งมนุษย์นั้น ประเทศโคทักควรจะต้องเป็นบ้านเมืองหมู่
 มนุษย์ชาติภาษาต่าง ๆ มีพระมหากษัตริย์เป็นกัน ก็กตงค์กั้งเป็นพระ
 นครและราชธานี ประทับด้วยเกษมคามแคว้นแคว้นเป็นเมืองใหญ่บ้าง

เมืองน้อยบ้าง มีเขตแดนกว้างยาวประมาณได้ ๕๐ โยชน์ก็มี ๑๐๐ โยชน์
ก็มี ๒๐๐ โยชน์ก็มีบ้าง เป็นเมืองคอนบ้าง เป็นเมืองชายทะเลบ้าง
เกาะบ้าง ต่างประดับด้วยเครื่องคเสนางก็ไพโรฟ้าข้ามแผ่นดินลูกแก้วพานิช
มีสมบัติอันเป็นแก่นสาร และศฤงคารบริวารยศ เป็นรัชคิยมหาศาล
พราหมณ์มหาศาล กษัตริย์มหาศาล บิวิบุรด้วยสุวรรณหัตถ์วิรุจน์
ต่าง ๆ ตามประเทศเมืองใหญ่และเมืองน้อย

และพระนครโคสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า ซึ่งมีพระเศ
ษฐานภาพมาก สะพรั่งพร้อมไปด้วยนิกรโยธา ทนเกล้าทหาร
อันเข้มแข็งในการณรงค์สงคราม ทั้งเสนาภคานายกพลกัรบรูฑ์ตัวรับ
พิชัยยุทธ์ สามารถอาจล้างข้าศึกศัตรูได้ทุกทิศแล้ว ก็สร้างสม
สรรพ ศัสตราวุธ เรือรบเรือไล่ช้างม้า โค กระ บือ ล้อ เกวียน ไว้สำหรับ
พระนครเป็นอันมาก เทียบปราบปรามบ้านน้อยเมืองใหญ่อันมีกำลัง
ไพโรพละและลคบัญญัติไม่เทียบเทียม ให้อยู่ในอำนาจเป็นเมืองขึ้นเมือง
ออกแผ่นดิน พระราชาชญาอาณาเขตกว้างขวางออกไปตั้งกล่าวนี้
เทศกึ่งนั้นใช้ไว้ประเทศภาษา ๒ ภาษา ๓ ภาษาบ้าง ๔ ภาษา ๕ ภาษาบ้าง
รวบรวมกันเข้าจึงเรียกว่าเป็นพระมหานคร ประเทศเอกราชมีในสกล
ชมพูทวีปหลายพระนคร หนึ่งโคศ อันว่าพระนครประเทศเอกราช
ตั้งกล่าวนี้ แม้ตั้งอยู่ในที่ไกลกันก็ แต่เมืองขึ้นเมืองออกปลายเขต
แดนกึ่งทิศต่อกัน ในระหว่างมีป่าใหญ่ภูเขาลำห้วยธารกัน ทางไกลกัน
๒๐-๓๐ วันกันก็ ถ้ามุษษย์ ๒ ฝ่ายฟ้าส่งจวไปมาถึงกันได้โดย
ทางบกและทางน้ำ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ฝ่ายฟ้าต่างมี
พระเศษฐานภาพและบุญบารมีเป็นอันมาก ทั้งเสนาภคัททนเกล้าทหารก็
เข้มแข็งในการศึกสงครามอย่างกัน ถึงมาทรวากำลังพาหนะสรรพศัสตรา

อาหารเสียบียงอาหารจะยิ่งห่อนกว่ากันแท้ก็ เจ้าพระนครใหญ่ทั้งสองฝ่าย
ฟ้าต่างปรารภสนามันก็ และบ้านเมืองเขตแดนซึ่งกันและกัน จึงกระทำ
การสงครามคอยโต้ขึ้นเคียงกันไปจนหลายชั่วอายุมนุษย์ ลูกคำพาดิช
ทั้งสองฝ่ายก็มีได้ไปมาค้าขายถึงกัน นานาประเทศทั้งปวงก็รู้ว่าเมือง
นี้ ๆ เป็นชาติศึกแก่กัน

ประการหนึ่ง พระนครประเทศเอกราช ๒-๓ พระนครก็มีบ้าง
มากกว่า ๑๐ ราชธานีก็มีบ้าง อาณาเขตใกล้และไกลกันพอที่ สมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดินต่างประพฤติกามราชประเพณี ย่อมนับถือว่าเป็น
ราชสัมพันธ์ ไมตรีและมีศรัทธาซึ่งกันและกัน ต่างแต่งทูตานุทูต
พระราชสาส์น ส่งเครื่องราชบรรณาการไปมาจำเริญทางพระราชไมตรี
เยื่อมเยียมกันตามกำหนดมิได้ขาดทั้ง ๒ ฝ่ายฟ้า โดยน้ำพระทัยไม่มี
ความรังเกียจว่าต่างชาติต่างภาษา ความสวัสดิ์จำเริญก็บังเกิดแก่
พระมหากษัตริย์ บรรดาซึ่งเป็นทางไมตรีกันนั้น อันว่าสมณชีพราหมณ์
โพธิ์ฟ้าเจ้าแผ่นดินก็อยู่เย็นเป็นสุข ลูกคำพาดิชก็ไปมาค้าขายถึงกัน
โดยสะดวก หากความวิบัติอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ บ้านเมืองก็บริบูรณ์
ไปด้วยสรวพลีของเครื่องใช้สอยต่าง ๆ มีเงินและทองเป็นต้น นรชน
ชาติภาษานานาประเทศทั้งปวงก็เล้าลือสรรเสริญพระเกียรติยศ มี
ความนิยมอันดี ชักชวนกันมาสู่พระบรมโพธิ์สมภาร สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินทุกปีเดือนมิได้ขาดโดยนิยมนั้น

และพระนครราชธานีใหญ่น้อย บรรดามีในสกลชมพูทวีปทั่วไป
นั้น กาลสมัยพระบวรพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธเจ้า
ประคิษฐานตั้งอยู่เป็นอันคั่นนั้นเอง ซึ่งเสียมสูญอันครุฑานเสียมแล้วนั้น
โดยมาก เหล่าด้วยพระเจ้าแผ่นดินและประชาชนชาวชนบทประเทศทั้งปวง

ยังนับถือพระรัตนคฤหาศิกุลเป็นสัมมาทฤษฎีนี้ประมาณ สักส่วนหนึ่ง
สองส่วน เป็นมฤตยูทฤษฎีเชื่อถือลัทธิศรัทธาต่าง ๆ นั้น คณะนับได้
สัก ๔ ส่วน ๑๐ ส่วน โดยประมาณ

สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระร่วงเจ้า

แก่น้จะพึงกล่าวสรรเสริญพระเกียรติยศสมเด็จพระร่วงเจ้า อัน
ถวัลยราชโอรุย์สมบัติ เป็นบรมกษัตริย์อันประเสริฐ ปรบคานิชก
เสวยราชย์ ณ กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีบุรีรมย์สถาน เป็นเป็น
อาณาจักรราชภูมิตั้งที่นครชุมคามสยามประเทศทั้งมวล มีเมือง
ขึ้นนอกแอกโขทรีจกวางช่วงเมืองกิ่งเมือง ผ่านพระราชอาณา
อาณาเขตขอบเขตเทศสีมากว้างขวางนับด้วยโยชน์ยิ่งกว่า ๑๐๐ มั่งคั่งไป
ด้วยสมเดชีพรามณ์ชนประชาชาติอยู่เป็นภูมิฐานาคึกคักอันไป
โดยระย้านบ้านเมือง สร้างสมสวนผลไม้ไร่นาและที่ทำกินต่าง ๆ เป็น
ผาสุกสบายทั่วทุกหน้า ปรารจากพาลภัยอันตรายมีโจรเป็นกัน แล้ว
ก็งามไปด้วยหมู่ลูกคำพาดชีจีนจามแขกฝรั่ง อเนกนานาประเทศ
ภาษาต่าง ๆ กังคักเคี่ยมบ้านเรือนโรงวังแพเป็นต้องแถวคามวิถี
สถลมารค ชื่อชายสรรพสิ่งของเครื่องทองเงินแก้วเก้าแก้วรัตน
อลังการภรณ์ ทั้งพรรณผ้าไหม่มัควรรแก่บุรุษสตรีมีหลายอย่าง ผ้า
สุพรรณเทศร์ ผ้าฉีกพัศร์ ผ้าจีนกะพัศร์ ผ้ากะเลงพัศร์ ผ้า
เหาะศรี ผ้ารัตศรี ผ้าเจดศรี และพรรณภาชนะเครื่องใช้สอยต่าง ๆ
อันควรรกับตระกูลทั้ง ๑๐ ตระกูล ก็มีชื่อชานแก่กันเป็นอันมากกว่ามาก
บริบูรณ์ไปด้วยโภชนาณัจฉะมังสาอาหาร ของพึงจะบริโภคโอชารส

อันมีมาแต่ประเทศต่าง ๆ ก็ชื่อชายเต็มไปในท้องตลาดไพศาลทุกแห่ง
ทุกตำบล บรรดาลูกค้าพาณิชย์ในประเทศก็ดี นอกประเทศก็ดี ที่ไปมา
ค้าขาย ณ จังหวัดแวงแคว้นกรุงเทพพระมหานครสุโขทัยราชธานีนั้น
ย่อมบรรดาสินค้าไปมาค้าขายสลับกำนันแก่ตรา สักจงเกี่ยวนโคเกี่ยวน
กระบืออานช้างอานอูฐ ค่างม้าค่างล่อต่างลา เรือดอเรือพายเรือแจว
เรือกรรเชียงเรือแล่นเรือไล่ บ้างก็ไปบ้างก็มาทุกฤดูเดือนมิถุนายน

ว่าด้วยตระกูลต่าง ๆ

อันไพร่ฟ้าประชาราษฎรคนทั่วแวงแคว้นเมืองขึ้นออกก็ดี และ
ในราชธานีก็ดี ย่อมนับกันเป็นตระกูลประพฤติกามไปราวเขาจารย์สืบ ๆ
ต่อมา อันตระกูลฝ่ายทหารนั้นมี ๔ ตระกูล คือ ทหารบกตระกูลหนึ่ง
ทหารเรือตระกูล ๑ ทหารช้างตระกูล ๑ ทหารม้าตระกูล ๑ ฝ่ายพ่อเรือน
ก็มี ๔ ตระกูลเหมือนกัน คือ ตระกูลพราหมณ์ ๑ ตระกูลเขวชู้ ๑
ตระกูลพ่อค้า ๑ ตระกูลชาวนา ๑ แยกทบก็ตระกูลนี้มีทั้งฝ่ายทหาร
ฝ่ายพ่อเรือน บรรดาตระกูลซึ่งกล่าวนี้ แม้จะแจ้งการอาวาหวิวาห
มงคล ก็ยกแก่กันตามแต่ตระกูล จะไต่กระทำนงกลการให้ต่างชาติ
ตระกูลไปนั้นหาไม่ได้ แต่ฝ่ายบุรุษซึ่งเป็นคนมีทรัพย์สมบัตินั้น ย่อมหา
อนุภริยาค้ำยสินจ้างสินด้วยไว้เป็นบริวารยศ แม้มีบุตรีศากันนับเป็น
ตระกูลบิดาฝ่ายเดียว อันว่าฝ่ายสตรีภาพนั้น แม้เป็นคนบริบูรณ์ด้วย
ทรัพย์ ผู้โศกน้ำจิตโลเลล่ออำนาจแก่กามคุณ ไปร่วมสังวาสด้วยบุรุษ
สินจ้างสินด้วย ซึ่งใช้สอยการงานในวันเรือนก็ดี และเป็นหญิงงาม
เมืองก็ดี อันบุตรีศากของหญิง ๒ จำพวกนี้ มหาชนมีความรังเกียจนัก

เรียกว่าคนอนาจาร ย่อมจำงด่าไปใช้เป็นคนเลื่องช่ามีโคกระบือ
ชกตกฝ่าผ่นเก่าเสียโคมมาก

หนึ่งโสด อันว่าชกคิยะตระกูลนั้น เป็นตระกูลสูงศักดิ์ประเสริฐ
กว่าตระกูลทั้งปวง ถ้าจะแต่งการอาวหาวิเวกคลกับตระกูลใด ๆ
ก็ได้ มหาชนไม่มีความรังเกียจ ย่อมเบียดชกคิยะตระกูลสันต์ด้วยกัน
เหตุทั้งนั้นชกคิยะชาติจึงเจือไปในตระกูลทั้งเก้าตระกูล แต่ทว่าบุคร
ธิดากันนับเป็นตระกูลบิดาฝ่ายเดียวคู่กัน

ในสมัยนั้นพระราชชายหญิงสิ้นทั้งมวล ย่อมมีความผาสุกสบาย
ด้วยอำนาจอุโลกธรรมคา เป็นไปโดยเสมอมิได้ยังมีได้พ้อ พยาธิ
โรคราก้เบาบาง หม่อมขุนษย์ก็ประกอบไปด้วยสติปัญญาโดยมาก ต่าง
ว่าเรียนสรรพวิชาต่าง ๆ ฝ่ายทหารก็เรียนรู้ศิลปศาสตร์เพลงอาวุธ คือ
วิชาช่างม้ากระบี่กระบองไล่ตั้งคาบสิ้นคาบยาวกรีชกันหยัน โคมรศร
กำชาบบิน ไฟใหญ่่น้อย มวยปล้ำตำรับตำราพิชัยยุทธ์เวทมนตร์
คงกระพันเข้าชีนาญเป็นอันดี บรรดาพวกพ่อค้าเรือนก็ต่างเล่าเรียน
คัมภีร์ไตรเพทไตรวิชา คือกลบทกลกลอนทำนองทำเนียบอักษรอักษร
ครุส หุสศรกรณที่สุคร ฉวางค์ ตำรับโหราศาสตร์ที่กาพยากรณ์
สมมุติอันเทพาษาบาทจันทร์สวรรค์ อาจารย์จักราศีการาฤกษ์นพเคราะห์
สุริยคราสจันทรคราสโคพิศสาร บ้างก็เรียนรู้เวชกรรม คือ โอสถ
แพทย์ตำพิระแพทย์เนครแพทย์วิธโรคแพทย์อากมะแพทย์อูรูกะแพทย์
บางพวกก็เรียนวิชาเป็นช่างสุวรรณดิษฐ์วิธวิธ วิธกวีวาคเขียนแกะ
จำลกับันกลึงหล่อหลอมสรรพวิชาช่างต่าง ๆ ชำนิชำนาญโดยมาก
ฝ่ายสตรีก็ต่างว่าเรียนวิชาช่างสุวรรณลายเส้นเลขาแกะปั้น บั๊กทอ
ร้อยกรองเขียนย่อมเป็นที่ทำกัน เกษมสุขทุกหัวหน้า

นรชาติชายหญิงบ้างก็เล่นพนันหาขบถในครรวรกว่า จะเป็นหญิงหรือชาย เล่นโคชนโคเกวียนคนแล่นรอบแล่นธงกลิ้งข้างกลิ้งม้ากลิ้งคนเป็นคานนักชกตฤกษ์ บ้างก็เล่นระเบงบี่ระเบงกลองพ็อนแพนขับพิณทุริยางค์บรรเลงเพลงร้องท่งร่ำระบำโคม ทุกวันเค็มมิได้ชาก เอ๊กเกริกไปค้ำยสำเนียงทักประชา เสสรวลตำรวลเล่นและชื้อขายจ่ายแจกจนราชราครมีชดมิยามจึงค้อยส่งกเสียง

ว่าค้ำยวัตถุในพุทธศาสนา

แล้วก็รุ่งเรื่องไปค้ำยพระบวรพุทธศาสนา รัตนคักยาริคุณอันเป็นนิยานิกธรรม อาจนำสัตว์ให้พ้นจากวิฎทุกข์ ถึงซึ่งสวรรัตนพิพานค้ำยเนื่อนาบุญ และในจังหวัดพระนครกัตติ แขวงเมืองชนอกทวนคัมคามกัตติ พันภูมิภาคปดพิยอมแนเนื่องไปค้ำยมหาอวาส สังฆารามใหญ่ น้อยแบบมิตวัน เป็นราชอารามกัมมี ชัคคิยารามกัมมี คหบดีวารมกัมมี กุลประชารามกัมมี มีวัดหน้าพระธาคุราชบูรณะเป็นคัม และพระราชอารามหลวง และพระอารามค่างๆ ซึ่งไพศาลกว้างใหญ่เนื่อ ย่อมประดับไปค้ำยไม้พระมหาโพธิ์และพระวิหารการเป็รียู พระมหาสถูปเจคัยสูงใหญ่ชิ่งกว่าร้อยศอก แล้วกล้อมค้ำยพระวิหารยาว มณเฑปทิกสถูปรายแนวควงค้ำยเสาใต้โพธิ์ชุ้มทวาร มีศาลารายเป็นระยษคามชอบก้าแพงช้นนอก เป็นที่ประชุมบวรพชัท ซึ่งไปกระทำสักการบูชาคู้เศียรคากษเยชคยคักไปค้ำยเสนาสนะกุฎีสงฆ์ ล้วนกระทำค้ำยอิฐปูนเป็นหมู่เป็นแถว มีทั้งที่จงกรมที่สบายกลางคินกลางวัน หอดันหอบปริคทอศัทธรรมมนเทียร โรงควงโรงกรักโรงน้ำร้อนน้ำเย็น ชุ่มน้ำสรง

น้ำชำระเท้า สวมสระบ่อตะพานข้ามคู่กันคณะบักเสาทงตรงปลูก
 ปลูกพรรณไม้ดอกผลร่วงพื้นลานลาคด้วยแผ่นศิลาเขียนสระอากาศ มี
 พระอุโบสถสังฆกรรมผูกพัทธสีมาไว้ในระวางบริเวณคณะสงฆ์ กว้าง
 ยาวยี่สิบห้าห้องวิจิตรไปด้วยชุ้มทวารบานประตูหน้าต่าง ฝาผนังพิกาน
 คอกอักษกลั้ววาศเขียนล้วนลายสุวรรณ เป็นรูปเทพอินทพรหมอสุ
 คุรุทนาถ และเครื่องพญาศักระมันธาครุราชพญามหาสุทนต์จักรพรรดิ
 ราชาธิราชเป็นต้น อันว่าเจดีย์ฐานและเครื่องประดับพระอาราม
 ทั้งมวลเป็นที่สุดจนศาลาและตะพาน ก็อร่ามไปด้วยแสงสุวรรณเสชา
 ลวกลายฉัตรกรรมลดากรรม ห้อยย้อยพนมพวงแก้วประทีปแก้วแสง
 ประภัสสร ควรจะทอศกทัศน์ยิ่งนัก และเชิงอัมรินทร์บันไดนั้น ก็
 กระทำด้วยศิลาสาย มีรูปไกรสรคชสีห์คชินทรพาลี ไทสิงห์อสูรเสียว
 กางกั้นนวลล้วนหล่อด้วยทองประสม บ้างก็ทำด้วยศิลาวางไว้เป็นคู่ ๆ
 ทุก ๆ ทวารเข้าออก หนึ่งโศก ควรจะอักษจรยด้วยพระพุทธรูปปฏิมากร
 ซึ่งประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ และพระวิหารใหญ่น้อย อันเป็นที่
 สักการบูชาทั่วไปทุกพระอาราม ย่อมหล่อด้วยคามพะไลหะ พระ
 พุทธรูปเป็นประธานนั้น หน้าสมาธิกว้างยี่สิบศอกก็มี สิบหกศอกก็มี
 สิบสองศอกก็มี ซึ่งหย่อนอยู่ในระวางนั้นก็ มี และพระพุทธรูปศกสูง
 สี่สิบแปดศอกก็มี หย่อนลงมาในระวางจนสิบสองศอกก็มี อันพระ
 พุทธปฏิมากรใหญ่ ๆ ดังกล่าวนี้มีเป็นหลายพระองค์ และพระพุทธรูป
 น้อย ๆ กับพระอรหันต์รูปนั้น ย่อมมีเป็นอันมากกว่ามากเหลือที่จะนับ
 จะประมาณ บางพระองค์ก็หล่อด้วยคามพะไลหะ บางพระองค์ก็
 กระทำด้วยศิลาทั้งแท่ง ล้วนแต่งามด้วยพระพุทธรูปลักษณะ แล้วก็ล้อม

ไปด้วยสุวรรณแปกน้ำ รัชสมัยรุ่งเรืองสถิตบัลลังก์ทอง กวระจะเป็นที่
เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ใฝ่เนรมิตการ

อนึ่ง อันว่าพระกฤษณครุฑทศิโนรสสังฆวิฑนะ ความวาสีอัญญาชาติ
สิ้นทั้งมวล ส่วนแก่ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติประเสริฐด้วยศีลคุณ
ธุดงค์คุณ ก็จะมีสมณคุณ ต่างเล่าเรียนกันตถุระวิมลสนาธุระ ที่มี
พระวรราชาอายุเป็นพระมหาเถรทำนออบรูในข้อวัตรปฏิบัติ ก็ได้เป็น
พระอุปัชฌาย์อาจารย์สั่งสอนภิกษุสามเณร มีอันเถรวาสักสังฆวิฑนิก
นับด้วยสิบควยร้อยเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ พระภิกษุบางพระองค์ก็ทรง
จำไว้ได้ ซึ่งพระองค์ก็มีพระวินัยปฏิภกัมภีร์หนึ่งบ้าง สองคัมภีร์
บ้าง สี่ห้าพระคัมภีร์ก็มีบ้าง บางพระองค์ก็ทรงไว้ซึ่งพระสุกตัมปิฎก
สี่สิบห้าสิบพระสุตร ร้อยพระสุตร ยิ่งกว่าร้อยพระสุตรก็มีบ้าง บ้างก็
ทรงไว้ได้ซึ่งพระอภิธรรมปิฎกนับด้วยสิบภาณวารบ้าง ยิ่งกว่าร้อย
ภาณวารบ้าง บางพระภิกษุก็เป็นพระวินัยธร บางพระภิกษุก็เป็น
พระธรรมกถึก ตำแหน่งพระสังฆธรรมเทศนาไพเราะ อาจยังนำจิต
บรรพชิตให้มีประสาธโสมนัสศรัทธายิ่งขึ้นไปได้ร้อยเท่าพันทวี บรรดา
กฤษณครุฑในตระกูลทั้งปวง ก็ออกบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา
เป็นอันมากทุกเดือนนี้มี ได้ชาก ชนมธุจจาภิฐิ บ้างก็เลื่อมใสมา
นับถือพระรัตนคฤหาศิกคุณเป็นที่พึ่ง ให้บุตรคนคทาออกบวชเป็นภิกษุ
สามเณรก็โดยมาก อันพระบวรพุทธศาสนานี้รุ่งเรือง พระรัตนควย
กับบริบูรณ์ด้วยเครื่องสักการบูชา และจกัษัยซึ่งทานทายก มีพระ
มหาภคหิรัยเป็นต้น บริจาคทรัพย์กัลปนาถวายไว้ในพระอารามใหญ่
น้อยทั่วไป มิให้พระภิกษุสามเณรได้รับความลำบากขัดสนด้วยกัมปิย
ของฉันใคร่จิวรและบริวารต่าง ๆ

ว่าด้วยฤทธิ์ของพราหมณ์

ประการหนึ่ง พราหมณาจารย์อันทรงประวิกรกฤตศาสตร์ว่า ซึ่ง
มีชาติและตระกูลมิได้เจือ ก็ยอมวิเศษด้วยไตรเพทเวทมนตร์ รุ
ลักษณะผูกพรกกระทำการพระราชพิธีทั้งสิบสองเดือน เพื่อให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระจำเริญในราชสมบัติปราศจากภัยอันตราย อัน
ว่าพระมหากษัตริย์ชัศกัยะราชตระกูลกัศ และนรชาติชายหญิงตระกูล
ทั้งหลายกัศ และนรชาติประชาชนชายหญิงตระกูลทั้งหลายกัศ ย่อม
เชื่อเชื่อพราหมณ์หมื่นไปในกาลมงคลต่าง ๆ มีการทำอาวา
มงคลเป็นกัน พราหมณ์ก็บังเลื้อเสียงสังข์รตน่าอันอิศวรเวทวิช
มนตร์อวยชัยให้พรโดยคัมภีร์ไสยศาสตร์ แล้วกับเอาเครื่อง
สักการะ คือทรัพย์สินอันเป็นแก่นสารควรแก่พราหมณ์จะพึงบริโภค
ใช้สอย หนึ่งโศก สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า กับหมู่พราหมณ์
ชาติทั้งปวงยอมสร้างสถานที่เทวรูปไว้ในราชธานี และนิคมคาม
เมืองชนออก เป็นหลายแห่งหลายตำบล อันพระเทวสถาน
มีสามอย่าง คือ สถานพระสยามภูวนาถหนึ่ง สถานพระนารายณ์
หนึ่ง สองเทวสถานพราหมณ์พิธีทั้งห้าชาติ มีชาติไวธีกเป็นต้น
ยอมนับถือกระทำสักการบูชา และสถานพระเทวกรรมอีกสถานหนึ่ง
เป็นที่นับถือแห่งพราหมณ์ชาติพฤติบาศ ย่อมกระทำสังเวยบวงสร
วณการด้วยพระศกกรรม อันสถานเทวรูปทั้งสามสถานดังกล่าวนี้
ก็ยอมวิจิตรไปด้วยเลขาเขียนวากเป็นลวดลายต่าง ๆ มีศาลารายเป็น
ที่อาศัยและโรงมานพ สำหรับพราหมณ์ทั้งหลายนั่งสวดสวดมนตร์
แล้วก็แวคว่าไปด้วยกำแพงแก้วเป็นบริเวณ วิกพันลานราบวันโรยทราย
พรรณอันขาว ปลูกกันพฤษภเวศุเป็นพญาไม้ ปลูกกันชุมแสงคันระงับ

เป็นไม้บิวาร ปลูกทั้งพรรณไม้ดอกแจ้ค้อย่างไวบุชาในการพิธีทุก ๆ แห่ง และพระเทวสถานแห่งใดที่กว้างขวางเป็นสถานใหญ่ ก็มีศิลากระทำเป็นไทรลาสบรรพค มีรูปสัตว์สิ่งคั่งอยู่บนเขอกฎมา ล้วนหล่อด้วยทองสักกะโลหะสูงแปดศอกบ้าง สิบศอกบ้าง ในเชิงบรรพคนั้นก็ล้อมด้วยเขื่อนเสาศิลาไม้ลายและสีต่าง ๆ แล้วก็มียัญมหาสระน้ำใสสะอาด ปลูกบัวสักศกษุศระหนึ่ง บัวสักศกบรรพคสระหนึ่ง บัวเดือนสระหนึ่ง บัวฉลุจงสระหนึ่ง บัวจงกลนสระหนึ่ง สำหรับพราหมณ์ เชื้อมัญจมหานที่มีเบญจปทุมลอย มาทรงพระเป็นเจ้าแล้วละวันน้ำลงสู่สังขนาโปรดมหาชนซึ่งกระทำมงคลต่าง ๆ และพระเทวรูปซึ่งพราหมณ์ทั้งหลายนับถืออันคือ พระปรเมศวร พระพิฆเนศวร พระวิษณุจักร พระอุมาภควดี พระลักษมี พระมหเทศวรี พระเทวกรรม พระสัทธาสิทธิ์ พระอิษีสึงค์ พระไพศพ พระพลเทพ และเทวรูป มีพระนามนอกจากนี้คั่งมากโดยคัมภีร์ปางต่าง ๆ มีปางพระปรเมศวรเหยียบมงกุฎพรหมและมูลาคนเป็นต้น ล้วนแต่หล่อด้วยทองเนาวโลหะสักกะโลหะ ที่ใหญ่นั้นสูง ๕ ศอก ๖ ศอก ที่เล็กน้ะประมาณเท่าผลสะบ้าว่านร ในระวางใหญ่และเล็กนั้นก็มียศมาก จะกำหนดศอกนั้นนับมิได้ อันพระเทวรูปนี้มหาชนชาติสยามภาษาสัมมาทฤษฏีเรียกว่า พระไสยศาสตร์ บางคนนับถือ บางคนก็มีคัมภีร์นับถือ

ว่าด้วยลัทธิศาสนาอื่น ๆ

หนึ่งคือ พวกมฤจจาทฤษฏีชาติภาษาต่าง ๆ ก็กระทำที่สักการบูชาอันควรแก่นับถือของตน ไว้ในแขกแคว้นพระนครก็เป็นหลายแห่งหลาย

ตำบล บรรดาพวกจีนชื่อ จีนตาดก็ชุมนุมกันสร้างศาลเทพารักษ์ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ย่อมคกแก่งผางหลังคาเขียนเลวหลายค่าง ๆ ความภาษาของคน แล้วก็ทำรูปจิ้งจิววางไว้ในศาลทุก ๆ ศาล ถึงเดือนนี้ก็เอาออกแห่แทน เป็นการเอิกเกริกตามชาติภาษา และพวกแขกฝรั่ง ก็ก่อสร้างบันหย่า สู่หั่วกะฐี เป็นปริพาชการามวงล้อมด้วยกำแพงรอบบริเวณ มีศาลา และที่อาศัยให้ยี่ห่วยานไต้หยักบาทหลวงอยู่ นอกกล่าวคำรับคำราเล่าเวียน กันตามลัทธิภาษาของคน ๆ ถึงฤดูเดือนนี้ก็เอาข้าวระ ษัตบันหย่าฆ่าตำ ผัวรฝ้ากาทกันคนออกแห่แทน เก่นวาทักลองระฆัง อ้ออึงทั้งกลางวัน กลางคืน ความโคมประทีปเทียนสว่าง เป็นเครื่องประดับพระนคร กวระจะย้งนำจิตประหาราษฎรให้วันเริงเป็นผาสุกสันกาลทุกเมื่อ

ว่าด้วยสถานที่ต่าง ๆ ที่เมืองสุโขทัย

อันกรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีบุรีรัตนเนน กว้างใหญ่ไพศาล มีแม่น้ำรอบเมือง บ้อมกำแพงเชิงเทินชุ่มทวารบานประศุ แเน่นหนาสูง ตระหง่าน อาจกันเสียดซึ่งชาติศัตรู มีบันใหญ่วางประจำช่องสี่มาหาร วิชาอยู่โดยรอบ มีคลองน้ำลำหลอกก็หลายสาย ทำสะพานข้างช่อง เวือเคินสามช่องบ้าง สี่ช่องบ้าง ตามคลองกว้างและแคบ ประดับด้วย ติกกว้านบ้านเรือนราชบุรุษคหบดี และรววิงลูกหลวงหลานหลวงราช- ตระกูล คึกเนื่องกันไปเต็มทั้งฝ่ายในพระนคร มีโรงช้างโรงม้าโรงรถ โรงเรือรบ ฉางข้าว ฉางเกลือ คลังสุก คลังกิน คลังส่วย คลังการ เวือนครเวือนตระวง เวือนชัยเกรี จวนกลาง จวนประจำกอง จวน ทวารเวียง สถานพระเสื่อเมือง พระทรงเมือง พระหลักเมือง มีศาล

หลวงกระหวางความ ศาลหน้าพระกาล ตานสนามหลวงสำหรับ
ประลองช้างม้า ซ้อมทศกัณฐ์ทวยหาญให้ชำนาญชำนาญในการศึกสงคราม

อันพระราชโอรสในวังสถานนั้นมีปรากฏการบิ๋มประคู้^๕ในชั้นนอก
ประทับด้วยสิบสองพระคลัง มีพระคลังเงิน ทองแก้วเก้าเก้าวัน
พระคลังสรรพพรรดผ้า เครื่องอุปโภคบริโภคเป็นคัน มีจวนสนาม
มาคยา จวนประจำเวร จวนประจำซอง ทิมแถวทิมทองฉนวน ทิม
องครักษ์ ตักคำแห่งพระเครื่องคัน เครื่องพระอภิรมย์ เครื่อง
ราชูปโภค ตักคำแห่งช้างคันม้าคัน ราชยานราชเชนทร์ โรงบันใหญ่
บันขาว มีค้ำแห่งชื่อเสียง หนักร้อยหาบ สองร้อยหาบ ห้าร้อยหาบ
พันหาบก็มี อันปราสาทปราสาทราชมนเทียรสถานเป็นที่สมเด็จพระร่วง
เจ้า เสด็จทรงสถิตย์อยู่เนือง^๕มัจจุรมุขคีตคัน^๕ หน่า^๕นั้น มีพระที่นั่งมุขกระสัน
คักเนื่องกันกับสนามมากชาหน้ามุขเด็จ ขนานนามเรียกว่าพระที่นั่ง
อินทราภิเชก มีโรงระบำอยู่กลางชะลาหน้าพระสถาน วงศ์วิไลกับวิสุทธ์
ย้อมน้ำมันทองคำ ประคัมค้ำของทรงประพาสค่าง^๕ มีไม้ค้ำปลูก
กระดังงาทองเป็นคัน ฝ่ายขวาพระที่นั่งอินทราภิเชกมีมณฑปปริศนาคม
ฝ่ายซ้ายมณฑปอิศวรราคม และหน้ามุขปราสาทซ้ายขวาสองค้ำ
นั้นเป็นที่ช้างใน เบื้องขวามีมณฑปปฏิมามณฑป ฝ่ายซ้ายมีมณฑป
เทพีคัมมณฑป มุขหลังปราสาทหน้า^๕ มีมุขกระสันคักเนื่องกันกับ
พระราชมนเทียรทั้งสองสถาน จึงขนานนามเรียกว่าพระที่นั่งอภิเศก
ภิรมย์ พระที่นั่งอัครมหาราชคัก^๕ เบื้องขวามีหอพระนารายณ์ เบื้องซ้าย
มีหอพระเทวกรรม แล้วก็มีพระปรีศวร^๕ทั้งสองเป็นลำดับค้ำพระที่นั่ง
พระปรีศวร^๕ ขนานนามเรียกว่า วัคเนาริมมณฑป พระปรีศวร^๕ซ้าย

เรียกว่าศรีอัสรมนเทียร มีจวนเครื่องจวนคลังจวนชาวแม่ประจำเวร
 ทึกตำแหน่งพระสนมเอก ลูกหลวงหลานหลวงราชตระกูล นักสนม
 กำนันนางบำเรอเป็นหมู่เป็นแถวตามที่องคมนตรีอภัยสิทธิ์บสาย หน้า
 ทึกมีจวนเฮนสำหรับนั่งร้อยกรองวาทเขียน ขับร้องเล่นเป็นที่สนบายทุก
 ตำแหน่งนางใน มีทิมรายทิมรอบ จำซาประจำของรักษาค้นทาง
 กระท่อมไพร่ใช้งานราชการกวาดถนนหนทางเป็นคัน มีเรือนจำสำหรับ
 พระสนมกำนัล คือพระอภัยการมิกวจะส่งราชมัต และมีทางท้องพระ
 ฉนวนอยู่สี่พระฉนวน ฉนวน ๑ ออกวัดหน้าพระธาตุ ฉนวน ๑ ออกพระ
 เทวสถาน ฉนวน ๑ ออกพระที่นั่งไชยชุมพล เป็นที่ทอดพระเนตรการ
 พระราชพิธีและแท่นแห่น ฉนวน ๑ ทรงพระที่นั่งชลพิमान เป็นที่สนบายเมื่อ
 เทศกาลฤดูน้ำ แล้วก็มีราชอุทยานอยู่ในพระนิเวศน์แห่งหนึ่ง ปลูกแต่
 พรรณไม้กอกผล อันวิเศษด้วยกลิ่นและรส ควรจะนำมาซึ่งความ
 โสมนัสนำจิกพระสนมกำนัลทั้งปวง และมีพระที่นั่งพิศาลเสาวรสอยู่
 ปากสระแก้วเป็นที่ทอดพระเนตรพรรณไม้จางชาติต่างๆ คือปลาหน้ากัน
 เป็นคัน มีศาลาธารกำนัล ๔ ศาลา สำหรับนางในร้อยกรองบุปผชาติ
 บุษาวรรันทศเรียวและพระเทวรูปเป็นนิจ อันว่าปรวงศปราชสวราช
 มนเทียรสถาน คือพระที่นั่งอินทรภิเศก อภิเรกภิรมย์ อุคมราชศักดิ์
 และพระที่นั่งไชยชุมพล ชลพิमान พิศาลเสาวรศักดิ์ พระปรัศว์ทั้ง ๒
 คือรัตนาวรี ศรีอัสรมนศักดิ์ มรขปพระพุทธรูปและเทวรูปศักดิ์
 ตำแหน่งเรือนหลวงเรือนพระสนมกำนัลก็ดี แก่ล้วนวิจิตรไปด้วยลาย
 ปูนปั้น ลายจำหลดทิวาทเขียน ลงรักบัตทองแลอร่ามตา มีพระแท่นที่ฉาก
 กันเครื่องปลุกอาสนบัตลังกันเสวคฉัตร ห้อยอ้อยด้วยระย้าประทีป
 ชาวลาดเครื่องราชูปโภคงามยิ่งนัก เรือนหลวงเรือนสนมก็ตกแต่งเคียง

ทั้งที่นั่งนอนเครื่องใช้สอย ตามฐานาคักคีโดยตำแหน่งศกทุก ๆ นางใน
คังกล่าวนี้แท้จริง

ข้าพระองค์ผู้ซื้อศรัจุพาลักษณ น้อมเศียรศรีโรคมักวามถวาย
บังคมพระบาทบรมนาถบรมบพิตรสมเด็จพระร่วงเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหลือที่จะบรรยาย พระองค์ยอมทรงซึ่ง
ทศพิธราชธรรม มีน้ำพระทัยเมตตากรุณา กอปรไปด้วยพระปัญญา
สอดส่องในราชกิจการบ้านเมือง หยั่งเห็นสุรทุกข์ของอาณาประช
ราษฎรทั่วทั้งขอบเขตสีมา มิได้เรียกร้องสัวสวสาอากรให้เหลือเกิน
ขุนเลี้ยงท้าวพระยาข้าเฝ้าฝ่ายทหารพลเรือน และผู้รั้งเมือง ครองเมือง
เอกโทศรีจักวา บรรดาข้าราชการบุรุษทุกกระทรวงพนักงานโดยฝีมือและ
ความกึก ถ้าผู้ใดมีความชอบก็สักการะรางวัลให้ถึงขนาด แม้กระทำ
ความผิดก็สลดทอนผ่อนโทษให้เบาลง บำรุงรักษาพระราชบุตร
พระราชธิดาพระบรมวงศานุวงศ์ ให้บริบูรณ์ด้วยศฤงคารบริวารยศ
ทั้งพระอัครมเหสีพระสนมกำนัล ก็พระราชทานเครื่องอสังการาภรณ์
และเครื่องอุปโภคบริโภคตามยศถาภักดิ์มิให้อนาทร เป็นที่สุกจนเจ้าชา
คนใช้ประจำการ ก็ได้ผ่านั่งห่มเงินประจำขบบีทัวทุกท้าวคนตามสมควร
แล้วก็ทรงพระมหากรุณาเมตตาพระราชโอรยาทสั่งสอน พระบรมวงศาข้าเฝ้า
ฝ่ายนอกและฝ่ายใน มิให้ผู้ใดเกียจคร้านกระทำทุจริตประพฤติน่าเ
พิล สันดานโลกเบียดเบียนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้ได้รับความเดือดร้อน

ว่าด้วยพระราชจรรยาของสมเด็จพระร่วงเจ้า

อนึ่งโศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธา ทำนุบำรุง
พระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนารุ่งเรือง ด้วยเอาน้ำพระทัยใส่ใน

การพระราชกุศลต่าง ๆ บริจาคพระราชทรัพย์แจกจ่ายสักการบูชาพระ
 รัตนตรัยเป็นอาวาสถาน เป็นธรรมทาน เป็นเนคยภักตทาน เป็นสังฆทาน
 บุคลิกทาน เป็นเนคยวันครทุกวันคืนเดือนบิมีไคชาศ ทรงสถาปนา
 พระมหาเถรเจ้าผู้รู้ธรรมไทยยิ่ง ขึ้นสู่ที่สมเด็จพระสังฆราชมหาคณิศร
 เป็นประธานคามวาสีอริยวาสีอริบตีสงฆ์ ทั้งเจ้ามหาเถระโคตลาคับ
 สถาปนามณัญญิกิ เถรมุนีฝ่ายคันถธุระ วิปัสสนาธุระ ถวายจุกุบัจจย
 เป็นไวยวัจกร และทรงขอโอกาสแก่ซึ่งแก่พระภิกษุสามเณรทั่วไป
 ให้บอกกล่าวเล่าเรียนธุระทั้งสงฆ์ อันเป็นอายุพระพุทธานามิให้เสื่อม
 ทรม แล้วก็ชี้ชวนราชบริพารวิษัยหญิงให้ยินดีในกิจการการกุศล ซึ่ง
 เป็นผลประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า อนึ่งพระองค์ทรงสักการะแก่พราหมณ์
 ผู้ประพฤติกพรหมพรกพิธิ ด้วยพระราชทานรางวัลและการการวะมิไค
 ลบหลู่กุแกลนย้อมคำรัสไคดำมซึ่งเหตุและไช้เหตุอันจะพึงมีกับบ้านเมือง
 ไคยนิมิตต่าง ๆ และมีพระกมลสันคานกอบปรไปด้วยอนิจจสักษณะ ทรง
 สงเคราะห์แก่คนชราพยาธิอนาถาหาญากมิไคด้วยพระราชทรัพย์ ให้มี
 อาหารบริโภคนและผ้านุ่งห่มทั่วทั้งพระราชอาณาเขต กับไปรคพระราช
 ทานอภัยแก่ชีวิตสัตว์ ห้ามมิให้ผู้ไคฆ่าช้างม้าไคกระบืออันเป็นของมีคุณ
 กับมนุษย์เป็นอันชาติที่ไคยว เษระผลอนิสงส์ซึ่งทรงสร้างสมกองการ
 พระราชกุศลต่าง ๆ เป็นเทถุชฐธรรมเวทนนี้ บันกาลให้สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระจำเริญสุสวัสตี เสวยสิริสมบัคิบริบูรณด้วยพระไชยลาภ
 ต่าง ๆ มีกุญชรเศวคและสุวรรณเทวีญวักัน แล้วก็รุ่งเรืองพระเกียรติยศ
 มีพระเชษเคชชานุภาพแผ่ผ่านไปในอนเนกนานาประเทศทั้งปวง มีแต่
 พระนครเป็นมหาไมครไมครี จะไคมีเมืองเป็นชาติกักคักรุนนี้หนามิไค

กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีก็มีแต่ความเกษมสุข ประคองเพนนคร
 ก็ปานกัน อันว่าพระบรมวงศานุมาตยาข้าทูลธุลีพระบาทผ่านหน้า
 ฝ่ายใน และสมณชีพราหมณ์ลูกคำพานิชราชภูรประชาชายหญิง
 ไพรฟ้าซาแผ่นดินสิ้นทั้งมวล ต่างมีกมลจิตสวามิภักดิ์ ช้องสาธุการ
 สรรเสริญพระเดชพระคุณ อวยชัยถวายพรสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรง
 พระจำเริญสุขสันกาลทุกเมื่อ และข้าพระองค์ชื่อศรีจุฬาลักษณ์ มิได้
 กล่าวความบรยายว่า สมเด็จพระร่วงเจ้าจะเป็นสมมติวงศ์และราช-
 อสัมภินวงศ์คังภฏ พระอัครมเหสีทั้งสองพระองค์นั้นจะเป็นประสูรวงศ์
 คังภฏ จะมีพระราชโอรสชายหญิงมากและน้อยเป็นคังภฏ และ
 พระบารมีบุญฤทธิ์ศักดิ์กาเดชอ้อมอัครจริยในโลกเป็นคังภฏนั้น ด้วยเหตุ
 เห็นว่านักปราชญ์ผู้มีปัญญาท่านกล่าวพิสดารไว้แล้ว ถ้าผู้ใดจะใคร่รู้
 ใคร่ฟังจงไปเสาวนาในคำรับจามเทวีวงศ์โน้นเทอญ ข้าพระองค์พึงใจ
 จะกล่าวแต่ที่เป็นความสวัสดิ์จำเริญ แก่สตรีภาพทั้งปวงโดยเอกเทศ
 ให้พิสดาร

ประวัตินางนพมาศก่อนเป็นพระตาม

เบื้องหน้าแก่นจะพึงพรรณนาโดยอุปนิสัยสมบัติ ซึ่งช้าน้อยได้
 สร้างสมกองการกุศลมาแต่อดีตชาติ จึงตกแก่รูปสิริวิลาสให้เป็นที่
 จำเริญตา ทั้งได้กำเนิดในตระกูลวงศ์อันสูงศักดิ์ บริบูรณ์ด้วยสมบัติ
 และศฤงการบริวารยศกอบปรไปด้วยสติปัญญา ว่าจะกล่าวคำสุภาษิตคัง
 คำรับ สหายเทวีวงศ์ไว้ในสยามประเทศ ให้เจริญกิจการอยู่ในโลกได้
 ชั่วฟ้าและดิน อันว่าบิดามารดาช้าน้อยนี้เป็นตระกูลพราหมณ์เมฆาศาส
 ชาติเวรามเทวี ทั้งวงศ์ศานตญาณาก็มีเป็นอันมาก นามบิดาชื่อโชทวัฒน์

มารดาชื่อเววตี สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินชบชัยมบิคาช้าน้อยนั้นเป็นพระ
 มหาโปรทิต ตำแหน่งนามนอกพระศรัวิมโหสด อทกมลเสกครวไลหงส์
 พงศมหาพญาจารย์ มีเกียรติยศยิ่งกว่านักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งปวง
 ได้บังคับบัญชาจัดการตกแต่งพระนคร มีทำการพระราชพิธี ๑๒ เดือน
 เป็นอันดี และเมื่อช้าน้อยปฏิสนธิในครรภ์มารดาๆ นิมิตฝันว่า ได้เยี่ยม
 บัญชรพระเจ้าแผ่นดินชมแสงพระจันทร์อยู่จนตื่น บิดาฝันว่า พรรณ
 คอกไม้ค่างๆ แยมบ้านเกษตรไร่ดุกฤกาล หอมกลิ่น รวยรื่น ไปทั่วทั้ง
 จังหวัดพระนคร เหตุนิมิตค่างนี้ท่านทั้งสองก็ได้ทำนายไว้ว่า จะได้บุตร
 เป็นธิดา จะมีบุญพาสนาพร้อมด้วยสติปัญญาและเกียรติยศเป็นที่พึ่งแก่
 วงศ์ญาติได้เป็นแน่ วันเช้าคลอจากครรภ์มารดา พื้นอากาศก็ปราศจาก
 เมฆ พระจันทร์ก็ทรงกลดแสงประกายสร รวิมีขาวเจือสีเหลืองอ่อน
 เสวยฤกษ์บุษยวันเพ็ญเดือน ๓ ปีชวด สัปตศก จันทวาระฤดี ซึ่งมีใน
 กำหนดศักราชไว้ในที่นี้ ค่ายบินนี้ยังใช้โบราณศักราช สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินองค์นี้ได้สถาปนาตั้งจุลศักราชขึ้นใหม่ไม่ ประการ ๑ หมู่ญาติ
 สัมพันธมิตรค่างมีน้ำใจเบิกบาน บ้างก็นำมาซึ่งดอกไม้ทอง สนอบเกล้า
 ทอง จูฑาทอง ประวิครทอง กุณเจลาทอง ฐูร่าทอง วลัยทอง ของ
 ๗ สิ่งเฉลิมขวัญช้าน้อยนี้โดยมากกว่าของทั้งปวง พระศรัวิมโหสด
 ผู้บิดาเห็นเป็นมงคลนิมิตประกอบกับลักษณะช้าน้อยอันมีดีวิวรรด
 เวือเหลือง ประคองโลมลูบค้ำยแบ่งสารภีทั่วทั้งกรัชกาย จึงให้
 นามกรช้าน้อยนี้ชื่อหนามาแล้วหทัยอกเขาสุวรรณ ๘ น้ำ ๑๐๐ ทำสัง
 ออกให้เป็นของโลมขวัญ ทั้งท่านให้อาหารานาพระมหาเถรานุเถระ
 ๘๐ พระองค์ เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรมาประดิษฐานเป็นประธาน
 นิมนต์พระมหาเถรเจ้าจำเริญพระมงคลสุทร พระรัตนสุทร พระ

มหาสมณีสฤท ด้วนคำรบ ๗ วัน ๗ ครั้ง เพื่อจะให้เป็นสวัสดิมงคล แก่ข้าอัน^๕ แล้วท่านให้อัญเชิญพระครูพรหมพรคพิธิกับหมู่พราหมณาจารย์ ๖๐ คน ล้วนแต่ข้าอายุในไครเพทมาประชุมกันตั้งพระเทวรูปประจำทิศ ทำการพิธีระงับสรรพภัย พิธีชัยมงคล สัน ๓ ทิวาราตรีด้วน ๓ ครั้ง ท่านถวายไทยธรรมแก่พระมหาเถรเจ้าให้บริบูรณ์ด้วยไครจีวร สมณบริวารกับบิณฑการก สันทุก ๆ พระองค์ สักการะหมู่พราหมณ์ด้วย ทรัพย์สินเป็นแก่นสารก็พอเพียง แล้วท่านอุทิศส่วนกุศลให้อุปถัมภ์ บำรุงข้าอันผู้เป็นบุตร ให้เจริญชนมายุมีความสุขปราศจากโรคภัย ครายต่าง ๆ สันกาลทุกเมื่อ อันผู้สำหรับอภิบาลบำเรอเลี้ยงข้าอัน บิณฑการคาท่านเลือกสรรเอาแต่คนมีศีลาจารวัตร ทั้งฉลาดในกาวิชา ช่างต่าง ๆ ให้พิทักษ์รักษาอยู่เป็นนิตย์ จนข้าอันค้อยจำเวิญรู้ศุครู้เล่น หมู่ชนซึ่งเป็นผู้เลี้ยง จะไค้ให้เล่นสิ่งนั้น ๆ เหมือนเด็กทั้งหลายหาไค้ สอนให้เล่นแต่ด้วยกรวงวาคเขียน และชวนพูดเป็นกลบทกลลอนเจือ ด้วยคำสุภาษิตทุกวันคืน จนข้าอันมีชนอายุไค้ ๗ ขวบ พระศรีมหาโสด ผู้บิณฑการให้เล่าเรียนอักษรสยามพากย์ และอักษรสันสกฤตไค้ข้าอันข้าอายุ แล้วจึงให้เรียน พระพุทธวจนะพอรู้ศัพท์รู้แปลตามกลประ โยคที่กัน ๆ แล้วท่านก็ให้เรียนคัมภีร์ไครเพท ให้รู้ลักษณะเอกโทตรีจตุรคาจากบาท ทัดเทศาภคไค้คู่ ศษสไม้ม้วน ไม้มลาย ประวิสรรชนีย์ผันทองพองกัน นฤกพิท ที่มะรัสสะตติลธนิตครุลหุอกัขระสระพยัญชนะ เห็นรู้จะแจ้ง เจนใจเป็นอันดี แล้วจึงสอนให้แก่งลบทกลลอนกาพย์ โคลงฉันท ลิลิตไว้ วางด้อยคำสำนวนตามคคินักปราชญ์ ทั้งท่านให้เรียนคัมภีร์

ไทรวิชากมตำรับโหราศาสตร์ สอนให้คู่ควานเพราะห็นักชกฤกษ์
จนรู้ลักษณะทายร้ายและดี

แต่ข้าน้อยว่าเรียนสรรพวิชาการทั้งมวล ตั้งแต่ ๗ ขวบจนจำเวียง
ชนมายุได้ ๑๕ ปี ก็ถึงซึ่งชำนาญอันสิ้นเสร็จ นับว่าเป็นเสครีนักปราชญ์
ฉลาดรู้คดีโลกคดีธรรมในแผ่นดินได้คนหนึ่ง แท้จริงเบื้องหน้าเท่านั้น
ท่านบิคา มารคาก็มอบทรัพย์แสนค่าสั่งให้เพื่อประ โยชน์จะ ได้เป็นดิน
สำหรับใช้สอยซื้อขายเครื่องแต่งกาย และข้าน้อยนี้ก็มีมลจิตกอบปร
ด้วยศรัทธาอุทิศสาธุบูชาเพื่งุทานการกุศล บริจาคทรัพย์ออกปฏิสังขรณ์
เจดีย์ฐานค่าง ๆ มีพระวิหารทานและสถานพระเทวรูปเป็นอัน อันว่า
ความเคืองเข็ดดูสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะได้บังเกิดมีแก่ข้าน้อยนี้ก็มีได้ อยู่ใน
ตระกูลบิคา มารคาก็เป็นเจ้าสกุลสบายสันกาลเป็นนิจ

ฝ่ายว่าหมู่คนญาติทั้งหลาย ซึ่งได้เห็นข้าน้อยนี้บริบูรณ์ไปด้วย
สมบัติทั้ง ๓ คือ รูปสมบัติ บัญญาสมบัติ ทรัพย์สมบัติ ก็ชวนกันพุดจา
สรรเสริญทุกเช้าค่ำ จนประชาชนชาวพระนครรู้จักดีศัพท์แพร่หลาย
เล่าลือค่อ ๆ กันไป มีทศปาโมกษณ์ักเลงขับผู้หนึ่ง คิดนิพนธ์ผูกเป็น
กลอนเพลงขับสรรเสริญข้าน้อยนี้ไว้ว่า

เพลงขับขอเกียรตินางนพมาศ

๑ พระศรีมหาโพธิ์	ยศกมลเศกสรรโล่ห์งส์
มีธิดาประเสริฐเจดีย์มอยง	ชื่ออเนกนพมาศวิลาสลักษณ์
ละไมละม่อมพร้อมพรั่งยั้งนารี	จำเวียงศรีสมบุรณ์ประยูรศักดิ์
เนื้อเหลืองเล่ห์ทองผ่องฉวีพัคร์	เป็นที่รักกัศวงจิตบิครเอย ๆ

๑ โฉมนวนพมาศ เป็นนักปราชญ์ฉลาดด้วยวิชาสอน
ช่างกล่าวด้วยมธุรสบทกลอน ถวายพรพรรณณาพระพุทธรุคุณ
สารพัดจะพึงใจไปครบสิ่ง เป็นเยือกหญิงยังรักษาทุกหมั้นชุน
แต่ก่อนปางสร้างกุศลผลบุญ มาเกื้อหนุนให้งามวิไลเฮฮ ๗

๒ ดวงคอกอุทุมพร ทวีนครหาซากันโคโจน
จะหาสารศรีเสวทในแทนไพร ยากจะได้กึ่งประสงค์ที่จงจิ้นค
จะหานางกัลยาณีนารีปราชญ์ ประหนึ่งองงค์นพมาศอย่าหมายถวิล
จะหาได้ในห้องพระธรณีน กี่คิ้วบุญเจ้าแผ่นดินอย่างเคียวเฮฮ ๗

เหตุที่นางนพมาศได้เป็นพระสนม

บรรดาหญิงชายนักเลงขับขึงหลาย ค่างก็ขับพิณด้วยกลกลอน
เรื่องสรรเสริญชาน้อยคังนี้ทั่วไปทุกแห่งทุกตำบล ครั้นนานมาหมู่นาง
พนักงานบำเรอสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ได้ฟังเพลงขับก็จำได้ เวลาวัน
หนึ่งนางบำเรอขับเพลงพิณขึ้นบำเรอโดยกลบทกลอนคังนี้ ขณะนั้น
สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงสลับ จึงดำรัสถามนางบำเรอทั้งปวงว่าเพลง
ขับเรื่องนี้มีผู้ใดทักคังให้ ได้มาแต่ที่คังๆ นางบำเรอก็กราบทูลว่า
ข้าพระองค์จะได้ทราบว่ามีผู้ใดนิพนธ์ผูกเพลงขับเรื่องนั้นนั้นหามิได้ แต่
ข้าพระองค์ได้ฟังหญิงคนขับนอกพระวราชฐานเข้ามาขับก็จำได้ จึงขับ
ถวายด้วยสำคัญใจว่าไพเราะ สมเด็จพระร่วงเจ้าก็ทรงคุณธิภาพเฝ้าอยู่
แล้วก็พระวราชทานรางวัล เป็นต้นว่าเครื่องแต่งกายให้นางพนักงาน
บำเรอทั้งปวงตามสมควร

อยู่มาวันหนึ่งเป็นเวลารাত্রี พระจันทร์ส่องแสงสว่าง สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จยังพระที่นั่งพิศาลเสาวรสในพระราชอุทยาน ทรงประพาสพระรถเอกไม้อันมีกลิ่นรวยรื่น ค่ายพระพายว่าเพยพัดสำราญราชหฤทัย จึงคำรัสสั่งให้นางพนักงานนำเรอขับเพลงพินเรื่องสรรเสริญรูปศรีวิลาศธิดาพระศรีมโหสถถวายจนสิ้นบท แล้วจึงมีพระราชบัญญัติตามนางท้าวชาวชนแม่ท่งบ่วง ว่าเพลงขับคังนี้ผู้ใดจะยังรู้บ้างว่าพระศรีมโหสถมีธิดาประกอบไปด้วยรูปลักษณะ และฉลาดรู้สรรพวิชาต่าง ๆ คังนี้จริงและหรือ หรือจะเป็นผู้ซึ่งผูกเพลงขับสร้างประพันธ์สรรเสริญให้แก่พอไพเราะแก่โสมมหาชน

ขณะนั้นท้าวจันทรนาคภักดิ์ ผู้เป็นใหญ่ในชนแม่เจ้าชาจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าพระองค์ทราบอยู่ว่าพระศรีมโหสถมีธิดารูปงามคนหนึ่งฉวีวรรณเรือเหลือง บิดาจึงให้นามชื่อนพมาศ มีอายุได้ ๑๕ ปีปลายเรียนรู้ไตรเพทไตรวิชาเฉลียวฉลาดก็มีมรรยาทเป็นอันดีพร้อมด้วยศิลาจารวัตร ควรจะเป็นพระสนมกำนัลอยู่ในพระราชฐาน ผู้ที่พนธ์เพลงขับจะได้สร้างสรรเสริญแก่พอเพราะเหมือนเพลงขับคัง ๆ นั้นหามิได้

สมเด็จพระร่วงเจ้าครั้นได้ทรงสดับทราบคังนั้น จึงคำรัสสั่งท้าวจันทรนาคภักดิ์ ว่าจงนำธิดาไซครคังนี้ผู้เป็นพระศรีมโหสถ มาไว้เป็นนางพระสนมอยู่ในพระราชวังให้เป็นเกียรติยศแก่บิดาเด็ก

ท้าวจันทรนาคภักดิ์กับพระราชบัญชา ไปสั่งออกญาณนเทียรบาลวัง ให้มาแจ้งความแก่พระศรีมโหสถผู้บิดาช้านอนนี้โดยพระราชบริหาร

พระศรีมหาสมุทรโกชนางนมาศ

ครั้นพระศรีมหาสมุทรได้ทราบประพาศเหตุทั้งนี้ ก็มีความอาลัย
 ในชานอ้อยผู้รักษานิ่งนัก แต่ทว่าได้เห็นเนมิกแก่หลังรู้อยู่ว่าชานอ้อยนี้
 สำหรับบุญบารมีเป็นบาทบริจาริยาพระมหากษัตริย์ จึงมีใต้คิดที่จะแก้ไข
 เกียจกัน ท่านจึงกำหนดควนอันเป็นมงคล ต้องด้วยชานอ้อยกับ
 ราชบุรุษ ว่าจะนำนางนมาศผู้รักษา รัตนฤทธวยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 โดยพระราชหฤทัยประสงค์ แล้วท่านบิคาบมารดาจักแจงการซึ่งจะให้
 เป็นสวัสดิ์จำเรียมแก่ชานอ้อยผู้เป็นธิดาโศกความรัก เป็นคนว่าให้ตั้งนำ
 วงคำย อารานาพระภิกษุสงฆ์ มาจำเรียมพระปริศนาคำพระพุทธรมณต์
 เพลาเช้าก็อังกาสพระภิกษุสงฆ์ด้วยโกชนิยะชาทนิยะ แล้วให้ชานอ้อย
 ถวายชยันตอันประณีตแก่พระสงฆ์เจ้าเป็นอันมาก อนึ่งโศก ท่านให้
 อัญเชิญหมู่พราหมณาจารย์ มาบันลือเสียงสังข์อำเนศวรเวทวิชญ
 มนทวี ให้ชานอ้อยนั่งเหนือกิ่งไม้ชัยพฤกษ์ ผันหน้าต่อบูรพาทิศ
 เสียบแซมช้องผกด้วยใบชุมแสง ทักทรงใบพฤกษ์เวฬุสองเท่าเหยียบ
 ไม้ระงับ หมู่พราหมณ์ก็นำบุญฆทานที่อันลือด้วยเบญจอุบล ไสรจ
 สรงพระเทวรูปแล้ว และเชิญขันสรงสังข์ มาวันรคกรัษกายชานอ้อยนี้
 เพื่อจะให้เป็นสวัสดิ์มงคล ครั้นแล้วท่านบิคาบก็ให้เงินและทองของต่าง ๆ
 แก่พราหมณ์ทั้งหลายเป็นเครื่องบูชาสักการะ อนึ่ง ท่านบิคาบมารดา
 ให้เชื้อเชิญหมู่ญาติและมิตรมาประชุมกัน ในเขตสถาน พักพร้อมแล้ว
 ท่านจึงให้ชานอ้อยนักรทำเคารพนบไหว้ บรรดาหมู่ญาติและมิตรของ
 บิคาบก็อวยชัยให้พรแก่ชานอ้อย ว่าแม้จะไปอยู่ในพระราชนิเวศน์วังสถาน
 เป็นบาทบริจาริยาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ให้มีแต่ความผาสุกสบายทุก ๆ

อิริยาบถปราศจากทุกข์ภัยไข้เจ็บและอันตรายต่าง ๆ จึงมีบุญพาสนา
 บุญใหญ่ยิ่ง ให้ได้เป็นที่พึ่งแก่ฝูงญาติ เป็นเกียรติยศปรากฏชื่อเสียง
 ไปทั่วกลป่าสวน ชำนาญกันเฝ้าเคียดเกลียดลงคำเน่รับพรควัวยานาจิต
 โสมนัสอันดี

พระศรีมหาสมุทรบิณฑุยานางนพมาศ

ขณะนั้นพระศรีมหาสมุทรผู้บิดาปราศจากจะลงบิณฑุยานางนพมาศ
 ในที่ประชุมแห่งญาติและมิตรทั้งปวง จึงว่า คุณนางนพมาศ อันสกน
 ชาติชื่อว่านภเบญจวรรณนั้นย่อมประดับด้วยขน มีสีห่าสี อยู่ยังน้ำใหญ่
 ครั้นมนุษย์ได้มาเลี้ยงไว้ในนิกมคาม หม่อมพาศนก็ชวนกันรักใคร่รัก
 เบญจวรรณว่างามด้วยสีห่าสี ซึ่งเจ้าจะจากเกาะเหย้าเรือนไปอยู่ใน
 พระราชนิเวศน์ ยังจะประพฤติกินให้นางท้าวชาวชะแม่พระสมณก้านัล
 ลินทั้งพระราชฐานรักใคร่ทั่วไถ่และหรือ

ชำนิ่ยกกันเองคำบิดา ว่านภเบญจวรรณ ปราศจากน้ำมาอยู่
 ด้วยมนุษย์ หม่อมมนุษย์ทั้งหลายย่อมเป็นที่จำเริญใจจำเริญตาในนภ
 เบญจวรรณอันงามด้วยสีห่าสี อันท้าวชำนิ่ยกจากญาติทั้งคัพพันธุ ไปอยู่
 ในพระนิเวศน์เรือนหลวง ก็ประพฤติกินให้คงด้วยคำสภาษิกทาน
 กล่าวไว้ทั้งห้าอย่าง ก็ประพฤติกินให้อ่อนหวานมิได้เกิดแลนแก่
 ทานผู้ใดผู้หนึ่ง ที่จะควรเรียกแม่ก็จะเรียกว่าแม่ ควรจะเรียกว่าพี่ว่าน้อง
 ว่าท้าวว่าอา ก็จะเรียกว่าพี่ว่าน้องว่าอา มิให้ท่านผู้ใดว่าวาญเคือง
 โสภณด้วยวาจากำเร็บคั่งนื้ออย่างหนึ่ง อนึ่ง ชำนิ่ยกจะประพฤติกินให้
 ละมุนละม่อมมิได้เฝ้าหรือกรวยกรายผ้านุ่งห่มให้เสียดสีท่านผู้ใด และ
 จะมีไค้คักจวิตเล่นคว้ให้เคืองระคายนัยนาท่านทั้งหลาย ด้วยกำเร็บกษ

คั่ง^๕อย่างหนึ่ง ประการหนึ่ง^๕ข้า^๕น้อยจะประพฤติน้ำจิตมิได้มีความอิจฉา
 วิชยาพยาบาล ปองร้ายหมางมาค^๕หมิ่นแกลน^๕ท่านผู้ใด ให้น้ำใจเป็น
 เหว^๕แก่กัน^๕เลอ^๕คั่ง^๕อย่างหนึ่ง ประการหนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดมีน้ำใจเมตตา
 กรุณา^๕ข้า^๕น้อย^๕โดย^๕ฉันท^๕สุจริต ข้า^๕น้อยก็จะผูกพันรักใคร่^๕มิ^๕กิน^๕แหนง
 ประพฤติกาม^๕ค^๕ไโบราณ ท่าน^๕ยอม^๕ว่า^๕ถ้า^๕ใคร^๕รัก^๕ให้^๕รัก^๕ตอบ^๕คั่ง^๕อย่าง
 หนึ่ง ประการหนึ่ง ถ้า^๕ท่าน^๕เอน^๕เห็น^๕ท่าน^๕ผู้^๕ใด ทำ^๕ความ^๕ดี^๕ความ^๕ชอบ^๕ใน
 ราช^๕กิจ^๕ก็ และ^๕ทำ^๕ถูก^๕ค^๕อง^๕ค^๕้วย^๕ชน^๕บ^๕รร^๕ณ^๕เณ^๕ม^๕ค^๕ดี^๕โลก^๕ค^๕ดี^๕ธ^๕ร^๕ม^๕ก^๕ดี^๕
 ข้า^๕น้อย^๕ก็จะ^๕ถือ^๕เอา^๕เป็น^๕เณ^๕ียง^๕อย่าง^๕ กระ^๕ทำ^๕สิ่ง^๕ที่^๕ค^๕าม^๕ท่าน ให้^๕สม^๕ด้วย^๕คำ
 ไโบราณ ว่า^๕ถ้า^๕ใคร^๕ทำ^๕ชอบ^๕ให้^๕ทำ^๕ค^๕าม จะ^๕ประ^๕พฤ^๕ก^๕ค^๕ั่ง^๕อย่าง^๕หนึ่ง และ
 นก^๕เบ^๕ญ^๕จ^๕ว^๕ร^๕ร^๕ณ^๕ยอม^๕ประ^๕ค^๕ับ^๕ค^๕้วย^๕ชน^๕มี^๕ส^๕ี^๕ห^๕า^๕สี จึง^๕เป็น^๕ที่^๕รัก^๕แก่^๕ห^๕ู^๕ย^๕ก^๕น
 ทั^๕ง^๕หลาย^๕ฉ^๕น^๕ใด อัน^๕ท^๕ัว^๕ข้า^๕น้อย^๕จะ^๕ประ^๕พฤ^๕ก^๕แ^๕ก^๕ว^๕าม^๕ดี ให้^๕ค^๕อง^๕ค^๕าม
 สุ^๕ภ^๕า^๕ม^๕ก^๕ทั^๕ง^๕ทำ^๕อย่าง^๕ ก็^๕ยอม^๕จะ^๕เป็น^๕ที่^๕รัก^๕แก่^๕นาง^๕ท^๕ัว^๕ชาว^๕พระ^๕สม^๕ม ท^๕ัว^๕ทั^๕ง^๕
 พระ^๕นิ^๕เว^๕ก^๕น^๕เช่น^๕น^๕ก^๕เบ^๕ญ^๕จ^๕ว^๕ร^๕ร^๕ณ^๕ฉ^๕น^๕นั้น ขอ^๕ท่าน^๕อย่า^๕ได้^๕มี^๕ความ^๕วิ^๕ก^๕ก^๕้วย^๕
 เท^๕ห^๕ุ^๕อัน^๕เลย

ท^๕วน^๕ห^๕ู^๕ม^๕ญ^๕า^๕ก^๕และ^๕ม^๕ิ^๕ท^๕ร^๕ของ^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า ได้^๕ส^๕ค^๕ับ^๕พ^๕ัง^๕คำ^๕ข้า^๕น้อย^๕ก็^๕น^๕ค^๕ับ^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า
 ช^๕ว^๕น^๕กัน^๕ส^๕ร^๕ร^๕เส^๕ริ^๕ฎ^๕ ว่า^๕เม^๕ัน^๕แม่^๕ประ^๕พฤ^๕ก^๕น^๕ได้^๕ค^๕ั่ง^๕แล้ว ก็^๕จะ^๕มี^๕แ^๕ก^๕ว^๕าม
 จำ^๕เว^๕ญ^๕ค^๕ี่^๕ย^๕ง^๕ัก

ว่า^๕ค^๕้วย^๕ชน^๕บ^๕รร^๕ณ^๕เณ^๕ม^๕นาง^๕สาม^๕ใน^๕ราช^๕ถ^๕ำ^๕น^๕ัก

ล^๕ำ^๕ค^๕ับ^๕น^๕ั้น^๕ท่าน^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕จึง^๕ถาม^๕ข้า^๕น้อย^๕ท^๕่อ^๕ไป^๕ว่า น^๕ี้^๕แ^๕น^๕ะ^๕นาง^๕น^๕พ^๕มา^๕ศ
 บ^๕ิ^๕ค^๕น^๕ี้^๕ท^๕ัว^๕เจ้า^๕จะ^๕ไป^๕เป็น^๕ช^๕ำ^๕บ^๕า^๕ท^๕พระ^๕เจ้า^๕แ^๕ฉ^๕น^๕น^๕ี้^๕เหมือน^๕ค^๕้วย^๕ศ^๕ร^๕น^๕ัก^๕ค^๕า^๕ค^๕ระ^๕ก^๕ูล
 ทั^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง มี^๕ค^๕ระ^๕ก^๕ูล^๕ช^๕ก^๕ค^๕ิ^๕ยะ^๕และ^๕ค^๕ห^๕บ^๕ค^๕ี่^๕เป็น^๕ค^๕ัน อัน^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕ค^๕า^๕พระ^๕ม^๕หา
 ก^๕ษ^๕ค^๕ั^๕ว^๕ร^๕ย^๕ยอม^๕มี^๕พระ^๕ว^๕า^๕ช^๕ญา^๕เหมือน^๕ค^๕้วย^๕ก^๕อง^๕เพ^๕ติง มี^๕พระ^๕เก^๕ษ^๕า^๕ภ^๕า^๕พ

เหมือนถ้วยอสรพิษ มีโค่นหินเมกกันเกลยถ้วยกระดูกทั้งหลายเลย ถ้าผู้ใดมีความประมาทและหาปัญญาไม่ได้ ประจวบกับแค้นแมลงเม่าบินเข้าไปในกองเพลิง ๆ ก็สังหารได้ถึงซึ่งมรณะสัน บางทีเพลิงนั้นลุกตามไหม้เผาบ้านเรือนทรัพย์สินสิ่งสิ้นให้พินาศฉิบหายสิ้นทั้งเจ็ดตระกูลหนึ่งบุคคลอันอยู่ใกล้เคียงถ้วยอสรพิษนั้นแล้ว ถ้ามีความกลัวทำบังอาจหมิ่นแกลนเมื่อใด อสรพิษก็จะพิโรธรบเอาให้ถึงกาลมรณะเป็นแน่ ศุกรนางนพมาศ อันสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสวยสิริราชสมบัติบริบูรณ์ด้วยบาทบริจาริก มีพระอัครมเหสีทั้งสองพระองค์ พระสนมนางกำนัลบำเรอก็มี่เป็นอันมาก ล้วนแก่ทรงลักษณะรูปสรีวิลาส เป็นที่จำริญพระพุทฺธิ์ ทั่วเจียงจะประพฤดิในราชกิจให้ทรงพระเมตตาแก่ทั่วได้หรือจะมีได้เป็นดังๆ

ควนข้าน้อยได้สกับคังนั้น จึงสนองคำท้าวเบ็กาว่า มนุษย์ในโลกนี้พระมหากษัตริย์ถึงซึ่งเป็นใหญ่ ทรงอิสรภาพมีพระราชอาญาเป็นที่ยำเเกรงขามแห่งหมู่มหาชนทั่วทั้งพระราชอาณาเขต บุคคลผู้ใดจะเข้าเป็นข้าท้าวบ่าวพญา ยากที่จะหยิ่งใจทนได้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงพระเมตตาและไม่เมตตา มิควรจะพึงคิด แม้ผู้ใดมีอุปนิสัยวานาทุกุลทนหลังช่วยอุกหนุน ทั้งประกอบด้วยความพากเพียร มีสติปัญญารู้จักสิ่งผิดและสิ่งชอบ อย่าเเก็จควันในราชกิจราชการทั้งปวง ย่อมสอดส่องบัญชาหยั่งคุพระราชอาณาสัย แล้วจงประพฤดิตามน้ำพระทัยให้ทุกสิ่ง อย่าเอาแก่ใจตัวเป็นประมาด พึงมีอุคสาหะทุกเข้าคำทำราชการจงสม่ำเสมอ อย่าทำบ้าง ไม่ทำบ้างเป็นหมู่ๆ วัับๆ แวมๆ เหมือนแมลงทิ้งห้อย อย่ารักผู้อื่นมากกว่ารักตัว อย่างลัวคนมีบุญมากกว่าเกรงเจ้า

อย่าเข้าช่วยผู้กระทำความผิด จะเพ็ดทูลความสิ่งใดอย่าได้กล่าวเท็จ
แกมจริง อย่านำพระราชดำริอันเป็นความลับฝ่ายในออกไปไซ้ฝ่ายนอก
อย่าฟังทำหน้าใจโลเลวิแวรแซเขื่อนเช่นคักแกนแล่นไปแล่นมา ราชกิจ
หลวงและประโยชน์คนก็จะขาด ลากสักการของราษฎรก็จะพลอยสูญ
จงมีใจสวามิภักดิ์รักใคร่ในพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็น
ที่พึ่งที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ทุกหย่อมหญ้าและใบไม้ ถิ่นราชชนชายหญิง
จำพวกโค ซึ่งเป็นชั้นผ้าทำวพญาประพุดิได้ ฝูงคำสุภาภคซึ่งข้าน้อย
กล่าวนี้แล้ว ก็ย่อมจะเป็นที่ขอบพระอัชฌาศัยในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
คงจะทรงพระกรุณาเมตตาชุบย้อมด้วยยศถาภักดิ์แท้จริง อันตัวข้าน้อย
นี้ก็พึงจะไปเป็นข้าบาท ยังหาวิชาบรมธรรมเนรมิตสิ่งใดไม่ มีแต่จะคงใจ
รักษาตัวกลัวความผิด อนึ่งจะคอยสังเกตคนแบบแผนเขื่องอย่าง ท่าน
ที่เป็นคนคุ้นเคยขอบพระอัชฌาศัยมาแต่ก่อน จะประพุดิในราชกิจ
ทั้งหมดเป็นกังกฏ ครั้นอยู่นานไปพอเห็นเช่น ได้รู้เงื่อนกระแสทราบ
ในกิจราชการบ้างแล้ว ก็คงใจพากเพียรเพียงแต่เฝ้าแทนมิให้ขาด
เมื่อใดพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงดำรัสใช้การงานสักเล็กน้อย มีมากแต่
เพียงร้อยกรองบุปผชาติและวาทเขียนอันควรกับวิชาซึ่งข้าน้อยได้ศึกษา
ไว้ ก็จะมีความอุทิศสละกระทำให้ถูกต้อง ตามพระราชหฤทัยประสงค์
จงทุกสิ่ง แม้เห็นว่าค้อยทรงพระกรุณาเมตตาอยู่บ้างแล้ว ในราชกิจ
สิ่งใดถึงจะมีได้คำรัสสั่งการควรพึงจะกระทำ ข้าน้อยก็จะกระทำ มิให้
ขาดแคลนโดยใจภักดีให้เป็นนิจ จะได้คึกแก่ลำบากยากเหนื่อนนั้นหา
มิได้ พอสอดส่องบัญญัติหยั่งนำพระทัยได้ ว่าทำทั้งนี้และชอบทั้งนี้
มิได้ชอบถนัดแน่แท้ใจแล้ว ก็จะชักชวนพวกพ้องช่วยกันกระทำให้ชอบ

พระธรรมาลัยไปทุกอย่าง แม้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระเมตตา ก็เมื่อว่ากรรมของข้าพเจ้านั้นสมควรแก่ชีวิตแล้ว ซึ่งจะประพฤติน้ำใจโลเลรีแระเชื่อน แล่นไปแล่นมาให้ชาคผลประโยชน์ทั้งพวกพ้อง เช่นนิทานนางนกรกระทอยตัววิค อันนักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ในสุภาษิตนี้ หากควรกับชาติมนุษย์ไม่ อนึ่งเล่าซึ่งจะทำแง่อนเป็นชั้นแข่งเล่นตัวไปต่างๆ ให้คองนรเทศจนได้แก่ความโหม่นสเป็นใจ เช่นนิทานนางคสรสสองตัวอันมีในคำรับกลสศรีนั้นก็ไมควรกับชาติมนุษย์จะพึงกระทำ

อนินทานนางนกรกระทอยตัววิคนี้ว่า

นิทานเรื่องนางนกรกระทอยตัววิคไกล

ยังมีทันโทรใหญ่อยู่ริมฝั่งคงคาคนหนึ่ง มีกิ้งร่วมปรกลงไปในแม่น้ำ หมู่มีจลาจลกันน้อยๆ เข้าอาศัยว่าอยู่นอยู่เป็นอันมาก ภายใต้ทันโทรนั้นมีสมุทหม้อแถม เป็นที่อาศัยแห่งฝูงนกรกระทอยตัววิค มีรุกเทวดาคองคหนึ่งสิงสถิตอยู่บนทันโทร อันว่านกรกระทอยตัววิคทั้งหลายนี้ ถึงเพลาสบท้องก็ลงไปหาปลาบริโภคตามชายเพื่อริมฝั่งน้ำใต้ทันโทรเป็นนิจ และนางนกรกระทอยตัววิคตัวหนึ่งนั้น มีคำวิจคิดเห็นว่าทันพระโทรใหญ่ทันนี้มีพระคุณกับเวาซึ่งนัก ก็อาศัยร่วมกิ้งโมเป็นที่หลบนอน และเที่ยวหาอาหารเป็นผลสุก ด้วยมิได้คองแสงพระอาทิตย์ให้ได้รับความร้อนรน นางนกรกระทอยตัววิคจึงประสาบเบิกทั้งสองยกขึ้นกระทำอุชูศีแล้ว ก็ส่งเสียงอันไพเราะร้องสรรเสริญคุณทันพระโทรตามภาษาของกวันละสามเพล และเมื่อนางนกลงไปหาอาหารที่ริมฝั่งน้ำครั้งใด ครั้นได้อาหารบริโภคอิ่มแล้ว เมื่อจะกลับขึ้นมาซึ่งที่

สุ่มทุมเคยออาศัย ก็ออกมาชนมารคองที่ได้ค้นไทรใหญ่ทุกครั้ง ด้วยนางนกรปรารถนาว่าจะให้ค้นพระไทรงามบริบูรณ์เช่นเก่าเก่า เคษผลซึ่งนางนกรกระทำเคารพค้นพระไทรนั้น ก็บันดาลให้ชนข้างทางบึงกงงามบริบูรณ์ด้วยสี่สนแวรรณะ และมีกำลังกายยิ่งกว่านกรกระต้อยตัวคองหลาย ก็ถึงซึ่งสมมติว่าเป็นใหญ่กว่านกรผู้หนึ่งอันเป็นบิวาร

กับนั้นเทพกษเทวศรัซึ่งสถิตอยู่ค้นพระ ไทรใหญ่ ครั้นเห็นนางนกรกระต้อยตัวคองประพุดิเคารพค้นพระ ไทรก่งนั้นก็มีจิตเมตตากรุดา เมื่อนางนกลงไปแสวงหาอาหารตามชายเพื่อยรมฝั่งน้ำเพลไท เทวศรัก็บันดาลให้มีจลาอันถึงแก่มรณะ มาลยอนอยู่จำเพาะหน้านางนกรเป็นอันมากมิให้นางนกรได้ความลำบาก ด้วยต้องเที่ยวแสวงหาอาหาร แต่นางนกรเห็นน้ำใจโสด มีกวีแรแซเชียน ได้บริโภคอาหารจนอิ่มท้องบ้าง ครึ่งท้องก่อนท้องบ้าง ครั้นได้เห็นและได้ฟังผู้นกรอันเป็นบิวารตัวคองตัวหนึ่งลงเล่นน้ำกัศ และนอนแผ่หางทางบึงฝั่งแคศเล่นกัศ และวิ่งไปวิ่งมาร้องหยอกกันเล่นกัศ นางนกรก็ละอาหารเสีย แล่นไปคู้ไปเล่นไปนอนไปทำท่าต่างๆ ตามนกรทั้งหลายในฝูงของนกรประพุดิ อันว่านกรตัวอื่น ครั้นเห็นนางนกรนายฝูงละอาหารเสียแล้ว ก็ชวนกันบริโภคมีจลาเป็นประโชชนแห่งคนๆ เสียสิ้น แต่กาลก่อนนางนกรกระทำเคารพค้นพระ ไทรมิได้ขาด ครั้นนางนกรสำคัญใจว่าตัวประเสริฐกว่านกรทั้งปวงซึ่งเป็นบิวาร ทั้งได้อาหารบริโภคก็โดยง่าย จิตนางนกรก็สูงขึ้นข้างการกำเวิบรำริง ได้เคารพพระ ไทรบ้างลืมเสียบ้าง พวกบิวารจะซักเชียนแซกั แรวี่ไปตามใจ จนนกรในฝูงของตัวก็รู้สึกอึดอัด ว่าน้ำจิตนางนกรนั้นโสด

เมื่อถึงเพลาก็ไปหาอาหารบริโภคก็แสวงกระทำการต่างๆ ให้นางนกละอาหาร
เสียประจุกกล่าวแล้ว

กาลนั้น รุกขเทพคาเห็นนางนกละระท้อยศิวคมีสีกานกำเริมกลับ
ประพฤตินำจิตโกลไปคังนั้น จึงคิดว่านางนกลวันได้กระทำความดีไว้
แต่หลังมาเป็นอันมาก จำเราจะไปให้โอวาทสั่งสอนคู่สักครั้งหนึ่งจึงจะ
ควร เทพเจ้าจึงดำริแล้วก็แปลงเพศเป็นนกละระท้อยศิวคมีผู้ มีรูปร่าง
งามพึงใจมาเจรจาประโลมนางนกลให้อินคิในการสวดาส แล้วก็กล่าวคำ
ชี้แจงสั่งสอนนางนกว่า คุณเจ้าผู้เป็นที่รัก แต่ก่อนเราเห็นว่าเจ้ากระทำ
อัญชลิเคารพนบเนอบคั้นพระโทรเป็นนิจกาล อันความจำเริญก็บังเกิดมี
แก่ตัวเจ้า จนรุกขเทวดาซึ่งสถิตอยู่บนคั้นพระโทรนี้ มีแต่ความเมตตา
กรุณาหวังจะมีให้เจ้าได้รับความลำบากเหนื่อย ซ้ำยังมีคาลอาหาร
ให้บริโภคทุกเพลาก็ไม่รู้ขาด บัดนี้เจ้ามาละเลงการการวะอันเป็นความ
จำเริญของเจ้าเสีย มาประพฤติกษาคบ้างเหลือบ้าง ทำจิตใจง่อยโกลง
ประจุกขอน มีอันล่อชระลอกกลลอกกลิ้งอยู่กลางน้ำ ไม่กลัวที่จะดูเช่น
เห็นอย่างกลับเอาสิ่งชั่วมาเป็นดี ช่างไต่ความหมุ่เกอแธพาสันคานสันคัก
แต่ละควมีลูกกาเหมือนคัวนกชุกนกเค้าและเหมือนคัวอนันคาคาหุ่แย่นเทวี
คนเขาซักไซ้ซักซัก ทำร่างกายจริตกิริยาเหมือนคัวนกคัวผู้และมีเหนียง
แห้งพอใจรับประทานอาหารจะบริโภคมิได้คูกักนำเวทเสียดจากฝูง คว
หรือเจ้านานิยมอินคิข้างรีแรแซเชียน ถือเฮียงอย่างนกเหล่านีหาชอบไม่

ฝ่ายนางนกลก็หันหน้าตอบคาคาเทวีทคว่า ข้าน้อก็กระทำความพออยู่
แต่ขาดบ้างเหลือบบ้างคัวยเกลมสคิหลงลืมไป นางแก้ว่าเท่าคังนั้นแล้ว
กึ่งเงย

เทววิหคจึงว่าแทนไป เจ้าอย่าได้มีความประมาท ซึ่งเจ้าได้ร่วม
 ปรสฤกษ์ด้วยเราครั้งนี้คงจะเกิดบุตร อันครุณโปกคนนั้นจะมีบุญพาสนา
 ประเสริฐกว่านภกระค้อยศิวคทั้งสกลชมพูทวีป จะได้เป็นพยานก
 มีบริวารนับด้วยร้อยและพันเป็นอันมาก เจ้าจงอุทิศสำหรับฟักฟองอย่าให้
 มีอันครายสิ่งใดได้ เทววิหคสั่งเท่านั้นแล้ว ก็อันครธานหายไป

ขณะนั้นนางเกศวันได้เห็นภักศิยศจรวรโยจนิก จึงคะเนนึกหมาย
 มั่นว่าชะรอยอุกขเทวดา แสงแวบแสงเพศมาสักสองเราเป็นทางกระหบ
 กระเทียบ นางนงจะได้เช็ดอ้อยถือคำไว้มันใจนงหมายได้ แต่ว่าค้อยได้
 สติสัทรมาณจักให้ยังยืนแน่นนอน ประพฤติตามโอวาทวิหคเหวศวีได้สัก
 สี่ห้าวัน ครั้นได้เห็นนกบริวารลางคู้ก็เดินตามกันไปข้างโน้นมาข้างนี้
 เป็นที่สบายใจเรียงวัน นางนงก็กลับใจโลเลกระทำตามหมั่นก่อนธพาส
 ไปประคองหนหลัง อยู่มาไม่นานนางนงก็กักฟองของนงโบกหนึ่ง มีสี
 คุชแสงแก้วไพฑูริย์ นางนงก็ฟักฟองตามประเพณีนภกระค้อยศิวค
 ธรรมคานนภกระค้อยศิวคินน จะแอนกัต จะฟักฟองก็ค ย่อมนอนหงาย
 เอาเท้าทั้งสองข้างชนเซฟ้า ค้วยสำคัญใจกลัวว่าฟ้าจะห่มทับลงมา จะได้
 เอาเท้าทั้งสองนั้นรับไว้ และเมื่อนางนงนอนหงายฟักฟองอยู่ได้เจ็ด
 แปดวัน เพลวันหนึ่งเป็นเพลราชแสงพระอาทิตย์ นกในหมู่บริวาร
 ตัวหนึ่งนั้นมาร้องบอกพวกกันอ้ออึงว่า พญาหงส์สิริรัชทายเทื่องงาม
 ประคองทองมาจับอยู่ที่กิ่งพฤกษาริมสมุทรครั้งนี้ นกทั้งหลายต่างตน
 ก็กระลือระลือพากันไปดูพญาราชหงส์ทอง นางนงครั้นได้ฟังดังนั้นก็
 จักเสียวกระสันเจนมิลลิต หาทันที่จะกลับคัวเอาเท้าลงเหยียบแผ่นดินไม่
 ค้วยใจจะใคร่ไปให้ทันพวกฟอง ก็แผ่หางกางปีกผดแผ่เช่นไคยกำลัง
 เร็ว ฟองก็กลิ้งกตกแตกเสียในขณะนั้น นางนงหาทันรู้ไม่ สนลานรีบ

แ้วไปเซอชมรูปโฉมพญาหงส์ อันเหลืองงามคังพรรณแห่งทอง คว้า
 พญาหงส์บิน ไปจากสถานที่นั้นแล้ว นางนกกั๋งเจรจาสรรเสริญรูปทรง
 พญาหงส์อยู่กับพวกพ้องอีกช้านาน จะได้คิกระลิกถึงห้องที่ตนพักอยู่
 นั้นเสกขระจิกหนึ่งก็หามได้ คว้ากลับมาที่อยู่ เห็นเฟื้องแตกทำสาย
 กักกใจ ยืนเหลียวซ้ายแลขวา พอเห็นนกแก้วหนึ่งอยู่ที่นั่นหาได้ไปคู่
 พญาหงส์ทองไม่ นางนกอโหมนัสพลางโกรธพลางๆ ร้องว่ากับนกกวันนั้น
 ว่า ทำไมอยู่กับที่นี้จึงไม่ช่วยระวังไซ้ของเรา หาวูไม่หรือที่เราจะไป
 คุพญาหงส์ทอง นกวันนั้นหาบัญญัติได้ ก็ไม่เดียงทะเลาะ หลีกไปเสีย
 จากที่นั้นพอพ้นปาก โนเพลานั้นนางนกกก็เสียใจนัก ก็เที่ยวกระสับ
 กระส่ายเสือกสนอยู่ที่ตัวเดียว

ขณะนั้นเทพคารุญษพระไทโร เห็นความชั่วของนางนกกระต้อย
 ควิต จึงร้องลงมาว่า คุกรนางนก ตัวเจ้ามีรูปกึ่งคนมาทั้งสำเนียงเสียง
 ร้องก็ไพเราะ แค้นใจในสามกูประคฺจโยไม่อันคองสม มีแต่หัว
 ไทอยู่เป็นเนจวันทร์ อันสันทักปามีทรಯอมปมฺงคฺล หากจะอยู่
 ใคั้นพระไทโรไกลเคียงกับเราไม่ เทพเจ้าร้องว่าเท่านั้นแล้ว ก็บันดาล
 ให้เพลิงบ่ามาไหม้สมทมุ และให้นำพคฺชชายเพื่อย ซึ่งนกกระต้อยควิต
 ทั้งฝูงเกยอาศัยหลับนอน และหาอาหารให้อันครธานสาบสูญเสียสิ้น
 อันว่านกกระต้อยควิตฝูงนั้น ก็ถึงอัปภายภัยยากแค้น ได้ความเดือดร้อน
 คว้ยอาหารการกิน เทยวระหะเทนททเทวชยฺสนทั้งฝูง ทางคิเคยช
 นางนกคฺเป็นนายว่าสันคานโสเลเรวร้อน ทำให้เวาพลอยอนาถาหาที่อยู่
 ที่กินมิได้ แค้นนางนกกระต้อยควิตควิตกันแหคฺนั้น ครนสันคิกเข้แล้วก็ได้
 แต่โหมนัส นึกในใจขอให้รูกคฺเทวคองคฺนจคฺไปเสียจากคฺนพระไทโร
 เราจะได้กลับคืนเขำอยู่ยังถ้เรา เป็นผาสูกสบายใจเช่นกาลก่อน

และเททานแก่พระค้อยคิวกซึ่งชำนาญวิชาอันนี้ ไม่ควรจะถือเช่น
เขาเป็นอย่าง ถ้ามุขยชาติหญิงชายจำพวกโคประพุกตินำจิตเป็นพาส
ต้นทานโลเลเล่นไปเล่นมา เช่นนางนกรพระค้อยคิวกตัวนั้นแล้ว ชื่อชัว
ก็จะปรากฏเป็นนิยายอยู่ล้นเกล้าปาวสาน

อนึ่งโสต อันว่านิทานนางคชสารสองตัว ซึ่งมากไปด้วยมารยา
สาโดย และเล่นตัวไปต่าง ๆ นั้น ชำนาญก็ฟังจะกล่าวให้ท่านทั้งหลาย
ฟังโดยพิสดาร

นิทานเรื่องนางข้างแสนงอน

แต่กาลก่อนโพ้น ยังมีพญาอุษรชาติสุประคิษฐ์ข้างหนึ่ง มีสี
กายงามทั้งสี่เมฆสนธยา ทรงพหลกำลังอาจประจัญญาไกรสร
ราชสีห์ ให้ถึงซึ่งอปราชัยพ่ายแพ้ฤทธิ ทั้งคานาเมรเวลาคักรวกเร็วได้
วันและร้อยโยชน์โดยกำหนด เป็นคเชนทราชาอาชาไนยตัวประเสริฐ
จะใคร่รู้สะคองคอกใจเกรงกลัวภัยอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นหามิได้ ประกอบ
ไปด้วยสติปัญญาสามารถจะหยั่งรู้วาระเจ้าจักษพิงหลายซึ่งเป็นนิवार
ว่ามีหมู่เป็นนิกต หมู่เป็นนิกต ทั้งฉลาดรู้ในคชธรรมสี่ประการ ให้
โอวาทสั่งสอนข้างบริษัท ว่าท่านจะเจรจาสิ่งใดอย่าได้มุสาประการหนึ่ง
ทำอย่างไรคือโทษโกรธซึ่งทะเลาะวิวาทกันประการหนึ่ง ทำงมจิก
เมตคกรุดา รู้รักใคร่กันประการหนึ่ง ท่านจงประพฤติสิ่งที่ดี ๆ เชียง
อย่างกันประการหนึ่ง เป็นธรรมสี่ประการดังนี้ และพญาอุษรประคิษฐ์
นี้มีสิ่งพิเศษในกายสามประการ คือ หาโรคโรคาภิไธยนั้น ด้วยได้เสพ
โสตอันเป็นทิพย์ที่เขาคันทมาทาน และมีพหลกำลังมากนั้น ด้วยได้

บริโภคน้ำมันหว่านประจำทวีป ซึ่งมีสี่ต้นวรรณะแดงงาม ประคองแสง
 พระอาทิตย์เมื่อสนธยานั้น ค่ายไต้ตั้งอาบน้ำชำระภายในสระโอในคาก
 และมีสิ่งซึ่งสำราญทุกทัพยาข้างนั้นก็สามประการ คือ เวร่ายเชอชม
 สมพาสนางกุญชรชาติตระกูลต่าง ๆ ซึ่งเป็นเบรียววณั้นประการหนึ่ง คือ
 นางกษสวธอันเป็นอากาศจารี ซึ่งสัญจรอยู่ยังภคผลเวทาลงมาพร้อม
 สัตว์วาศคัยพยาข้างนั้นประการหนึ่ง คือ พญาข้างมาเพื่อร่วมรสฤกษ์
 ค่ายนางกิริติอันอยู่ในแดนมนุษย์นั้นประการหนึ่ง และพญาเคนทร
 ชาติสุประคิษฐ์นี้ สถิตอยู่ยังแดนพระหิมพานต์อันเบรียวรณคัยวโป่งบำ
 ไตรกเศร้นเนินเบรพทเดือนเก้าห้วยสะพานธาราทำนเที อันประทับคัย
 ครุณคณนางไม้ทั้งคัดชาติต่าง ๆ เชื้อวขจิตพิงใจ และพญาข้างนั้น
 มีเบรียวรคชพิงพลอยหลายตระกูล คณน่านับมากกว่าหมื่น ล้าน
 ประกอบไปคัยรูปร่างค้องลักษณะนามตามพระกระมุทบุษประทนต์
 บัดทะเลวโภมเผือกเนียม ซึ่งจะมีข้างโทษชำระคณน่าน้อยแต่สัก
 คัยหนึ่งนั้นหามิได้ อันว่าโอวาทของพญาข้างทั้งสี่ประการ หมุกช
 บริพารก็ประพุดคัสคักรส สไมสรพร้อมเพรียงกันเป็นอันดี และ
 พญาสุประคิษฐ์นั้นจะค้อมีความลำบาก คัยค้องแสวงหากษพญา
 อาหามิได้ คัยข้างโคกรพลายเพรียวอันเป็นเบรียววณั้นแวงกันไปเพรียว
 หักกิ่งโพนายไตรคว่างรวกรังแซมช้อยอ้อยข้าง กล้วยน้ำพญาสะมาน
 มากองไว้ในค้ออันสมควเป็นเงินรัตนครมิได้ขาด จึงมีนางกิริติอันเป็น
 ที่พิงใจพญาคชสาร เปลี่ยนแวงกันวันละสองข้าง สำหรับนำพุดกษาทว
 เข้ามาให้พญาข้างบริโภคน ถ้ำและนางคชสารคัยคัยได้เป็นแวงบำเรอ
 พญาข้างแล้ว ก็ถึงซึ่งเบรียวรณคัยวลาภสักการะคัยได้บริโภคนกั้งไม้และ
 โปนพญา ในส่วนอันเป็นอาหวนพญาข้างนั้นคัยว อนึ่งเล่าแก่นพญาข้าง

ดาวไปเสฟโอสถกพิภย์กั๊ ก็ไปบริโลกผลหว่าประจำทวีปและน้ำในสระ
 อโนคากกั๊ พญาข้างบริโลกแล้วยอมนำของวิเศษมาด้วยปากด้วยวง
 ใ้กับนางกรดีซึ่งเป็นแวนปฏิบัติด้วยทุกครั้ง เหตุคั้งนั้นนางคชกษินทร์
 อันเป็นผู้บำเรอ จึงจำเวญรูปสรีและสี่สัณวรรณะประเสริฐยิ่งกว่า
 คชบริวารทั้งมวล อันว่าพญาหัตถินสุประคิษฐ์ สถิตยังแค้นบ้ำพระ
 หิมพานต์ ย่อมบริบูรณ์ด้วยน้ำพญาพุกษาหามิได้ชั้คน สหพรังพร้อม
 ด้วยคชาชาติพลายพั้งทั้งหลายซึ่งเป็นยศบริวาร ก็ปราศจากภัยอันตราย
 มีแต่ความเกษมสุขบันเทิงเร้งวันสันกาลเป็นนิจ

สมัยหนึ่งปลาอุกุกุมหันต์ วัสสวลาหกพั้งจะตกประปราย เป็น
 เทศกาลพรรดหมุ่ไม้ระบักใบอ่อนทั้งผลคอกออกผล มีคกะมรรคาก็
 ทากาขด้วยคิดเซาติต่างๆ มีพรรดอันเขียว จึงพญาชลคิษณะสุประคิษฐ์
 คิกจะไปบริโลกไม้หว่าประจำทวีป ก็สัจจรออกจากฝูงโค้เท้าไปแต่
 ผู้เดียว เหตุว่าพญาข้างทรงพลกำลังมาก แม้จะไปทางไกลยิ่งด้วย
 ร้อยโยชน์โยชน์ก้วน คชบริวารพลายพั้งทั้งหลายไม่สามารถจะคิกตาม
 ไปได้ ด้วยว่ามีกำลังน้อย พญาแณทรสุประคิษฐ์จึงต้องดำเนินไป
 แต่ผู้เดียวเป็นชรรวมคางคังนี้ทุกเมื่อ ครั้นพญาข้างไปถึงสถานทีคันไม้หว่า
 ประจำทวีป ก็บริโลกผลสุกห้ามคามปรารธนาพอกวกับประโยชน์
 แล้ว ก็นำมาซึ่งผลหว่าชอนหนึ่งอันใหญ่ประมาณสามอ้อมบุรุษ เพื่อจะ
 ใ้กับนางคชสารอันเป็นแวนบำเรอนั้นบริโลก พญาข้างชาติสุประคิษฐ์
 เมื่อกลับมาถึงที่อยู่พวพระสุริยบ้ายชอนแสง

ในพลาวันนั้นเป็นแวนนางพั้ง อันมีนามชื่อว่าทันตะกุมภะ กับ
 นางพั้งอันชื่อว่ามารมุขี ทั้งสองข้างนี้จะใ้กับบำเรอพญาสุประคิษฐ์ และ

นางพิ้งซึ่งชื่อทันตะกุมภะ เหตุว่ามีขนายใหญ่เหมือนคิ้วรูปหวด สมกับโฉมจึงได้ชื่อทันตะกุมภะ อีหนึ่งนางพิ้งอันชื่อมารมูซีนั้นเล่า เหตุว่ามีโทสะหน้าบึ้งเหมือนคังโกรธอยู่คาบี่ จึงได้ชื่อว่ามีมารมูซีโดยลักษณะ และนางกษสารถทั้งสองนี้ไม่ประพฤติตามโอวาทพญาข้าง มีน้ำใจ อิจฉาริษยาซึ่งกันและกันด้วยการบำเรอ อันนางทันตะกุมภะนั้นมี สันดานมากไปทั่วยมารยา พิ้งใจที่จะทำเล่นกัวยอวกข้างข้างนอกให้รู้ ว่าพญาข้างค้องอ่อนน้อรรักกัวยเหตุเรียกหาพาใจ เหลานั้นนางทันตะกุมภะทำนึ่งเจดเสียมินำพาฤกษาหารไปบำเรอพญาข้าง คัวยใจคึกกว่าพญาข้างไปประพาสทางไกล แรมค้างอยู่หลายทิวาราตรี เห็นจะมีฤทธิณีกะหนึ่งถึงเราเป็นอันมาก เราจะนึ่งเสียมินำนางพิ้งมารมูซีเข้าไปบำเรอก่อนเรา พญาข้างก็มีโคพิ้งใจ คงจะให้นางพิ้งมารมูซีมาเรียกเรา ข้างข้างนอกก็จะเห็นว่าเราดีกว่านางพิ้งมารมูซี ฝ่ายข้างนางมารมูซีนั้นเล่าก็เป็นใจเจ้าแง่เจ้าอน ก็คิดว่าเวลานี้พญาข้างได้ผลหว่ามากคงจะให้กับนางพิ้งทันตะกุมภะ ถ้าเราจะเข้าไปบำเรอบัคนก็เห็นประหลึงว่าเราทะยานออยากของวิเศษยิ่งนัก อีหนึ่งเล่าถ้าพญาข้างจะกลับใช้ให้เรามาเรียกนางทันตะกุมภะเข้าไปให้ผลหว่ากับเขา หัวเราจะมีได้ความอภัยศกแก่ผู้ข้างข้างนอกเป็นสองซ้ำสามซ้ำและหรือ อีหนึ่งว่านางพิ้งทั้งสองต่างทำมารอาเงงอนดิ้อชันเชิงกันอยู่อย่างนี้ จนชาติการซึ่งจะนำพาฤกษาหารเข้าไปบำเรอพญาข้างในเวลานั้น

ฝ่ายพญาหัตถินสุประคิษฐ์เมื่อได้เห็นนางพิ้งทันตะกุมภะและนางพิ้งมารมูซี หานำพาฤกษาหารมาให้บริโภคนั้น ก็คึกคักจรยใจ จึงใช้นางพิ้งคัวหนึ่งให้ไปถามนางกษสารถทั้งสอง ว่าเหตุไรจึงไม่นำพาฤกษา

หารมาให้ราบริโลก นางพิ้งผู้รับใช้ก็ไปตามสองนางกริณีดูคำพญา
ข้างสั่ง นางทันตะกุมภะกับบอกว่า เหล่านี้เราเห็นใช้สาวสนิศ คือเป็นใช้
ประจำตัวข้างให้หาวด้วยลมกำเรบ ข้างนางพิ้งมารมูขี้หน้าบอกว่า ครั้น
เราจะไปรับการบ่าวเธอเล่า ก็กลัวนางทันตะกุมภะจะว่าเราไปชิงของ
วิเศษซึ่งจะได้อีกกับเขา ด้วยเขาเคยว่ากล่าวกระหนาบกระเทียบเปรียบปราย
เรามาหลายครั้งแล้ว นางพิ้งผู้รับใช้ก็กลับมาแสดงความคงถ้อยคำ
นางคชสารทั้งสองให้พญาข้างทราบ

ขณะนั้นพญาคเชนทราชาตีสุประคิษฐไค้สกับ ก็ตอกลงบัญญา
หยั่งทราบโดยถ้อยคำนางพิ้งทั้งสองกล่าวเห็นเป็นชั้นเชิง ก็อเปรียบ
แก่งแย่งกันดังนี้ พญาข้างมีความโกรธขึงนัก จึงร้องก้องโกฎจนท
ด้วยสุรเสียงเป็นอันกังว้า ข้างซาทิชีวิตันคานลามก ก็แต่จะเล่นกวี
หาชั้นเชิงไปทุกอย่าง ทั้งใจใจจลาพยาบาทกันเหมือนคังข้างหาซาทิหา
ตระกูลมิไค้ เมื่อไม่ประพุดิสามัคคีรสคานโอราทเราแล้ว ก็ย้ายอยู่ใน
หมู่ในฝูงให้เป็นอันบ่มงคลกับกฤษชราชิตหลายพั้งทั้งหลายเลย พญาข้าง
จึงสั่งนางพิ้งแม่หนัก ให้กักทางนางพิ้งทันตะกุมภะ กับนางพิ้งมารมูขี้
เสียเพียงเขาให้เสียโฉม แล้วยกให้ข้างพลายโคกรที่พลายเพ็ชวไล้แห่ง
นางคชสารทั้งสอง นิวเทศเสียจากฝูงในขณะนั้น

อันว่านางพิ้งทันตะกุมภะ และนางมารมูขี้ ทั้งสองคชกริณีนั้น
ก็ไค้ความอายอภัยแก่นางพิ้งทั้งหลายผู้เพื่อนฝูง ทั้งต้องออกจากหมู่
เที่ยวทวนทุกเขวนาอยู่แต่สองข้าง จะไค้บวิโลกนำพญาพฤกษาหาร
ก็ยากแค้น ด้วยต้องอยู่ที่ชายบ่าอันกันคาว ครั้นไค้คิกก็เสียใจ คิคขิน
มาที่ไรก็ไค้คราวควอยู่เป็นนิจ

ในลำดับนั้นอันว่านางกฤษณาอากาศจารี เคยมาสู่สำนักพญา
 ช้างแต่กาลก่อน วันหนึ่งนางอากาศจารีเหาะมาซึ่งที่อยู่พญาควา
 สุประคิษฐ์ เมื่อมีไคเห็นนางพั้งทันตะกุ่มมะ และนางมารมุขีในไค
 เคียงพญาช้าง เหมือนด้วยนางพั้งผู้บำเรอทั้งปวงเช่นกาลก่อน จึง
 เทียวไคตามนางกฤษณาอากาศจารี ก็ทราบความว่าต้องนิรเทศ เหตุด้วย
 การมีควรจะพึงประพฤติกิ นางอากาศจารีจึงคิดแต่ในใจว่า แต่ก่อน
 นางคชสารทั้งสองนี้ ถ้าเห็นเรามาสู่ที่พญาช้างครั้งไคแล้ว ก็มักทำอุป
 ษนายสำยวง ทำกะบักกะบ้องแสวงเล่นแก้ววอวเรนต่าง ๆ บั๊กันต้อง
 นิรเทศเสียจากฝูง เราจะไปว่ากล่าวถากถางให้เสียใจ ครั้นคิดดังนั้น
 แล้ว นางอากาศจารีก็คำนึงเทียวแสวงหามาจนพบนางพั้งทันตะกุ่มมะ
 กับนางมารมุขี ยืนประจบอยู่ไคไคกันตะเคียนใหญ่ จึงเดินเข้าไปไค
 แล้วทำตามว่า เหตุไรท่านทั้งสองมาอยู่ในที่นี้ นางพั้งทันตะกุ่มมะมี
 ความละอายใจ ก็เมินหน้าเสียวหาตอบประการไคไม่ แต่นางพั้งมาร
 มุขีนั้น ผินหน้าตอบว่า กรรมมาถึงเราแล้ว ใช้การทำนุอย่าไคตาม
 เราเสอ นางอากาศจารีจึงว่า นี่แน่เจ้า ชะช่างคิดชอบถูกชั้นแข็งกันนี้
 กระจไ ช้างไคไคก็อวคคิ ช้างไคไคไม่รับแพค คีแต่จะเล่นตัวไปอย่างเดียว
 ยิงเห็นว่ารักก็ยิ่งหนักขึ้นเจียวจนต้องนิรเทศ ควรทำทั้งสองผู้เป็นชาติ
 คชสารเหมือนด้วยตัวเรา เอะจะยังมีบุญญาคิดบ้างก็เป็นไร อันพญา
 หัสคินชาติสุประคิษฐ์นี้ มีบุญญาศิการมากประคุดเทพคาในชั้นสวรวค
 ทั้งทรงพลกำลังและเคษานุภาพ ก็เหมือนด้วยพญาไกรสรสีหราช มีสิ
 ภาดแคงงามปานคังแสงพระอาทิตย์เมื่ออัสคคค กงทั้งสองสลงววม
 เปรียบประหนึ่งท่อนแก้วมณี แล้วก็ทรงซึ่งบุญญา อาจยังรู้เจคค

คชสารอันเป็นบริวารมากกว่าหมื่น ทั้งประทับด้วยนางกวีดิอินมี
 กระจุกต่าง ๆ เป็นบริวารยิ่งกว่าร้อย นี้แน่ท่านทั้งสอง อินพญาข้าง
 มีบุญพระเสวีเจ็ดลาถึงเพียงนี้ หรือจะให้เผ้าວอนง้อชอว์ก็เรียกหา
 พาไปทิ้งคาราคาถาบี ช่างไม่เหลียวดูร่างกายและกระจุกของ ๆ ท่าน
 บ้างว่า มีบุญพาสนาเป็นตั่งๆ เราก็รู้ถือว่าท่านผู้มีนันทนตะกุนะนี้
 เกิดในตระกูลคังโคยคชสาร คือช่างสดิที่อยู่ริมฝั่งน้ำ มีสีกายขาว
 แลเสื้อมประดู่สีน้ำไหล มีขนายใหญ่สมด้วยโฉมหน้า อันท่านผู้
 ปราณนามชื่อว่ามารมุขินเล่า ก็กำเนิดในตระกูลกาพหัตถ์ คือ ชาคิ
 ช่างคำ แต่ทว่าบุญอุณาวยจึงมีสีกายขาวหล่อ โฉมหน้าก็บังวัน เมื่อ
 พาสนาอาภักก็เพียงนี้ แต่ได้ก็เพียงนั้นก็เกินตัว ขอดภัยเสียเด็ก เรว่า
 เป็นความจริงไซ้จะแกลังกล่าวให้เจ็บช้ำน้ำใจท่านนั้น หามิได้ อัน
 ชรรณาภิคมเป็นชาตคชสาร กังตัวเราตัวท่านทั้งสองนี้ก็ดี และเกิด
 เป็นสัตว์จัตุบาทมีกระจุกต่าง ๆ ก็ดี ครั้นเติบโตใหญ่หากินไค้เองแล้ว ก็
 ย่อมลิมบิคามารคาคนาญาคิ ถึงผู้ใด จะทำหุจจริตผิดผิด จนถึงต้องติด
 ทางนริเทศเสียจากฝูงให้เที่ยวโซเซ โอโหเวชอยู่อย่างท่านทั้งสองคังนี้ ก็
 คงไค้อปัยศอกออยก็แก่ตัวของผู้นั้น แม้เกิดเป็นชาตมมนุษย์แล้ว ช่าง
 บิคนารคาญาคิวงศ์พงศ์พันธุ์ ก็พลอยไค้อับอายรายหน้าทุกเข้าคำคิน
 วันเดือนบึงนภายคายแล้วก็ไม่สู้ขือ คุกรท่านทั้งสองซึ่งเกิดเหตุเภท
 ภัยขึ้นทั้งนี้ อย่าไค้เอาโทษผู้หนึ่งผู้ใดมีพญาข้างเป็นกัน ท่านจงโทษ
 เอาที่พึงใจจะเล่นคำทำขันแข็งแ่งอนไปค่าง ๆ นั้นแหละจึงจะชอบ เออ
 ก็เมื่อรักอย่างนั้นแล้วมันเกิดต้องเตรียมกรม ก็มีหน้าฟ้าตกกลอด

ปลาทองวงผู้เสวยกรรมไปชาติหนึ่งเกิด ท่านก้อยอยู่จนที่เราจะขอลาไป
แล้ว นางอากาศจาร์ก็เหาะไปยังสถานที่อยู่ของท่าน

และนิทานนางกษัตริย์ทั้งสองนี้ ข้าพเจ้าบรรยายให้ท่านผู้เป็น
วงศาคนญาติและมีตรของบิดาฟัง ด้วยหวังจะให้วาทย์วิคกอย่าได้คิด
กริ่งเกรงเลย ว่าข้าพเจ้าจะประพฤตินั้นคนเลวมากทำทุจริตไปต่าง ๆ
เหมือนหนึ่งนางกษัตริย์ จนบิดามารดาญาติวงศ์พงศ์พันธุ์ พลอยได้รับความ
อับอายขายหน้าด้วยนั้นเหมาได้ ถึงกับบารามท่านว่า กษัตริย์ที่
ยังรู้พลาค นักปราชญ์ยังรู้ล้ม ใครอย่าได้ประมาท ทำอันนั้นก็
เป็นคำจริง แต่ทว่าข้าพเจ้าไม่ตั้งใจจะทำขึ้นแข่งแ่งอันเกี่ยวกับกรรมช่ม
ผู้อื่น ทำหน้าเป็นเล่นตัว คิดค้นด้วยกำเรียบยศตามบรรดาศักดิ์แล้ว มาตร
ว่าพลึงผักสิ่งใดบ้างก็ไม่ถึงคิดทางปล่อยให้ชื่อชั่วปรากฏอยู่ในแผ่นดิน
โดยใจข้าพเจ้าคิดเห็นดังนี้ อันว่าหม่อมกรรมของบิดาและคนญาติบรรดา
ได้สลับคำข้าพเจ้าบรรยาย นิทานนางนกรกระต้อยก็วิคและนางกษัตริย์
ก็สรรเสริญว่า แม้มีบุญเป็นนักปราชญ์ฉลาดรู้รอบขอบในสิ่งชั่ว
สิ่งดี ควรจะเป็นที่พึ่งแก่หมู่ญาติได้เที่ยงแท้แล้ว

จบธรรมเนียมนางสนม (ต่อ)

ลำดับนั้น พระศรีมหาโพธิสัตว์ผู้บิศา จึงว่าคุณนางนพมาศ ซึ่งเจ้า
จะประพฤตินั้นสิ่งที่ดี สิ่งใดชั่วจะละเสียดังกล่าวนั้น ก็ต้องตามสุภามิต
เป็นอันค้ำยั้งนัก บิศาเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะทรงพระเมตตา
เจ้าอยู่บ้างเหมือนท่านทั้งหลาย อันธรรมกาผู้มีกตัญญูยอมรู้พระคุณ
ท่านผู้มีคุณ และควเจ้าแม่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาอุป

ย้อมด้วยศดาก็คัก พองมหน้าบิคามารคาถาญาติแล้ว ทั่วเจ้ายัง
จะกระทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยสติ
ปัญญาให้จนถึงมีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในแผ่นดิน จะไต่หรือมิไต่เป็น
ประการทั้งๆ

ลำดับนั้นข้าเอยก็สนองคำบิคาว่า ประเพณีราชาธิราชหญิง
ทั้งหลายใด ถ้ามีปัญญาฉลาดรู้บาปบุญคุณโทษแล้ว ก็ย่อมก็คอย
แก้ที่จะฉลองคุณบิคามารคาและท่านผู้มีพระคุณแก่ตนเป็นที่นับถือ คือพระ
มหากษัตริย์สืบกาลทุกเมื่อ อันเป็นสวตีเช่นข้าเอยนี้ซึ่งจะทำราชการ
สิ่งใดในพระเจ้าอยู่หัวให้จนถึงมีชื่อเสียงอยู่ในแผ่นดิน ไต่นี้เป็นอันยาก
ยิ่งนัก ด้วยว่ากิจราชการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการใหญ่เหมือนด้วย
ราชการฝ่ายบุรุษจะพึงกระทำนั้นหาไม่ อันเกิดมาเป็นชายไต่เป็นราช
บุรุษแล้วนั้น ถ้าท่านผู้ใดไต่ทำการแรงกล้าสงครามมีรัชชานะแก่ข้าศึก
ก็ไต่ และทำการพระนครสิ่งซึ่งยากให้สำเร็จไต่โดยเร็วก็ไต่ และวินิจฉัย
ถ้อยความให้เป็นยุติธรรม มีปัญญาตอกส่องจับสิ่งเท็จออกสำแดง
ให้เห็นแจ้งทั่วกันทั่วโลกก็ไต่ เป็นที่สกลชนชั้นแต่ไต่ของวิเศษอันควร
จะเป็นอัครจรรย มีช้างเผือกเป็นคานมาถวายก็ไต่ และความชอบต่าง ๆ
ถ้าราชบุรุษผู้ใดทำฉลองพระคุณไต่ทั้งข้าเอยพรพรรณานี้ ก็ควรจะมี
ชื่อเสียงอยู่ในแผ่นดินไต่ทุกสิ่ง อันราชการฝ่ายสตรีจะพึงกระทำเป็นการ
ใหญ่ยั้งนั้น ก็เห็นแต่สิ่งราชการเบ็ดเตล็ดซึ่งส่งทรงพระราชวัง ซึ่งเป็น
ตำแหน่งที่ของพระวาชมหเทสิทั้งสอง จะทรงกระทำฉลองพระคุณ
แท้จริง และทั่วข้าเอยนี้มาครวว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระเมตตา
ชุบย้อมให้มีศดาบวรคาภิภักดิ์ และจะเลี้ยงพอลสมควรรแก่พาสนา
คุณานุรูปก็ไต่ อันนาใจข้าเอยนี้ก็มีแต่สามภักดิ์ ตั้งจิตฉลองพระคุณ

โดยสุจริต แม้ราชการสิ่งใดเป็นการอันควรกับบ้านน้อยจะพึงกระทำแล้ว
 ถึงว่าราชการสิ่งนั้นจะสำเร็จด้วยต้องเสียทรัพย์สิ่งสินเนกน้อยเท่าใด
 ก็ดี หรือจะต้องเสียเลือดเนื้อและเสียชีวิตจิตใจอันใดก็ดี คงจะสู้
 เสียฉลองพระคุณให้สำเร็จราชการของพระเจ้าแผ่นดินให้จงได้ ซึ่ง
 พระพุทธภูิกาทพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่วัดเทวณานันทกนิวิชาคก และพระ
 เวสสันดรชาคกไว้นั้น บ้านน้อยก็ได้สลับครบพึงจำใจได้เอนใจอยู่แล้ว
 คงจะประพฤติตามเยี่ยงอย่างท่านผู้มีกตัญญูรู้ฉลองคุณให้มีชื่อเสียงไว้
 ในแผ่นดินสันกาลช้านานให้จงได้ อันซึ่งจะได้คัมภีร์ศกาศศักดิ์จนผู้คน
 เลื่องลือนามทั่วทั้งพระนคร ด้วยการอันนักปราชญ์มิได้สรรเสริญ คือ
 ประพฤติจริยกิจริยาจาตเหล่าและ กล่าวแต่ให้ถูกต้องด้วยพระราชา
 อัชฌาศัยอย่างเดียวกัน ถึงจะได้คัมภีร์ประเสริฐเลิศลอมฟ้าสักปานใด
 บ้านน้อยก็ไม่มีน้ำใจปรารถนาเลย ด้วยกลัวคำคนจะครหา ว่ามีวาสนา
 เพราะเวทมนตร์และกลมารยาต่าง ๆ ประการหนึ่งอันว่าความจงรัก
 ภักดี มีอุทิศสาหะพาทเพียรในกิจราชการพระเจ้าอยู่หัวนั้น บ้านน้อยจะ
 ประพฤติให้เสมอทันเสมอปลาย ไซ้จะทำแก่พ่อได้คัมภีร์ศกาศบรรดาศักดิ์
 แล้วและจะละเมินเสีย จนกลับได้ความอัปภาคย์ยากใจไว้หน้าไม่ถูก
 เช่นนี้ทานนางนภกระเรียนซึ่งนักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ ในคำรับลมก
 สตรีนั้นหามิได้ อันค่านานนิตานคำข้างความเจริญดี โดยพระพุทธ
 ภูิกาดำแคงเทวนา มีพระเวสสันดรชาคกและจันทกนิวิชาคกนั้น ท่าน
 ทั้งหลายก็ได้สลับพร้อมมากแล้ว บ้านน้อยจะบรรวษาแต่ค่านิทานนางนภ
 กระเรียน อันเป็นคำข้างอัปมงคล บมิควรนรชาติชายหญิงจะพึง
 ประพฤติให้พิศคาร

นิทานเรื่องนางนกกระเรียนคนบางนกไต้ข้างขู

ในกาลก่อนยังมีราชธานีเมืองหนึ่ง ชื่อเมืองวัดหน้านคร สมเด็จพระมหาษัตริย์อันเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามพระเจ้าวิมลราช มีพระอัครมเหสีชื่อนางครุณี ประทับด้วยพระสนมกำนัล และเสนาภิกษิกษางาม สดุดีพรหมณ์อาณาประชาราษฎรเพียบพันภูมิ มณฑล มีราชปรีทิตผู้หนึ่งรู้พระเวทภูษาใจสกนธ์วิหคอันเป็นของเลื่อง แม้ไต่รำยมนตรีเสกอาหารเป็นคันว่าข้าวน้ำให้กินซาชาติทั้งหลาย ซึ่งเลี้ยงไว้บริโภคนแล้วก็เชื่องสนิท อาจให้ชนให้ร้องเมื่อใดก็ได้ดังปรารถนา และพระเจ้าวิมลราชนั้น พึงพระทัยทอดพระเนตรนกกระเรียน และทรงฟังซึ่งสำเนียงนางนกกระเรียนร้องยิ่งกว่าการขับว่า และคุรียงคนกริ อันเป็นพนักงานนางในจะฟังนำเรอต่าง ๆ จึงดำรัสสั่งราชบุรุษให้กระทำสระใหญ่ไว้ตรงหน้าสิงหบัญชรแห่งหนึ่ง แล้วให้นางนกกระเรียนทั้งหลายมาเลี้ยงไว้ในราชอุทยานเป็นอันมาก ปรีทิตก็เสกอาหารให้นกกระเรียนบริโภคนเชื่องสนิทสนทุกตัว ๆ ครั้นถึงเพลเช้าและกลางวันเพลเย็นและเที่ยงคืนในยามสงัด พระเจ้าวิมลราชเสด็จเสวยภัตตราหารพระทัยอยู่ในปราสาทปราสาท ผูกนกกระเรียนก็พากันมาร้องด้วยศัพท์สำเนียงอันไพเราะ ให้เป็นที่สบายพระหฤทัยมิได้ขาด บางทีก็เสกสิงหบัญชรออกทอดพระเนตรนกกระเรียนซึ่งลงเล่นน้ำอยู่ในสระ และพระเจ้าวิมลราชนั้นมี พระกมล หฤทัยผูกพันกับนกกระเรียนและทรงฟังเสียงนกกระเรียนอยู่เป็นนิจนี้วันคร จนทราบสัดในชาติธรรมศาสตร์โคจรมาต้องแท้ อาจตั้งเป็นคำขวัญไว้ได้ในแผ่นดิน อันนกกระเรียนตัวผู้นั้นมีสำเนียงมิได้ไพเราะ สั่งให้ราชบุรุษกำจัดเสียจากที่ อันจะร้องถวายเสียง กงให้มิอยู่แต่บางนกเป็นอันมาก

และสกุลโกญจา^๕นี้มีประเภทเป็นสองพรรค ๆ หนึ่งนั้นมีชน
สี่แดงอยู่ห้าแห่ง คือที่สร้อยคอวิมตี^๖ระชน^๗แห่งหนึ่ง ที่กลางออกตรง
เทียง^๘หนึ่งแห่งหนึ่ง ที่หัวบัก^๙ทั้งสองข้าง^{๑๐}แห่งหนึ่ง ที่สนับทาง^{๑๑}
แห่งหนึ่ง โลกสมมติว่าเป็นนกศักดิ์สูงศักดิ์กว่านกที่ไม่มีชนสี่แดง เหตุว่า
จะบินร่าร้อนเล่นลมบนกลางอากาศ ชาคินก^{๑๒}ที่มีสี่แดงนั้น บินร้อน
ไต่สูงกว่านกที่หาชนสี่แดงมิได้ และนางนกกกระเรียนบรรดาซึ่งมา
แปลงคัพพัทล^{๑๓}าเนียงถวายเป็นเสียงร้องนำเรออยู่นั้น พระเจ้าวิมลราชบรม
กษัตริย์ ทรงจำรูปจำเสียงไต่แจ่งประจักษ์ทุก ๆ ตัวนางนก แม้ว่า
นางสกุลโกญจา^{๑๔}ตัวใดเป็นนกชาคินก^{๑๕}ก็ช่วยมีชนสี่แดงห้าแห่ง ถึง
จะมีหมันมาร้องถวายเป็นเสียงก็ทรงไว้พระอารมณ์^{๑๖} ว่าเป็นนกมีชาติมี
ตระกูล ก็จำจะเลี้ยงดูให้ค้ำค้ำหน่อย หนึ่งเส้านางนกก^{๑๗}ตัวใดถึงเป็นนก
ก่าชาคินก^{๑๘}ตระกูล ช่วยหาชนสี่แดงมิได้ แต่ทว่าหมันมาร้องเสียง
ร้องทุกเพลง พระมหากษัตริย์ก็ทรงพระเมตตา ว่ามีอุกสาหะไม่
เกียจคร้าน นางนกกทั้งสองจำพวกนี้ โปรดประทานสร้อยทองวลัยทอง
ให้สวมคอใส่เท้า ให้บริโภคน้ำทำอาหารด้วยภาชนะเงินทองทุก ๆ ตัว
และนางนกก^{๑๙}ตัวใดมีชาติตระกูลก็สูงศักดิ์ แล้วก็มีอุกสาหะหมันมาร้อง
ถวายเป็นเสียงมิได้ชาคินก^{๒๐} กรุงกษัตริย์ก็โปรดประทานเครื่องคก^{๒๑}แค้น
ให้ยิ่งขึ้น ไม่โดยมีพระทัยกรุณา หนึ่งเส้านางนกก^{๒๒}จำพวกที่มีชาติตระกูล
อันต่ำ ทั้งเกียจคร้านมักบ้วยเจ็บแซ^{๒๓} ๆ เชื้อน ๆ นาน ๆ มาร้องถวายเป็น
บ้างแต่สักครั้งสักคราวแล้วก็หายสูญไป พระเจ้าวิมลราชก็ทรงวาง
พระอารมณ์เสีย ว่าเป็นธรรมคา^{๒๔}เลี้ยงสัตว์เคี้ยวจางแล้ว ก็ต้องให้

ทานกินพออิ่มท้อง อันว่าความจำเริญและมิจำเริญก็บังเกิดมีแก่นาง
 สกุนตโกฏจากทั้งหลาย บวรคามามำเรอว่องถวายเป็นที่เสวยเสวย
 กล่าวมาดังนี้แท้จริง

ครั้นนางเมานางนภกระเรียนตัวหนึ่งนั้น อันอยู่ในพวกหมู่หมัน
 ว่อง ทรายนต์แดงมีไต่เป็นชาตินกค่าตระกูล แค่ว่าได้รับพระวราทาน
 สร้อยทองวลัยทอง และภาชนะทองรองอาหารบริโภคน้ำ และนางนภ
 กระเรียนตัวนั้นไซ้ริ ชาวชะแม่พระสนมกำนัลทั้งปวง ชวนกันให้นาม
 เรียกว่านางระย้าอ้อย เหตุว่านางช่างทองทำสายสร้อยสวมคอให้นั้น
 ยานอ้อยลงไปถึงกลางอก วันหนึ่งนางระย้าอ้อยคิดสบายใจ จึงขึ้น
 มินร่อนร่ามิกทางในกลางอากาศ เล่นลมบนพอเหนื่อยแล้ว ก็ลงอาบน้ำ
 ในหนองแห่งหนึ่งอันมีอยู่ภายนอกพระนคร จึงเหลือบแลไปเห็นนาง
 นกไส้ตัวหนึ่งจับอยู่ที่ท่อนสามหาง มีตัวอันน้อยเท่านกกระเจาบ สีกาย
 หมัน ๆ เหมือนหนึ่งสีผลหว่าแก่ จะงอยปากแดงคังสีคอกแข็ง นางนภ
 กระเรียนให้เมื่อน้ำใจรักนางนกไส้เป็นกำลัง จึงร้องถามไปว่าคุณนาง
 นกไส้ ถิ่นฐานวางรังของเจ้าอยู่ที่แห่งใด เจ้ามาบริโภคสิ่งไรเป็น
 อาหารอยู่ที่นี้ เราได้เห็นเจ้าก็มีจิกคิกครัก จะใคร่เข้าไปจับให้ใกล้เคียง
 สัตถ์สนทนาคำคุยกับเจ้าคามวิสัยนง แค่หากกลัวว่าเจ้าจะมีรักก็จะบินหนี
 นางนกไส้จึงตอบไปว่า อันตัวฉัน ทำรังอยู่ยังต้นแคร์ร้างริมขอบหนอง
 บัคนีมาเที่ยวหากสรคอกสามหางบริโภคเป็นอาหาร ซึ่งทำนงให้มิ
 ใจรักตัวฉัน พึงคู่ก็มีบึงควยขึงน้ก ด้วยตัวท่านเป็นชาตินกใหญ่ อาจ
 ฉาบถาราร่อนขึ้นไปได้ถึงกลางอากาศ อันเจ้านั้นเป็นแต่ชาตินกน้อย ได้
 แค่บินไปจับพดุกษาคันโน้นแล้วมาที่นี้ จะมักใหญ่ไต่สูงเข้าใกล้เคียง

กับท่านเนนเห็นไม่สมควร ข้าจะขอลามท่านบ้าง อันสถานที่วรวงวัง
 ของท่านเนนอยู่ยงค้ำวแทนใด ท่านเมื่อดึงหนองน้ำกับสนัก้วยประสงค์
 สี่โรหรือ ๆ จะแกลงมาพุดล่อลวงใจข้าผู้เป็นนกลน้อยเล่นแล้วก็จะ
 กลับไป นางนกระเรียนได้ฟังถ้อยคำนางเง็กไล่กล่าวคังนั้นก็ยังมีจิต
 คึกครัก จึงตอบว่า คุณนางเง็กได้ อันตัวเราอยู่ในพระวราชอุทยาน
 ของสมเด็จพระเจ้าฉนมราช เราสำหรับไล่ถววยเสียงร้องนำเราพระทัย
 กรุงกษัตริย์ทุกทิวาวันคืนมิรู้ขาด จนได้รับพระวราชทานสร้อยทอง
 วลัยทอง ซึ่งเราเมื่อดึงหนองน้ำในวันนี้ ไซ้จะมาก้วยธรรุอันเนนหามิได้
 เรามาก้วยมีความปรารถนาจะใคร่พบเจ้า หวังจะชวนพุดเล่นเจรจา
 ให้สบายใจ อันธรรมาเป็นสกุลฉวีทศด้วยกัน ถึงจะเป็นชาติคนใหญ่
 นกลน้อยค่างภาษาถิ่นก็ดี สุกแต่ว่าน้ำจิกคึกครักกันแล้ว ก็อยู่ร่วมวรวงวัง
 ด้วยกันได้ เราว่าเป็นความจริงใจ มิใช่จะแกล้งพุดล่อลวงให้เจ้า
 ลุ่มหลง อย่ามีความรังเกียจเลย เจ้าจงมาจับไม้กั้งนี้ให้เราเชยชม
 รูปร่างไต่อ้อมรัก จะไต่เป็นไมศรียกนี้ปในวันหน้า นางเง็กได้ไต่สลับถ้อย
 คำคังนั้น ก็ให้กระสันเสียวจิกคึกครักนางนกระเรียนยิ่งขึ้น จึงนั่งนึกใน
 ใจว่า นางนกระเรียนมาพุดจาอ้อนหวานเห็นปานคังนี้ น่าจะมีน้ำใจรัก
 เราจริง อันตัวเราก็เป็นชาติคนน้อย แม้ไต่เป็นไมศรียกไมศรียด้วย นางน
 กระเรียนชาติคนใหญ่ อันมีวราสนาไต่สร้อยทองวลัยทอง เห็นทิวาชาติ
 ทั้งหลายก็จะนับถือเกรงกลัว สรวเสวีดูเราว่านางเง็กไต่คังนั้นไต่เป็น
 ไมศรียกับนางนกระเรียนคณนำอักษจรวยนี้ก็ คึกแล้วนางเง็กก็สนองวราจา
 นางนกระเรียนว่า อันตัวข้าเนนนี้เป็นนกลน้อยก็ต้องเจียมตัว กลัวนค้
 ท่านจะล่อลวงอย่างค็ชว แม้ข้าจะเข้าใกล้เคียงพุดเล่นเจรจา เป็น
 ไมศรียไมศรียด้วยคังถ้อยคำของท่านว่า เห็นก็จะไม่ไต่คานงเข้าสักเพียงใด

ประเศียวหนึ่งท่านก็จะกลับเข้าไปยังราชอุทยาน ทั่วธานีอยู่ภายหลัง
ก็จะตั้งแคว่ฎัจจนจิต ก็คิดถึงท่านทุกคืนวันมิวาย เพราะเหตุดังนี้
จึงสู้ซัดแรงด้อยคำท่าน ขอท่านอย่าได้ถือโทษเสีย นางนกกะเรียน
จึงตอบว่า น้แน่นางนกลี ซึ่งเจ้ามีความวิตกว่าเราจะทิ้งเจ้าเสียนั้น
ไม่ควรคิด อันความที่เรารักเจ้าแม่จะเปรียบก็เหมือนแก้วดวงจิกใคร
หรือจะให้จากร่าง แม่เจ้ากับเราได้เป็นมิตรไมตรีกันแล้ว เราก็จะพา
เจ้าเข้าไปอยู่ยังราชอุทยานด้วยกันให้เป็นผาสกสนุกสนานสำราญใจ แม่
เจ้าปวารณาบริโลกอาหารสิ่งใด ก็สารพัดจะมีบริบูรณ์ทุกสิ่ง ครั้น
ว่าเท่านั้นแล้ว นางสกุณโกญจากษณจากหน้า สลักขนแม่หางนกบิก
ออกผ่งแตก พลงทางเรียกนางนกลีให้มาใช้ขน ค้างพุดจากามวิสัย
โดยชันภาษาวิหคเปลิกเพลินใจ ไปจนพระสุริยฉายบ้ายแสงจวนจะย่ำ
สนธยา นางนกกะเรียนคิดจะกลับคืนมาซึ่งรวงรัง จึงให้นางนกลี
ชันเกาะหลัง แล้วก็พาบินมาซึ่งราชอุทยาน

ทั้งเห็นนางนกกะเรียนกับนางนกลี ก็อยู่หลับนอนร่วม
รังเคียงกัน อันว่าความบินแห่งเรึ่งวันก็บังเกิดมีแก่นางนทงสองทุก
ทิวาราตรี นางนกกะเรียนเห็นกสิมเพลาทังจะร้องดววยเสียงแก่กรุง
กษัตริย์ ลางเวลาระลึกได้ก็มา ลางเวลาก็มาทันแต่ครึ่งแต่กลางมิได้
เป็นใจที่จะเปล่งศัพท์สำเนียงส่งเสียงร้องนำเรือให้โพเราะ ทั่วหน้าจิต
ก็คิดจะไคว่กลับคืนไปรวงรังอยู่กับนางนกลี จนพระสนมกำนัล
ทงหลายค่างคิดเห็นว่านางระย้าย้อยเคี้ยววันร้องไม่โพเราะ สึงเสียงเรา
พังกังกะทะ ๆ เรียกคามาภาษามุขยิวาให้โอให้จาม อันว่านางระย้า
ย้อยช่นครันสนเพลานำเรือแล้ว ก็รีบกลับไปรุ่งมิได้ยังหยุด พังใจแต่
จะให้นางนกลีเข้าชอกใช้ไต่บักไต่หางไม่ว่างวัน กับฝูงนางสกุณ

โกฏจาทั้งหลายซึ่งเป็นชาติภาษาเดียวกัน เคยผูกเล่นแจรจามาแต่ก่อนก็ละเลยลืมเสียสิ้น ฝ่ายนางนกไส้ก็อุทิศสำหรับประพุดก็ตามหน้าใจ นางนกรกระเวียนไปทุกอย่างมิให้ชักเคือง ครั้นถึงเพลาสบท้องก็ไปบริโภคนอกเต้าร้าง และย่างบัวใบยาวเป็นอาหารทุก ๆ วัน

อยู่มานางนกไส้ให้มีจิตกำเริบขึ้น ค้ายึดคิดว่าไ้เป็นพี่รักของนางระย้าอ้อย จึงออกเที่ยวผูกพุดลอคลอคน้อยบ่อยปากถากถาง กระทบกระเทียนเปรียบปรายร้ายเรี่ยแรงแสวงไล่ความ อ่างให้ตามนางระย้าอ้อยก็พลอยรับ กลับเอาความข้าน้ไปชี้ข้างนั้น จนเกิดทะเลาะวิวาทกันบ่อย ๆ ฉาว ๆ แยกวิวาห์ปราศจากสามัคคีรสกันไปแล้ว ทั้งฝั่งนางสกุณ โกฎจา ใครเห็นหน้านางนกไส้ก็ให้รังเกียจเกลียดกลัวไม่พ้องพาน ทั้งแก่น้มนางนกรกระเวียนทั้งหลายก็มิมีความผาสุกสนุกสนานเหมือนเช่นหลัง ไซ้แต่เท่านั้นอันว่าความวิบัติคือบาพวิบ้านอุบาทว์เมือง ก็บังเกิดมีแก่กรุงกษัตริย์วิฆเนศวร เป็นอันว่า น้ามากท่อมสวนผลไม้ไร่นาพระราชารัฐ ให้สูญเสียจนข้าวยากหมากแพง ทั้งมั่งคั่งศขสารและสินทรัพย์ อันเป็นพระที่นั่งกันก็ล้มเสียมากหลาย จนชนนยุราปลาเต้าเป็นของเลี้ยงสำหรับทรงประพาส ก็พลอยฉิบหาย

ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าวิฆเนศวรราชบรมกษัตริย์ เห็นภัยอันคราษกัหลายพระทัยนัก จึงคำรัสถามราชบุโรหิต ว่าอาณาประชาราชภูรไ้ความยากแค้นด้วยบ้านเมืองวิบัติคือน้ามาก ท่านอาจยังมิบัญชาพิเคราะห์เห็นว่าจะเป็นด้วยเหตุคังๆ ราชบุโรหิตจึงกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไ้คำนำแวงสวน สอบซักถามพระนครกับนพเคราะห์ถูกข้บนและเหตุกลางค่าง ๆ จะเห็นวิบัติสักสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็หาไม่ไ้ แต่มาสงสัย

ใจอยู่ด้วยฝูงสฤงเกษุโกญจาในราชอุทยานนั้น เห็นหาเป็นปกติเหมือน
 แรกก่อนไม่ ข้าพระองค์เคยเสกอาหารไปให้บริโภคครั้งใด ก็ย่อมมา
 รับพระราชทานพร้อมมูลกันทุกครั้ง กาลบัดนี้นางนกกกระเรียนซึ่ง
 เรียกชื่อว่าระย้าช้อยนั้น เห็นแตกวิ้วกับนางนกกทั้งหลาย ถ้านาง
 นกทั้งหลายมาบริโภคอาหารอยู่ก่อนแล้ว แต่พอเห็นนางระย้าช้อยมา
 ก็พากันไปเสียสัน บางทีเมื่อนางระย้าช้อยมาบริโภคอาหารอยู่ก่อน
 นางนกทั้งหลายจะได้มาบริโภคด้วยนั้นหาไม่ ข้าพระองค์พิเคราะห์
 ดูเห็นว่าเหตุจะมีสักสิ่งเป็นแน่นอน แต่ก็ยังหาได้ขึ้นคั้นควาคูที่วรวงวัง
 ให้เห็นเหตุไม่ ด้วยกลัวว่าฝูงสฤงเกษุโกญจาจะตกใจแตกกันไปเสียสัน
 พระเจ้าวิมลราช ได้ทรงสดับดังนั้น จึงสั่งราชบุโรหิตควาทนเร่งไป
 คิดอ่านจับเอาเหตุวิบัติให้จงได้ในกาลบัดนี้ ราชบุโรหิตควา
 บรรหารแล้วก็ไปยังราชอุทยาน เรียกชายมาลาภาวมาไต่ถามว่า คุณ
 ยาย บัดนี้เรเห็นฝูงนางนกกกระเรียนทั้งหลาย หามาบริโภคอาหาร
 พร้อมมูลกันโดยฉันทปกติประคองหนหลังไม่ ยายอยู่ในราชอุทยานเป็น
 นิจยังจะเห็นเหตุพิเศษเป็นประการใดบ้างแลหรือ ยายมาลาภาวกก็
 สนองคำราชบุโรหิต ว่าข้าแต่ท่านในสองสามคืนนี้ ข้าพเจ้าเห็น
 นกน้อยตัวหนึ่ง มาอยู่ด้วยนางระย้าช้อยที่ในวัง เขาใช้ปีกใช้หางให้
 วันละสองเพลสามเพล ถ้านางระย้าช้อยจะบิน ไปเข้าฝูงนางน
 กกระเรียนตัวใดแล้ว นกน้อยตัวนั้นก็บินตามไปด้วยทุกครั้ง แล้วก็เห็น
 นกน้อยตัวนั้นพูดพลกด้วยเสียงเป็นอันดัง นางนกกกระเรียนทั้งหลาย
 ค้างคักกับหนีไปสัน และนกน้อยตัวนั้นสีกายม่วงหม่น ๆ ขนข้าง
 ยางย่อง มีจะงอยปากแคงตั้งแกมขาค เที้ยวจิกกันคอกเก๋าวัง
 อย่างบัวใบยาวเกสรสามทาวในสระน้ทุกเพลเช้าเย็น ข้าพเจ้าได้เห็นสิ่ง
 ประหลาดในราชอุทยานแต่เท่าที่แถลง นอกจากนั้นจะได้เห็นสิ่งใดแปลก

สังเกตากว่าแต่ก่อนนั้นห้ามไว้ ราชบุโรหิตก็วันได้ทั้งกายยามลากร
 แจงดังนั้น ก็นั่งนึกครึกครองเห็นว่าชะรอยนางระย้าอ้อจะบินไปเที่ยว
 ดั่งบ้า ชักพาเอานกใส่อันเป็นของอุบาทว์ใหญ่เข้ามาไว้ในราชอุทยาน
 จึงให้เกิดอุบัติเหตุต่างๆ ดังนี้ ครั้นเพลาลบค่ำราชบุโรหิตก็ให้บุรุษ
 อหัมภ์กำลังปืนค้นผูกษานไปค้นดูในวังนางระย้าอ้อ ก็จับได้นาง
 นกใส่ถันแดงมาส่งให้บุโรหิต ราชบุโรหิตก็ให้เอานางนกลีไล
 กระโปรงยังไว้จนเพลารุ่งเช้า แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าวิมลราช ทูล
 แสดงแจ้งประพฤติกุศุมภ์ซึ่งจับกวางนกลีไลอันเป็นอุบาทว์เมืองนั้นได้ให้
 บรมกษัตริย์ทรงทราบทุกประการ พระเจ้าวิมลราชก็สนสังวิตก จึง
 ค่ำวิสาตามราชบุโรหิตว่า บัดนี้เราก็จับตัวอุบาทว์ได้แล้ว ท่านจะให้
 ทำเป็นประการกึ่งๆ บ้านเมืองจึงจะพ้นภัยอันตรายให้มีความจำเริญ
 สวัสดิคิมงคล ทิวทั้งไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ความสุขเป็นปกติเหมือน
 แรกหลัง ราชบุโรหิตก็กราบทูลว่า ขอพระองค์จงโปรดให้กระทำ
 การพระราชพิธีเสีเศวตเคราะห์พระนคร แล้วให้ทำแพด้วยไม้สะเคาะปัก
 กิ่งชบา เอานางนกลีไลใส่กระโปรงให้มันำทำอาหารบริโภคน แล้ว
 แขนวประจางเลอยไปคณกระแสน้ำไหล กับขอให้เขียนอักษรเป็น
 พระราชบัญญัติห้าม อย่าให้นรชนชายหญิงเอานางนกลีไลตัวนั้นเลี้ยง
 ไว้ในบ้านในเคมเป็นอันขาด แม้แต่พระเจ้าตักเข้าเกษอยู่แห่งใดค้ำบล
 ไคใครเห็นก็ให้เลือกใส่ลอยไปเสีย จนกทองค์พระมหาสมุทร กับขอ
 ให้นรเทศนางนกระย้าอ้อเสียจากพระราชอุทยานด้วย แม้ได้กระทำ
 การเสีเศวตเคราะห์เมืองดังนั้นแล้ว อันว่าอุบาทว์ใหญ่ไว้ก็จะอันครธานสูญ
 หาย กรุงวิมลราชมหานครคงจะคืนโพยุดยัพสุขเหมือนเช่นแต่ก่อน ทั้ง
 พระองค์ก็จะทรงพระจำเริญ ด้วยพระโชคกลภบริบูรณ์ยิ่งกว่าแต่ก่อน
 สมเด็จพระเจ้าวิมลราชได้ทรงฟังจึงสั่งราชบุรุษอันเป็นชาวพนักงานให้

จัดแจงการทั้งปวงกระทำตามราชปุโรหิตกรบาททุกประการ แล้ว
 บรมกษัตริย์จึงทูลถามราชปุโรหิตสืบต่อไปว่า อันแก่ใฉ้ไชวักัน
 เข้าในหมู่ทิวาชาติ เหตุไฉนจึงได้เป็นแก้วอุบาทว์แรงร้ายเห็นปานคัง
 หนึ่งเล่าสรรพสัควีเจ้าพวกคังๆ ก็จักเป็นอุบาทว์ร้ายแรงอีกบ้าง ท่านจง
 บรรยายไปคามคำวันไครเพทให้เราสนันวิมุคสังสัยจงพิสคาร ราชปุโรหิต
 จึงกราบทูลว่า สัควีจักบาททวิบาทอันเป็นแก้วอุบาทว์บ้านเมืองนั้นเมื่ออยู่
 ๒ จำพวก คือแก่ใฉ้เจ้าพวก ๑ เป็นสัควี ๒ เท้า คือ เที้ยจะกวคอีก
 จำพวก ๑ เป็นสัควี ๔ เท้า ควรจะอยู่แก่ใฉ้ในท่าหน้า แม้เข้ามาในราช
 ธานีได้แล้ว ก็เป็นอุบาทว์ให้บังเกิดวิบัติคังๆ ทังทั้งราชอาณาจักร
 พระนครนั้น ถ้าเข้าบ้านและนิคมใด ๆ บ้านนั้นนิคมนั้นก็ย่อมจะเกิดภัย
 อันตรายมีไฟไหม้เรือเป็นคัง และลักษณะแก่ใฉ้นั้นมีร่างกายผอม
 สีหม่นเชกกระคังหยาบยาวยั้งหยุกหยอย ถ้าถูกเนื้อมนุษย์เข้าแล้ว
 ก็เจ็บเสบไปสิ้นวันยังคัง อันหน้าใจก็มักกำเรบโทโสร้าย มีแต่จะแข่งชก
 สปานจนคชสารก็ไม่ละสค แม้วิหคเจ้าพวกใดไปคบหาอยู่ร่วมรังเช่น
 นางกระยาย้อยฉะฉานแล้ว แก่ใฉ้ก็มีจิกกำเรบหยิ่งเยอชน เที้ยพุดพลอด
 ลอดด้อยไปคังๆ คัวยว่าบริโลกคอกเค่าร้างขางบัวใบยาวเกสรสาม
 หาวเป็นอาหาร จึงให้คัเป่ากอยากพุดพลอย้อยเป็นเนจ หนึ่งเที้ยจะกวค
 นั้นแลมีสันเป็น ๒ ลัน สันคางเว้งวงหน้าใจไม่ยั้งชอน ถึงมากคร่าจะมีผู้
 เอมมาเลี้ยงให้ประเสวีรูเลิศสาสักปานใดก็คิ สัญชาติว่าเที้ยจะกวคแล้ว
 ก็จะมีเจราสัจจิงเนหาได้ไม่ คัวยว่าสันเป็น ๒ ลันมีแต่จะกล่าวเที้ย
 เป็นธรรมคาง แล้วก็พึงใจแก่ที่จะชุกชอนเนอนหลับ จนเสมเวลาแสวงหา
 อาหารบริโลก ทั้งประเวณีเกาเวสัจวาสก็ไม่เป็นคังๆ กัยังชอน เหมือน

สัตว์บกสัตว์น้ำทั้งหลาย ย่อมปนละวณกันไปโดยน้ำจืดมาก เพราะ
 เหตุดังนี้อันสัตว์ ๒ จำพวก คือ นกได้และเหี้ยจะกวคั้นจึงได้เป็นสัตว์
 อัมภกมล แม้เข้าบ้านเมืองโตก็เกิดอุบาทว์ ให้อธิบดีด้วยอันตรา
 ต่างๆ ของงทรานเมืองบาททั้งห้าพระองค์กราบทูล เหตุสมควรสัตว์
 ๒ จำพวกโดยคัมภีร์ไตรเพท สมเด็จพระเจ้าวัฒนราชได้ทรงสดับกับสน
 วิมุตติทั้งชา จึงออกพระโอรสผู้ทรงสรเสริญราชบุโรหิตกว่า ท่านมี
 บัญญารูเทหุการณเอบคอบประเสริฐนัก สมควรที่เป็นราชบุโรหิต
 สำหรับแก้กนภัยอันตรายอันเกิดกับบ้านเมือง ให้สมเด็พระเจ้าพรมณเอบดา
 ประชาราษฎรได้อยู่เย็นเป็นสุข ด้วยอำนาจบัญชาของท่าน แล้วบรม
 กษัตริย์ก็พระราชทานรางวัลให้แก่ราชบุโรหิตเป็นอันมาก ทั้งแก่นม
 กรุงวัฒนาณเอบเศกก็เป็นปกติ บริบูรณ์ด้วยธัญญาหาร โพรพ้าข้า
 แ่นกนกันภัยจากทุกภัย คือ ไข้เจ็บ สมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า
 ก็ทรงพระจำเริญด้วยโชคลาภต่างๆ มีพระราชชายหญิงอันอยู่ภายนอก
 พระราชอาณาเขต สามภักดีพาครอบครัวมาสู่พระบรมโพธิสมภาร
 มากกว่าแสน ทั้งได้พระยาศสารศรีเศวตอันเป็นมณฑล เจริญพระ
 เกียรติกรุงกษัตริย์ สารพัดจะบริบูรณ์เพิบเกิดทุกสิ่งทุกประการ

และนิทานนางเงาะเรียนซึ่งช้าน้อยกล่าวนี้ก็ควรบุคคลได้ศับ
 ตรีบั้งจะพึงจำไว้สั่งสอนใจ อย่าได้ประพฤติกินตรงปลายคค ประหนึ่ง
 นางสกุณโกญจาระอ้ายอ้อย เสียแรงอุกสาหะพากเพียงนมเอบาสนาได้ใส่
 สร้อยทองวลัยทองแล้ว และกลับทำทุจริตไปกนมิตรอันเป็นมามิตร
 นักปราชญ์ท่านย่อมคิดเทียบ อันธรรมคาถาเกิดมาเป็นสัตว์ก็ค เป็นบุคคล

ก็ดี ก็ควรจะมิมิตรสหายสนทนากัน ถ้าผู้ใดคบมิตรซึ่งเป็นกัลยาณมิตรแล้ว นักปราชญ์ท่านก็พึงสรรเสริญว่าผู้นั้นกระทำชอบ อันว่าคิณุกุศลและคิณคิณุกุศลจริงและพวกเข้าใจซื่อและใจกล้า ยั้งยืนและโกลเล เวียรว้อยและเล่นแก้ว สุภาพและคึกคัก ปกติและมารยา มกัสน์และมกัถลับ มีสติและดีมีหลง อุคสาหะและเกียรจรวาน ทำดีและทำชั่วกัลยาณมิตรและป้าปมิตร คำสุภาษิตสองประการนี้ข้าน้อยก็จะพึงประพุดคืออย่างหนึ่ง จะละเอียดอย่างหนึ่ง อันจะทำโกลเลเล่นไปเล่นมา เช่นนี้ทานนางนภกระต้อยตัวดี และจะทำขันเชิงมารยาเล่นแก้วเหมือนอย่างนี้ทานนางคชสารทั้งสอง และจะทำทุจริตสุอำนาจแก่ความรักกัสน์นิทานนางสกุณโกฎจระย้าช้อย ไม่ถือคัวว่าเป็นชาคินกใหญ่ไปคบนางนภไธอันเป็นนภคัวน้อย จนได้ความอัปภากย์ยากที่จะไว้หน้า อัยว่าแต่ชาคินเลขข้าน้อยจะพึงกระทำไค้สร้างกุศลครั้งใดก็คังใจกรวคิน่าไม่ขอพบบชอเห็น เช่นสัควีสามจำพวกนเลข ครอบแก้วเข้านิพพาน และข้าน้อยผู้ชื้อว่านพมาศ จะคังใจทำกิจจวชการให้มีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในแผ่นดินไค้จงไค้

นางเรวดีให้โอวาทนางนพมาศ

ขณะนั้นพระศรีมหาเศตผู้เป็นบิภิกาก็ออกจาวาวัคแล้วๆ เจ้าจงประพุดไค้ไค้กถ้อยคำของเจ้าให้จงทุกสิ่ง กวันเพลาบึงควรรหมุฎาติและมิตรของบิภิกากักลับไปยังบ้านเรือน ในราชราศวันนั้นมารคาศ้าน้อยผู้มีนามชื้อเรวดี จึงให้โอวาทสังสอนว่า แม้ผู้เป็นที่รักของมารคาศ้าน้อยจะไปอยู่ในพระราชนิเวคน์แต่ผู้เดียวโกลบิภิกามารคาศ้าน้อย เจ้าจงออกส้าห้รักษาตัวทุกเช้าคัวอย่าได้ประมาท ควรจะคาวระย้าเกรงท้านผู้ใด จง

แบบฉบับ แม้จะทำกิจการราชการเฝ้าแทนเจงประพฤติกิจกริยาหมอบกลาน ให้เรียบร้อยท้องที่ค้องทาง อย่าทำวี ๆ ขวาง ๆ ให้เขวว่า อย่าทำเช่อ ๆ ซ้ำ ๆ ให้ท่านเหว อย่าประพฤติกัวเก้อ ๆ ขวย ๆ ให้คนลือ อย่าทำลับ ๆ ล่อ ๆ ให้เขาตก อย่าทำโปก ๆ ปาก ๆ ให้ท่านว่ากริยาชั่ว เจงแต่งทิว ไท้งามค้องคากคน เจงประพฤติกนให้ค้องใจท่านทั้งหลาย เจงฝากทิว มุลนายให้กรุดา คอระวังเวลาราชการ อย่าเมินประมาท ให้พระเจ้า แผ่นดินค้องเรียกหาคอยท่าตัวหาควรไม่ อันธรรมคาพระมหากษัตริย์ ย่อมมีพระราช ธุระมากค้วยกิจการบ้านเมือง ถ้าผู้ใดทำใจเจ้อยชั่ว จะไปมารับราชกิจมิได้ทันแลลานั้น ก็มีขุนเคื่องจะวังเก็จพระทัยเสีย ว่า คน ๆ นี้จะแกล้งให้เสียงงานเสื่อการก็หาใช้สอยค้อยไปไม่ อนึ่งเล่า ถ้าจะรับราชบรรพหาวทุกให้ไว พึงจงเข้าใจให้ทุกคำจ่าก็ให้มัน อย่าเอา สิ้นนั้นไปเป็นสิ่งนี้อ่าแรวีไปให้เกิดพระราชบัญญัติ อันน้ำพระทัยพระ มหากษัตริย์แล้วมากไปค้วยชคคิยมานะ มิไค้รู้่อ่นง้อชอรักบุคคสผู้ใด เป็นธรรมคา ถ้าใครจงรักภักคิมิปัญญาข้งรู้พระอธยาศัย จะควสใช้ตั้ง ไค้ก็ไค้วราชการ ก็ย่อมจะชูปเลี้ยงให้มียศดาบรรคาคักคั หังพึงพระทัยที่ จะใช้สอย ถึงมาควว่าจะพล้งผิคค้วยจิกประมาทขาดหน้อยเหลือหน้อย หนึ่งก็คั แม้น้ำพระทัยยังเห็นว่าเป็นค้วยเคลิมสติไปบ้าง แค่อ่างนั้นแล้ว ถึงจะผิคมากจนโทษควรวจะชุนเคื่องเป็นสาหัส พระมหากษัตริย์ก็จะยัง ทรงคึกถึงความคัซึ่งมีมาแคหลัง เห็นพอจะหยุคข้งพระทัยไค้โดยทรง พระเมตตา ถ้ามัทำซาค ๆ เหลือ ๆ เป็นไปเนือง ๆ แล้วก็คงจะเจลลิว พระทัยระแวง ว่าแกล้งจะให้่อ่นง้อชอรัก ค้วยเชื่อรูปเชื่อวาสนาเชื่อ ทรัพย์สินมบัคเชื่อเวทมนคร์และเชื่อคั แม้จะมีสิ่งผิคแคล้งกันน้อยความก่อน

แก่ก็จะพลอยเกิดขึ้นด้วยมานะกษัตริย์ อาจจะคัดความรักความอาลัย
ความเกรงใจความศรัทธาได้เป็นเสี้ยน คึงคักหยวกคักปลี เจ้าอย่า
มีความประมาทนะแม่ผู้เป็นเทวีรักของมารดา ประการหนึ่งอันพระมหา
ราชเทพก็ควรหม่อมพระสนมกำนัลจะฝากแก้วกล้วเกรง ด้วยว่าเป็นใหญ่
อยู่ในพระราชนิเวศน์วังสถานได้บัญญัติราชการสิ้นเสร็จ เจ้าจงดู
ถ้าเห็นว่ามากไปด้วยวิชัยพยาบาลเคียดขิ่งหึงหวงมักเก็บถ้อยมาร้อย
เป็นความแล้ว เจ้าอย่าได้เอาแก้วเจ้าพิ้วพั้น ให้เกิดกตัญญูชุ่นเคืองเบื่อง
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอันชาติที่เคียด ซึ่งมารดาให้โอวาทสั่งสอน
แต่สิ่งละอันพันละน้อยนี้ ด้วยเห็นว่าเจ้ามีปัญญาเฉลียวฉลาดรอบคอบ
รู้ชอบผิดชั่วก็อยู่กับใจเจ้าแล้ว ชำนาญไต่สับก็มีความซื่อสัตย์ จึงกำนัล
รับคำสอนเจ้าใส่ใจไว้มั่นคง

นางเวรคืนนางนพมาศเข้าถวายตัว

ครั้นเพลารุ่งเช้าเป็นวันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๖
มีมะโรงฉก ถึงวาระกำหนดช้าน้อยจะจากเขตสถานไปอยู่ในพระราช
นิเวศน์เป็นข้าบาทสมเด็จพระวังเจ้า และช้าน้อยมีอายุนับตามปีได้ ๑๗
ตามเดือนได้ ๑๕ ปีกับ ๘ เดือน ๒๔ วัน ในขณะเพลารุ่งเช้าวันนั้น เป็น
วาระมหาสิทธิโชคฤกษ์ดี จึงท่านมารดาและหม่อมญาติทั้งหลายก็ยกแก่ง
กริชกายให้ช้าน้อยตามตระกูลทนต์ เจือด้วยเพศพราหมณ์ คือ ให้ใส่
ประวัตรสอกสายธูหว่า สร้อยอ่อนสามสาย ทักเงินทรุฑามาศ แล้ว
ช้าน้อยก็มาคำนับลาบิดากับวงศ์ญาติโยมสังเภาพร พระศรี
มหาเสดผู้เป็นบิดาก็อวยชัยให้พรว่า เจ้าจงไปอยู่เป็นข้าบาทให้ปราศจาก

ภยันตราย ทุกข์ โศก โรค ร้อน สรรพสิ่งมีคืออย่าได้บังเกิดมีแก่เจ้า
 สักขณะจิตหนึ่งเลย จึงมีความจำเวิญสุขทุก ๆ อริยาบถให้ยังค้ำว
 เกียรติกอไปชั่วกัลปาวสาน อันว่าญาติพงศ์พันธุ์ก็อวยพรค่าง ๆ ตาม
 ปวารณาของตนจะให้เป็นไปโดยความรัก ชำนาญก็มีจิตโสมนัสยินดี
 วัชรพลใส่เคียวเกล้าแล้วก็ค้ำบัลมา มาชยันนระแหะประเทียบกับมารดา
 เล่มเดียวกับบัวไพร่ก็ติดตามมาพอสมควร ครั้นถึงทวารพระราชา-
 น์เวศน์ชำน้อยกันบนวันทาเสด็จเวทพศาศซึ่งรักษาพระทวารว่า ข้าแต่
 เทพเจ้าผู้มีทิพโสคติพจกษุขงเป็นสักขีพยาน แต่บรรดาสตรีภาพทั้ง
 หลายซึ่งอยู่ในพระราชนิเวศน์วังสถาน ข้าพระองค์มิได้มีจิตคิดเป็นแหว
 ซึ่งซึ่งบุคคลผู้ใดเลย ขอให้ชนทั้งหลายจงอย่าได้เป็นแหวซึ่งซึ่งข้าพระ
 องค์ค้ำวอำนาจเทพเจ้าอภิบาลรักษา แล้วชำน้อยก็ลงจากอาสนะระแหะ
 คำนเนินตามมารดาเข้าไปในพระราชนิเวศน์ ไปยังจวนตำแหน่งนั่งแห่งท้าว
 จันทรนาถภักดีและท้าวศรีราชศักดิ์โสภณ อันเป็นใหญ่ในระแม่พระ
 ก้านัด ท่านก็เรียกหาให้นั่งยังที่สมควร แล้วก็โอภาปราศรัยโดยฉัน
 นำจิตเมกศาภาวณา ชำน้อยก็เคารพบไหว้เป็นอันดี ครั้นเพลาชั้นเผ้า
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ท่านก็ถือเอาพานข้าวตอกกับดอกมะลิ ให้ท่าน
 มารดาถือพานข้าวสาร ให้ชำน้อยถือพานเมล็ดพันธุ์ผักกาด ให้ชาว
 ระแม่ผู้หนึ่งถือพานดอกหญ้าแพรก ของห้าสิ่งนี้โลกสมมุติว่าเป็นมงคล
 ท่านจึงพามารดากับชำน้อยขึ้นสู่มุขกระสันอันเป็นที่เผ้า ฤๅเศียรคาชไป
 ค้ำวหมู่พระสนมก้านัด เผ้าทูลขุสัพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตาม
 คำแห่งผู้ใหญ่ผู้น้อย งามประคองคาวล้อมเคือน ขณะนั้นท้าว
 จันทรนาถภักดีก็น้อมเศียรเกล้ากราบทูลเบิกว่า ข้าสรวมชีพข้าพระบาท
 ออกพระศรีมหาโพธิ์ สยกัมเลิศควรวโลหงส์ พงศมหาพฤตญาจารย์

ให้เรวคือศักรพรรย นำนพมาศผู้ติดตามถวายเป็นข้าบาทภงกช โดย
 โจสวามีภักดิ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ตำรัสด้วยมารดาข้าน้อยตามพระ
 อชฌาสัย แล้วก็ให้พระราชทานรางวัลพอเป็นเกียรติยศ ตำรัสสั่ง
 ให้ข้าน้อยรับราชการอยู่ในตำแหน่งนางพระสนม
 ตั้งแต่วันนั้นมา ข้าน้อยก็ได้เฝ้าแทนคอยสังเกตดูแบบแผน
 เยื้องอย่างท่าทั้งหลายซึ่งเคยกระทำราชกิจต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามพระ
 อชฌาสัยอยู่ได้ห้าวัน

ว่าด้วยพิธีจองเปรียง

พอถึงการพระราชพิธีจองเปรียง ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็น
 นักขัตฤกษ์ชั้กโคมลอยโคม บรรดาประชาชนชายหญิงต่างคกค่างโคมชัก
 โคมแขวนโคมลอยทุกตระกูลทั่วทั้งพระนคร แล้วก็ชวนกันเล่นมหรสพ
 สันสามราศรีเป็นเยื้องอย่าง แต่บรรดาข้าเฝ้าฝ่ายราชบุรุษนั้นต่างทำ
 โคมประเทียบบริวาร วิจิตรด้วยลวดลายวากเขียนเป็นรูปและสัณฐาน
 ต่าง ๆ ประกวกกันมาชักมาแขวนเป็นระเบียบเรียบร้อยตามแนวโคมชัย
 เสาวะหงครงหน้าพระที่นั่งชลพิมาน ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรง
 พระราชอุทิศสักการบูชาพระมหาเศวตฉัตรจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ ฝ่าย
 พระสนมกำนัลก็ทำโคมลอยร้อยด้วยบุปผชาติเป็นรูปต่าง ๆ ประกวก
 กัน ถวายให้ทรงอุทิศบูชาพระบรมพุทโธบาท ซึ่งประดิษฐานถ้ง
 นันนมหานที และข้าน้อยก็กระทำโคมลอยคิคคกค่างให้งามประหลาด
 กว่าโคมพระสนมกำนัลทั้งปวง จึงเลือกผกาเกสรศรีต่าง ๆ ประดับ
 เป็นรูปคอกกระมุทบาน กลีบรับแสงพระจันทร์ใหญ่ประมาณเท่า
 กงระแทะ ล้วนแก่พรรดคอกไม้ซ้อนสี่สลับให้เป็นลวดลาย แล้วก็เอา

ผลพสกนิกรคาชาคิมาแกะจำหลักเป็นรูปมยุระคณานกวิหคหงส์ ให้
 จมจิกเกสรบุปผชาติอยู่ตามกลีบดอกกระมุท เป็นระเบียบเรียบเรียง
 วิจิตรไปคล้ายสีย้อมสกล่างควรจะทอดค้ำคานึงนัก ทั้งเขียนแซม
 เทียนรูปและประทับนำมันเปรี๊ยะเจือด้วยไซ้อพระโค ครั้นเพล
 พลบค่ำ สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จลงพระที่นั่งชลพิมาน พร้อมด้วย
 พระอัครชายา พระบรมวงศ์ และพระสนมกำนัล นางท้าวชาวชะแม
 ทั้งปวง พราหมณ์ก็ถวายเสียงสังข์อันเป็นมงคล ชาวพนักงานก็ขับสาย
 โคมซ้อโคมประเทียบบวิวารขึ้นพร้อมกัน เพื่อให้ทรงพระราชอุทิศ
 สักการบูชาพระจุฬามณี ฝ่ายนางท้าวชาวชะแมก็ลอยโคมพระราช
 เทพีพระวงศานางศ์ โคมพระสนมกำนัลเป็นลำดับกันลงมา ถวายให้
 ทอดพระเนตรและทรงพระราชอุทิศ ครั้นถึงโคมรูปดอกกระมุทของ
 ชำน้อย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรพลางทางครีตชมว่า
 โคมลอยอย่างนี้งามประหลาดยังหาเคยมีไม่ เป็นโคมของผู้ใดกึก
 กระทำ ท้าวศรีวิราชก็คิดโสภากก็ทราบบังคมทูลว่าโคมของนพมาศธิดา
 พระศรีมหาโพธิ์ ครั้นได้ทรงทราบก็ดำรัสตามชำน้อยว่าทำโคมลอยให้
 แปลกประหลาดจากเขื่องอย่างค้ำเห็นเหตุเป็นคังฎา ชำน้อยก็บังคม
 ทูลว่าข้าพระองค์สำคัญใจคิดเห็นว่าเป็นนักชัศตฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๒
 พระจันทร์แจ่มแสงปราศจากเมฆมลทิน อันว่าดวงคอกชาติโกสม-
 ปทุมมาลัยมีแต่จะแบ่งบานเกลีบรับแสงพระอาทิตย์ ถ้าชาติอุบลเหล่าใด
 บานผกาเกสรรับแสงพระจันทร์แล้วก็โค่ชื่อว่าดอกกระมุท ข้าพระองค์
 จึงทำโคมลอยเป็นรูปดอกกระมุท ซึ่งบังเกิดมีอยู่ยังนั้นนทานที่
 อันเป็นที่พระบวรพุทธบาทประดิษฐาน กับแกะรูปมยุระคณานก
 วิหคหงส์ประดับ และมีประทับเปรี๊ยะเจือด้วยไซ้อพระโคถวายในการ

ทรงพระราชอุทิศกรณ^๕นี้ ทั่วจะให้ถูกต้องสมกับนักชกฤกษ์วันเพ็ญ
เดือน ๑๒ พระราชพิธีของเป็รียง ไทพุทธศาสน^๖ไสยศาสตร์ ครัน
สมเด็จพระวรวงเจ้าไค้ทรงสลับ ก็คำรัสว่าช้าน้อยมีบุญญาเสลาสมที่
เกิดในตระกูลนักปราชญ์ กระทำถูกต้องควรจะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างได้
จึงมีพระราชบริหารบำเพ็ชศสาปสรรว่า แคนสืบไปเบื้องหน้า ไค้ลำดับ
กษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงการกำหนดนักชกฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๒
พระราชพิธีของเป็รียงแล้ว ก็ให้กระทำโคมลอยเป็นรูปคอกกระมุท
อุทิศสักการบูชาพระพุทธรูปบาทนันทาที่ ควบเท่ากลปาวสาน อันว่า
โคมลอยรูปคอกกระมุทก็ปรากฏมาจนเท่าทุกวันนี้ แคนคำโลกสมมุติ
เปลี่ยนชื่อเรียกว่าลอยกระทงทรงประทับ เพศ^๗คณ^๘ช้าน้อยผู้ชื่อว่า
นพมาศก็ถึงซึ่งมีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในแผ่นดินไค้อย่างหนึ่ง

อันราชประเพณีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยทรงประพุดิมาแต่ก่อน
ถ้าทอดพระเนตรชกโคมลอยโคมแล้ว ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งไปถวาย
คอกไม้เพลิง บูชาพระรัตนศรียทุกพระอารามหลวง บรรดาที่อยู่ริมฝั่ง
น้ำจนรอบกรุง ทั้งทรงทอดบังสุกุลจิ๋ว ทรงพระราชอุทิศถวายพระ
ภิกษุสงฆ์อันพึงปรารดณานันค้วย แล้วก็ทรงทอดพระเนตรทรงฟัง
ประชาชนชายหญิงร้องว่าเล่นนักชกฤกษ์เป็นการมหรสพค่าง ๆ สำราญ
ราชเหตุยทั้งสามวากี และเมื่อจะเสด็จนั้น ลางที่ก็คำรัสเรียกพระ
อัครชายา พระบรมวงศเสด็จเรือพระที่นั่งไปค้วย บางที่ก็สั่งให้นางบำเรอ
สำหรับขบบริ่อง และนางพระสนมผู้สนิทไปลงเรือพระที่นั่งตามเสด็จ
และในวาคีวัน ๑๔ คำวันนั้น สมเด็จพระวรวงเจ้าทรงลอยโคมแล้ว
ก็เสด็จเรือพระที่นั่งชื้อประพาสแสงจันทร์เสด็จค้วยนางบำเรอ จึงมีพระ
ราชบรรพหาคำรัสเรียกให้ช้าน้อยลงเรือพระที่นั่งไปค้วย ครันเสด็จ

ไปถึงหน้าพระอารามแห่งโคสาวพนักงานก็จุกอกไม้เพลิง พุ่มพะเนียง
 พลุระทาระตางแสงสว่างกระจ่างจับผนังหลังคาพระพิหารการบูรเวียน
 อร่ามงามชวนเน้าจิต ให้มีประสาทศรัทธาเลื่อมใส โสมนัส ทั้งนำชม
 เรือรำนมำผ้าบังสุกุลประดับด้วยโคมบึกโคมห้อยสว่างไสว จอกเรียง
 รายถวายให้ทรงจบพระหัตถ์ มีทุกท่าพระอารามหลวง และหน้าบ้าน
 บ้านแพเหล่าตระกูลทั้งหลาย ก็คกแก่งห้อยแขวน โคมประทีปพวง
 นूपผามาลัยอุกระบายศรีต่าง ๆ ตั้งโต๊ะแก่งเครื่องสักการบูชาประภวค
 กันทั้งสองฝากฝั่งนี้ แสงสว่างคงทาววันเคียรคาศด้วยนาวาประชา
 ราชภูวคีรม้องกลองขับร้องเพลงเกริ่นเพลงกรายโซซชายให้ชำมเคือน
 ทั้งคนครีตคีตสังคีต อันเหล่าเรือประเทียบท้าวพระยาพระหลวงก็แห่
 ผ้าบังสุกุล ไปเที่ยวทอดถวายพระสงฆ์เจ้าในพระอารามต่าง ๆ ล้วนแก่
 แดงกรรชากายนุ่งผ้าริศศรีห่มสีแดงสูกแดงแสดแซมซ้องผกด้วยพวงผกา
 เกสร แสงพระจันทร์จับนวลทหน้าลออเอี่ยม บ้างก็ขับเพลงพิณเพลง
 แพนเพลงศูริยางคีโทยหวานเตาเนียงเสียงเสนาะนำฟังฟัง สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงทอดคัศนามหาชนเล่นนักชัศตฤกษ์สำราญราชฤทธิ จึงดำรัส
 ให้ช้าน้อยนิพนธ์ผูกกลอน เป็นเพลงขับให้นางบำเรอร้องถวาย
 ในขณะนั้น ช้าน้อยให้คิดทรงพระราชาอาญาขังนัก แก่อกุส่าห์แรงใจ
 นิพนธ์กลอนว่า

๑ ช้าน้อยนิพนธ์	อภิวัตบาททองสี่ถ้วยจงจิต
ยังนิพนธ์กลอนอ่อนความคึก	อันชอบฝักของงโปรตซึ่งโทษกรรม
เป็นบุญตัวได้ค้ำเสด็จประพาส	นักชัศตฤกษ์ประชาราษฎร์ไมสว
สว่างไสวไปทั่วทั้งนคร	ทิมมพรกัแจ่มแจ่มแสงจันทร์เอย ฯ

๑ นำเสนอสวรรภูจิก ทั้งสิบทิศรุ่งเรืองทั้งเมืองสวรรค์
 สงสารแก่พระสนมกำนัล มิได้เห็นเป็นขวัญนิยามา
 แม้เสด็จด้วยที่นั่งบัลลังก์ขนาน เวลายุ้งานพระเจ้าจอมมาพร้อมหน้า
 จะชวนกันเกษมแปรมปรีดา ขอประทานโทษาช้าน้อยเออ ๖

สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงสดับกลลอนคั่งนั้น ก็แค้นพระโอษฐ์
 ทรงพระสรวลแล้วคำรัสว่าช้าน้อยกล่ากล่าว จะให้พาพวกพ้องมาเที่ยว
 คุ้งน่านกษัตฤกษ์เล่น โดยน้ำใจคิดเห็นว่าจะได้ผลได้ประโยชน์คั่งภฏ
 ช้าน้อยก็ทูลสนองพระราชบัญชาว่า ข้าพระองค์ได้เห็นเรือประเทียบ
 ท้าวพระยา ล้วนแต่คกแก่งเนื้อท้วนงุ่มห่มสีสนข้าง ๆ ประกวกกันคูก
 งดงาม อันพระสนมกำนัลทั้งปวงย่อมได้รับพระราชทานสรรพเครื่อง
 อลงการาภรณ์ทั่วกัน และเมื่อมิได้คกแก่งกรัชกายในการนักษัตฤกษ์
 แล้ว ก็ทอดทิ้งให้เสว้าหมองเสียสีสนอันเกรธาเสียด้วยสนรวิค ขึ้น
 ชื่อว่าเป็นสตรีมีอริยศแล้ว ย่อมวิคไกรในการที่จะคกแก่งกายสน
 ทุกทัวคน ถึงจะคกแก่งอยู่ในพระราชสถานสักว้อครั้ง ก็ไม่สบาย
 เเท่าได้แก่งในการออกหน้าแค่ครั้งหนึ่ง และนักษัตฤกษ์จะมีกับละครั้ง
 คราว ช้าน้อยอยากจะใคร่ได้เห็นทัว ๆ กัน จึงกล่าวรบทูลคั่งนี้
 สมเด็จพระร่วงเจ้าก็ทรงคุดภาพในความเรื่องน คำรสักอันอื่นโดย
 พระราชอัสผาศัย ครั้นบังค้วรกับเพลแล้วก็เสด็จกลับยังพระราช
 นิเวศน์ จึงมีพระบัญชาสั่งชาวพนักงานทั้งหลายว่า ยังนักษัตฤกษ์อีก
 สองราตรี เราจะไปเที่ยวประพาสเล่นค้วยนาวาขนาน ท่านจงเตรียม
 การไว้ให้พร้อม ฝ่ายพระสนมกำนัลครั้นได้ทราบว่าจะได้โดยเสด็จ
 ก็ยินดีปรีดา ไม่ว่าเป็นเวลายุ้งานของผู้ใด แต่เพลเย็นค่างก็จักแจง
 แก่งกรัชกาย นุ่งห่มผ้าลิตพิศตร์ผ้าสุวรรณพิศตร์ปกบัตค้วยเขว้อง

อดงการภรณ์ เฝ้ายนแซมพกาสมภาเกสรในซ็องหม ผัดคิ้วหน้าแว
 งามคังนางเขียนแก่งควให้ค้อมคุดเส่นวาค อันพระสมณก้านล้จำพวก
 หนึ่งเป็นคนรู้มากมักบอกแต่เจ็บไข้ ฟังใจจะทำราชกิจแก่เมื่อคราว
 จวน ๆ จะแจกจ่าย ก็ได้รับพระ ราชทานสรรพสิ่งที้อย่างเลวพอสม
 กับเกยจกร้าน ครั้นถึงทีจะมีการออกหน้าค้องคกแก่งก็คักอายค้วยไม่
 เทียมเพื่อน จะนั่งอยู่ก็ไม่ได้ค้วยอยากจะไควเห็น ค้องเสือกสนชวน
 ขวายนสนฤทธิ ไม่สมความปรารถนาแล้วก็ค้องจนใจ กลับได้คัก
 โทมนัสคิเคียนคัว ว่ากูเอือรูปร่างหน้าคากก็เทียมท่าน แต่ประพคิต
 สันคานเป็นกนแซเชือนจะ ได้สิ่งคอกก็ไม่มีเหมือนเขา จนค้องนอนนั่งอยู่
 กับวัง น้าอ็อกคอกสุแก่ผู้คนบ่าวไพร่ ค้องคั้นไปบ็องหน้าจะคอกสำห
 พากเพียรให้เสมอพวกพ้องเป็นคคนทีให้จงได้ ถ้าท่านผู้คอกสับใจได้
 คักเมื่อค้องนั้น ก็นับว่ากลับคัวได้ค้วยเหตุคือบ็ญญาของช้าน้อยนพมาศ
 และในแปลวาศริอันเป็นค้ารบสองค้ารบสามนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จไปทรงประ พาส การนักชค ฤกษ์ค้วยเรือ พระที่นั่งบัลลังก์ขนาน
 พริ้อมค้วยพระอัครราชา พระราชประชวรวงศาพระสมณก้านล้ซึ่งสนเท
 และประจำเวรอยู่งาน ทั้งนางบ้าเวรสำหรับขับริ้องตำราญราชหฤทัย
 ค้วยสโมสรพริ้อมเพียง จึงค้าวสให้ช้าน้อยนพนิรักษลกลอนเป็นเพลงขับ
 ให้นางบ้าเวรร้องเชอชมพระนครบ้าง และชมแสงพระจันทร์ควงควา
 นักชคฤกษ์ยี่ ๒๘ อันคั้นประจำจักรวาศี คือ อัสสนี ภวณี กคคิกกา
 ไรคินี มิคเคียร อัทระ บุนพสุ บุษยะ อสิเลศ มาพะ
 บุนผล อุกรผล หคคะ จิตระ สวัสคิ วิสาชะ อนุวาระ เชญฐะ มุละ
 บุรพาสาธ อุกรา สวานะ ธนัญฐะ สคภิสชะ บุกภัททะ อุกรภัททะ
 เววตี โยค้ารับช้าน้อยค้ได้เล่าเรียน บรรคพาพระบรมวงศาคและพระ

สนมกำนัล ค้างบั้นแท้งเร้งวันด้วยได้เห็นได้ฟังหม่อมทาสชนชาวพระนคร
 เล่นการนักษัตฤกษ์ทั้งได้คักแก่งกรัชกายประทวคกัน ครั้นนั้นสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรลูกหลวงหลานหลวงนางสนมกำนัล
 แแต่กายงามกว่าแต่ตามธรรมดา ก็พึงพอพระราชหฤทัย จึงพระราช-
 ทานเครื่องอลงการภรณ์พรรณผ้านุ่งผ้าห่มล้วนแต่อย่างคมีค่า เพิ่มเติม
 ให้ทุกหน้าคณนาง ชำน้อยก็ได้รับพระราชทานสองเท่า พระสนม
 กำนัลทั้งปวงคองเป็นคนใหม่ ทั้งแต่ันมาถึงพระราชพิธีของเป็ียงแล้ว
 สมเด็จพระร่วงเจ้าก็เสด็จทรงประพาสการนักษัตฤกษ์พร้อมด้วยนางใน
 ทุกครั้ง จนได้เป็นคำรว่าเกิดชนด้วยบุญญาชำน้อยนพมาศ อันว่า
 หม่อมพระสนมกำนัลทั้งหลายก็มีน้ำจึกไว้ไว้ ชำน้อยด้วยเหตุสองประการ
 คือพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงเสมอกันนั้นประการหนึ่ง คือเห็นความดี
 ของชำน้อยนประการหนึ่ง แแต่ันมาชำน้อยก็ได้ทำกิจราชการรับ
 ใช้สอยในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งวิสาสะคันเกี่ยวกับพระสนมกำนัล
 สันทั้งพระราชนิเวศน์

ว่าด้วยพิธีตรียาป่วยและพิธีตรีป่วย

ครั้นล่วงมาถึงเดือนอ้าย การกำหนดพระวราชพิธีตรียาป่วยและ
 ตรีป่วย เป็นการนักษัตฤกษ์ประชุมหมู่ประชาชนชายหญิงยังหน้า
 พระเทวสถานหลวง บรรดาหมู่ชะแม่เงงในทั้งหลายก็คักแก่งกรัชกาย
 ไปตามเสด็จสมเด็จพระร่วงเจ้า คูไถวนางกระคานเสาคันว่าเสง และ
 ทักนาศีพ้อพรหมณ์แต่พระอิศวพระนารายณ์ในเพลาราตรี ณ พระ
 ที่นั่งไชยชุมพล เกษมศานต์สำราญใจถ้วนทุกหน้า เป็นธรรมเนียม
 พระนคร

เดือนนี้ ถึงพระราชพิธีบูชาภิเษกเดสิงพระ โศกีนเสด็จเป็น
 นักขัตฤกษ์ หมู่นางในก็โคกขุชชั้วว่าหง่าว พังสำเนียงเสียงว่า
 ร้องเสนาะสันฟ้าไปทั้งทิวาราตรี

ว่าด้วยพิธีธานีเทาะห์

เดือน ๓ ประชุมชาวพระนครเล่นเป็นนักขัตฤกษ์พระราชพิธีธานี
 เทาะห์ชนเข้าเข้าสถาน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ณ พระพลาศัย ให้
 พระสนมกำนัลนางระบำนางบำเรอ ที่มีรูปสิริวิลาสเป็นอันงาม แต่ง
 คิวใส่เสื้ออย่างเทศอย่างมลายู ออกชั้กระแทะทองระแทะเงินระแทะ
 สีต่าง ๆ เป็นคู่ ๆ กัน ๑๐ คู่ ลากพ่อนเข้าเข้าสู่ลานอันแวงวงด้วยราชวิถี
 ฉัตรธง มีพิศานห้อยย้อยด้วยพวงบุปผามาลัย และการมหรสพก็เล่น
 ระเบ็งระบำจรีแทงเซนางกะฮัวผิวแทงควาย ทกคะเมนไ้ลวดลอค
 บ่วงรำแพน เสียงฆ้องกลองนั้นสนั่นน่าบันเทิงใจ แล้วชาวพนักงานก็
 นำพระโคอุสุภราชโคกระวินเข้ามาเทียมเกวียน พระาหมณาจารย์ถือ
 ประตักเงินอ่ามนนค์ขับพระโคให้บ่ายบาทเวียนนวกซ้าย ครั้นสำเร็จ
 เป็นสังเขปแล้ว นายนักการพระสุรัสวดีก็ส่งฟางขน ไปกองไว้ใ
 ยัญกระลาภุณฑ์ จึงพระศูพรหมพรคพิธิบุษาสมิทธิพระเพลิงด้วยสุคันธ
 ของหอม อ่าเนศวรเวทโหมกณฑ์บันเสื่อเสื่องสังข์สามวาระแล้ว จึง
 เชิญพระเพลิงออกจุกเผาฟางและขังข้าว สมมติว่าลอคกทุ่งเผาป่ากัน
 อุบ้ทิวัจญโร

ว่าด้วยพิธีสัมพัจฉรฉินท์

ครั้นเดือน ๔ ถึงการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์โลกสมมติเรียกว่า
 ครุช ผ่ายพุทธศาสน์ ชาวพนักงานก็ตั้งบาครนำบาครทรายจับค้าย

มงคลสูตรใส่ตั้งไว้ในโรงราชพิธีทั้ง๔ทิศพระนครและในพระราชนิเวศน์
 จึงอัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรมาประดิษฐาน อาราธนาพระมหากษัตริ
 ย์ เสด็จเปลี่ยนเก้านมาจำเริญพระปริศน ในโรงราชพิธีทุกตำบล
 สันทั้งทิวาราตรีสามวาร และคำมงคลสูตรนั้นชาวพนักงานแจกให้
 พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน เมื่อวันพระมหากษัตริย์เจ้าจำเริญ
 พระอาภรณ์ภูษิตในราตรี หมุกทหารยิงปืนใหญ่รอบพระนคร ฝ่าย
 พระมหามหาราชประมุขกันผู้ปกครองกระทำกรพระราชพิธี ในพระเทว
 สถานหลวง ตั้งเครื่องพลีกรรมสังเวทบรมวงศรวรพระเทวรูปทั้งมวล
 มีพระปรเมศวรเป็นต้น แล้วก็เปลี่ยนแวงกันอ่านอาคมในทิวาราตรี
 ทั้งสาม ครั้นถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำเพลาบ่ายสามแสด พระครูพรหมพุกพิธิ
 กับชี้อพรหมแห่งหลาย ก็เชิญจุโลกपालเทวรูปขึ้นเสด็จงาแห่งเข้า
 มายังโรงราชพิธีในพระราชนิเวศน์ กระทำปทักษิณเส่นวาระสามรอบ
 แล้วพระมหามหาราชทั้งหลายก็สมาทานเบญจางคิกศีล ในสำนักสมเด็จพระ
 พระสังฆราชา เสร็จแล้วก็แต่พระเทวรูปทั้ง ๔ ออกไปประดิษฐานไว้
 บนเกย อันกระทำไว้หน้าโรงราชพิธีทั้ง ๔ ทิศพระนคร ครั้นเพลา
 พลบค่ำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จ พร้อมด้วยพระวราชเทวีและพระ
 บรมวงศานุวงศ์ท้าวพระแม่เจ้าฯ ยังหน้าพระสถานกำนประจิมทิศ โรง
 ราชพิธีในอันมีม่านแก่งกำบัง สว่างไปด้วยแสงโคมประทีปชวาลา
 ทรงสถิตในมาพักคาคเพดานผ้าขาวเป็นพระที่นั่ง แล้วก็ทรงสมาทาน
 เบญจางคิกศีล พร้อมด้วยหมู่ข้าเฝ้าฝ่ายหน้าฝ่ายใน ท่างสดับฟัง
 พระมหากษัตริย์เจ้าจำเริญพระรัตนสูตร และพระอาภรณ์ภูษิตโดยสัง
 เคารพ ชาวพนักงานฝ่ายทหารก็ยิงปืนน้อยใหญ่รอบราชธานี สำหรับ
 ชับนุกบ่ศางจนเส่นราชวาทรี นับได้ ๑๐๘ คราวปืน ครั้นรุ่งขึ้นเป็น

วันสิ้นปีก็ทรงประณิบัติพระมหาเถรเจ้าค้ำยของควาหวานอันประณีต
ถวายไตรจีวรบิชาขสมณะสันทุกพระองค์ แล้วก็กัฏกระบวนแต่เป็น
บัญญัติพุทธะ หมู่ทหารแก่กายใส่เสื้อหมวกสีต่าง ๆ ถือธงฉานธงชา
สรวพัสตราวุธครบมือ ประคับค้ำยเครื่องพระอภิรมย์และกลอง
อินทเทวีแตรสังข์มโหระทึกกังสดาลฉานแจ้ จึงเชิญพระพุทธรูป
ขึ้นทรงพระราชายาน มีฉัตรกัฏบังพระสุริย์ อารธนาพระมหาเถรเจ้า
ทั้งหลาย ขึ้นสถิตยานราชรถและรถประเทียบเวียนเรียงกระบวนแต่
เป็น ๕ กระบวน ประเ้าพระพุทธรมณั้และโรยทรายรอบพระราชาเนวคัน
นั้นกระบวนหนึ่ง รอบพระนครคามห้องสถลมารคนั้น ๔ กระบวนคู้เป็น
สว่างามยิ่งนัก เหล่านักเลงก็เดินมทรสพเอิกเกริกสมโภชบ้านเมือง
เป็นการนั้ชัตฤกษ์ บรรดาภิรประชาราชภูรชายหญิงก็แก่กัฏนั้หม
ประคับกายอ้าโถง พากันมาเที่ยวคู้แห่งงาน นมัสการพระในวันสิ้นปี
และขึ้นปีใหม่เป็นอันมาก และหมู่พระสามเภาันฉานางในทั้งหลาย ก็
ประคับกายค้ำยเครื่องสรวพารรถค้ำมเสด็จสมเด็จพะระว่่งเจ้า ออก
ทางห้องฉนวนวัดหน้าพระธาตุ ถวายข้าวบิณฑิ์บูชาพระรัตนคัฏ
แล้วประโคนคู้ริยางค์คัฏคัฏรับร้องพ้อนว่าสม โภช พระพุทธรูปภิรมากร
โคธนิยมกัฏนั้

ว่าด้วยพิธีคัฏเซนาทรศัฏษาน

เดือน ๕ ถึงการพระราชพิธีศานามใหญ่ ประชุมหมู่มุขมาคัฏยฝ้าย
ทหารพ้อเรือท้าวพระยาพระหลวง ผู้รั้งเมืองครองเมืองเอกโทคัฏรัจ้ท้าว
และรั้งเมืองกัฏเมืองปากคัฏฝ้ายเทื่อ บรรดาเป็นเมืองขึ้นออก และ
เศรษฐีมีหน้ามีทรัพย์ในคัฏระกัฏต่าง ๆ มากกราบถวายบังคมสมเด็จพะระว่่ง

เจ้าพร้อมกัน ค้างถวายเครื่องราชบรรณาการ เป็นคันว่าคอกไม้
ทองเงินสรรพสิ่งของอันประณีตและเป็นแก่นสาร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เสด็จออก ณ มุขเด็จพระที่นั่งอินทราภิเษก
ชาวพนักงานก็ประโคมแตรสังข์กลองมโหระทึก จึงพระศรีมโหสถบิคา
ขานเอียนท่านแก้วกริชากายคามตำแหน่งอัครมเหสี ขึ้นเสด็จนั่งเหนือ
คองอันหุ้มด้วยแผ่นเงิน น้อมเศียรที่โรคม็กราบบังคมสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ทูลเบิกนามท้าวพระยาพระพลวงในกรุงนอกกรุง และเศรษฐี
มีชื่อบรรดาถวายเครื่องราชบรรณาการ ให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรง
ทราบใต้พระบาททรงฯ แล้วก็รับพระราชปฏิญาณฉลองพระโอษฐ์โดย
ข้อพระราชประวัติสันดารปราศรัย เสวคามาคย์ทงมวลสังวาระสามคาบ
ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินขึ้นแล้ว ขณะนั้นชาวพนักงาน
ระเบงก็ว่าขบร้อง ให้ท้าวพระยาทั้งหลายทอศที่คานางขึ้นเพลาเสียง
เป็นประเพณีพิธีสนามใหญ่ ชาวพระสมเือก้าเล็ดต้องร้อยกรอง ร้อย
บุปผชาติเป็นรูปสัตว์คนต่าง ๆ ใส่เมียงหมากถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ให้ทรงพระราชทานลูกขุนซึ่งมาประชุมกัน การอันนี้ก็เป็นการนางใน
ทั้งปวงกระทำประภวคศมีอิกกันทุก ๆ ครั้ง แต่ก่อนช้าน้อยก็ยังหาเคย
กระทำไม่ แต่ทว่าเคยได้เห็นได้ฟังว่าท่านทั้งหลายร้อยกรองคอกไม้
เป็นรูปสิ่งสัตว์จุฬาทวิบาทชาคิมิจฉาผลผล ช้าน้อยจึงเลือกพระ
บุปผชาติที่มีสีอันเหลืออง มีดอกการะเกดและดอกกรรณิกาเป็นคันมา
กติกกรองร้อยเป็นรูปพานสองชั้นรองชั้น แล้วชันสลับประดับคอกไม้
สีแดงสีขาวและสีต่าง ๆ แก้อ่อนประสาธกันเป็นระย้าระบาย จึงแกลง
เมียงหมากอบรมด้วยเครื่องหอม ใส่ลงในขันมีคำช้ายคอกไม้ปักกลุม

ครัวแล้วก็นำขึ้นถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมกันกับพวงมาลา
 พระสนมกำนัลทั้งปวง สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงทอดทิศาหน้าหัวไป
 ครัวทรงเห็นพวงดอกไม้รูปพานชั้นหมากของช้าน้อยนี้ ก็ชอบพระราช
 อัชฌาสัย จึงดำรัสว่า อันคนนี้มีบุญญาแล้วจะกระทำการสิ่งใดก็ถูกต้อง
 เป็นที่จำเริญใจจำเริญตาหมื่นชายหญิง อันดอกไม้รูปพาน
 ชั้นหมากนี้ ควรจะเป็นแบบอย่างไว้ในแผ่นดินได้ จึงดำรัสสั่งชาว
 พนังกงานให้ยกพานชั้นหมากไปตั้งให้พระยามหาอุปราชบริโกล และ
 ดอกไม้รูปต่าง ๆ ของนางในทั้งหลายนั้นโปรดให้พระราชทานหมู่
 มุขมนตรีทั้งสองฝ่าย แล้วสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงประกาศทิศลาปสรร
 ว่า แค้นสืบไปเบื้องหน้า กษัตริย์ก็ดี กษัตริย์ศรีและตระกูลทั้งหลาย
 ก็ดี ทิวทุกวราชธานีคมคามสยามภาษา แม้ผู้ใดจะทำการรับแขกเป็น
 การสนทนโหล่มักการอวาหวิวาทมงคลเป็นต้น จะร้อยกรองบุปผชาติ
 ไล่เมื่อยหมากสู่แขก ก็ให้ร้อยกรองเป็นรูปพานชั้นหมากดังนี้ หรือ
 จะเอาสิ่งใด ๆ กระทำไล่เมื่อยหมากก็ดี ก็จงกระทำเป็นพานมีชั้นสอง
 รองชั้นให้เรียกนามว่าพานชั้นหมากกราบกลีปาวสาน เหตุดังนี้
 พระมหากษัตริย์ราชเจ้าสืบ ๆ กันมา จึงได้มีพานพระชั้นหมากเป็น
 พระเครื่องต้น และมีพานชั้นหมากสำหรับรับแขกต่างเมือง ฝ่ายตระกูล
 นรชนชาติประชาชอหญิงทั้งหลาย มีกษัตริย์และเศรษฐีพราหมณาจารย์
 เป็นต้น ผู้ใดกระทำการอวาหวิวาทมงคล ก็ยอมคกแต่งเมื่อยหมาก
 และของบริโกลต่าง ๆ ไล่พานไล่เทียบนับด้วยสิบด้วยร้อย ไปประชุม
 รับแขกและบวงสรวงเลี้ยงองค์กัน ก็เรียกนามตามราชบริวารสรรสาป
 ว่ากระทำชั้นหมาก จนเท่าถึงกาลทุกวันนี้ อันว่าช้าน้อยหมากก็ค
 กรองร้อยพวงผลาเกสรเป็นรูปพานชั้นหมาก ค่องพระราชอัชฌาสัย

สมเด็จพระร่วงเจ้า ก็ได้รับพระราชทานสักการะรางวัลเป็นอันมาก
แล้วก็ถึงซึ่งมีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในแผ่นดิน

ครั้นเพลาย่ำซาบแสงในคืนนั้น พระมหाराชครูพราหมณ์พฤติ
บาทราชบรมหงส์ ก็ประชุมหมู่พราหมณ์พฤติบาทในสถานพระเว
ทกรรม บรรลือเสียงสังข์บูชาขณูชัยบาทบวงสรวงพร้อมด้วยพระยา
พระหลวง นายทหารช้างทหารม้า ค่างไปรยปรายข้าวคอกคอกไม้
สมิทธิสังเวทพระเวทกรรมอังกฤษาวยุชและบ่วงบาท โยคตำรับพระคช
กรรมกษेत्रสนาม ครั้นเพลารุ่งเช้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จออก ณ พระที่นั่งไชยชุมพล พร้อมด้วยพระอัครชายาพระราช
บรมวงศาและพระสนมกำนัลนางท้าวชาวชนมเ อำนวยด้วยทกแก่ง
กรีชกายนุ่งห่มประกวดกัน หน้าพระที่นั่งก็สะพรังพร้อมมาศยาช้ำฝ้า
นุ่งบนเรือนม้ายาชัน เป็นเหล่านลคคามผู้ใหญ่ผู้น้อย อันว่าประเทียบท้าว
พระยาทั้งหลายฝ่ายทหารพอเรือนค่างแก่งควม้านิ่งเป็น พวกเป็นเหล่า
กันคามระวางซ้องสืมาหน้าพระกาลศาลหลวง คาคเพดานผ้าขาววม
แสงพระอาทิตย์ และวิถีทางท้องสนามในนางเรียงนั้น ก็แน่นแน่นค
ไปด้วยหมู่ราช ฎวรประชาชายหญิงนุ่งห่มแพรม้วนคกแก่งคามคระกุล
ของคน ค่างคอยทอคคัทคานาขบวແທกษेत्रสนาม ฝ่ายพระครู
พราหมณ์พฤติบาทก็เบิกไชลนทวาร เกินขบวนแห่ข้างอินทรวงพระ
เทวกรรม นำวิวัฒคามวิถีท้องสนามหน้าพระที่นั่ง งามทหาร
เกินแห่ล้วนแคใส่เสื้อหมวกสีค่าง ๆ ถือธงฉาธงชายไม้เส้าล้อมธนูศร
เสียงกลองอินทเพทริแควสังข์ตั้งเสนาะสนั่น เคียวคาช ค้วยกระบั้ง
กลึงกลคเค็ร็องคชาเฉลิมเกียรติ พระยาข้างระวางกันเกินสนามงาม
ด้วยลักษณะรูป มีเผือกสามคระกุลเนียมสามคระกุลสมพงศ์สุประคิษฐ์

ความพหุ ม ปราสาทอำนาจกมุทบุษปะตันค์ไอยราทางสวรรคพระ
 ษาราทหนึ่งเศนกะพัก ล้วนประคัมค้วยเครื่องษารณเสฐพรณพิชิต
 ันนายจำนำประจำชัชพลายพังทงมวล ห่มเสื่อสีแคงแคงค้วสง่างาม
 อ่าโถง ดือขอเกราะเงี้ยวขอไม้ท้าวชอกละเม็ค ขบวนสารชัมภัมมี
 ช้างนำข้างแตรกข้างฆะชคชายให้บารูตั้งงมคัพพหือแพนถวาทหน้า
 พระที่นั่ง แล้วก็เดินขบวนแห่ม้าระวางคันมาเป็นชนคัลล้วนประคัมค้วย
 เครื่องอาษาสุวรรณดิไล มีจำนำประจำจุงประจำชั้งค้วสะใส่เสื่อ
 สีแคงโพกผ้าขลิบดิอหวนทองเกาทัดเค้แสะหอกชัค บ้างก็ให้พ้อยข้าง
 บ้างก็ชัชบควบ อันว่าคษสารและอัครคัลละค้วยอมงามรูปและงาม
 เครื่องแคงจำเรฎกยอังก สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทอกพระเนตรขบวน
 กษेत्रสนานสำราญราชหฤทัย ทังพระอัครชายาบรมวงศาพระสนม
 ก้านล ท้าวพระยาข้าเฝ้าชาวประชาราษฎรทังหลายค่างเว็งวันขึ้นชม
 พระบรมโพธิสมภาร เป็นการนักษัตฤกษ์คษेत्रสนานสามทิววัน
 และวันเป็นประณมนั้น เคนเพญาข้างแ่มม้าระวางคัน วันเป็นค้ำรพ
 สอง เคนข้างม้าระวางวิเศษ วันเป็นค้ำรบสาม เคนข้างม้าระวางเพ็ริช

ครนเพลาคะ วันบ้ายชายแสงและราชราตรี ชาวพนักงาเก้เล่น
 เพลงโก๋บ้ำข้าทังสและหนึ่งว่า จุดคอกไม้พุ่มพะเนียงพลุระทากระดาง
 เป็นการมทรสพสมโภชพระเทวกรรมที่หน้าพระเทวสถานหลวง เป็น
 ธรรมเนียมถ้วนค้ำรบสามราตรีตามค้ำรบ

ครนถึง ๓ วันพระบรมทินกรจรจากมิเนราตีประเวคขึ้นสู่เมษวาคี
 เถลิงศกขันเบ้ใหม่ แคบรราชข้าเฝ้าพระบาททังฝ่าหน้าฝ่าโน ก็ประชุม
 พร้อมกันรับพระวาทานนำพระพัตณ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวค้ำรตังเจ้า

พนักงานไปรศให้พระราชทานเงินประจำปีและพัสดุการรณ์ แก่พระ
ราชวงศ์ท้าวพระยาข้าเส้าทั้งสองฝ่ายในกรุงนอกกรุง ตลอดจนไป
จนไพร่ประจำช่อง ทั้งพระสนมกำนัลท้าวชาวชนม่ายเจ้าชามคามตำแหน่ง
ฐานาศักดิ์ถ้วนทุกหน้า เสร็จการพระราชพิธีสนามใหญ่ดังนี้

ว่าด้วยพิธีแรกนา

ครั้นถึงเดือน ๖ เป็นการเกษียณฤกษ์ในพระราชพิธีไพศารจรค
พระนังคัล จึงพระครูพรหมพรคพิริศรีบรมหงส์ก็ประชุมพราหมณ์
ผูกพรตอุปัชฌายพระเทวรูปเข้าสู่โรงราชพิธี อันแวงกว้างวราชวัติ
ฉัตรธง ณ ท้องทุ่งสะพานหลวงหน้าพระตำหนักข้าง ครั้นถึงกำหนด
วันอุคตฤกษ์วันอาทิตย์ เป็นวันสำหรับกระทำการมงคลการแรกนาขวัญ
จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเครื่องคันอย่างซีกพระแสง
กันหยัน เสกขทรงพระอศิวราชเป็นพาหนะยานพร้อมด้วยพระหลวง
ขุนหมื่นนายทหารม้าประจำรัชอัศวร โดยเสกขพยุหยาตราขบวนเพชร
พวง และพระอัครชายาพระราชวงศ์พระสนมกำนัล เลือกแต่ที่คอง
พระราชหฤทัย ให้โดยเสกขจลวันแต่กกแก่งกวรัชกาชอย่างนางเขียน ขัน
รถประเทียบคามาไปในขบวนหลัง ครั้นเสกขถึงพระพลาประทับ ณ
ตำหนักข้าง จึงคำรัสสั่งออกญาพลเทพยธวัคให้เข้าสู่โรงราชพิธีคือ
เอาพัสดุการรณ์เพศกษัตริย์ แ่่งกายอย่างลูกหลวงเอกยั้งด้วยอิสิริยศ
ในวันแคว้นนั้น มีซีพื่อพราหมณ์บนล้อเสียงสังข์และไปรยข้าวกอกนำ
หน้า และเมื่อออกจากโรงราชพิธีนั้น ก็แห่ด้วยกระซิงบังสุริย ครั้น
เข้าสู่สมณศาลท้องสะพานที่จะจรคพระนังคัล ชาวพระโคกน้ำพระโคสุ
ภราชมาเทียมไถทอง พระครูพรหมพรคพิริก็มอบยามไถและประทัก

ทองให้ออกญาพลเทพย์ ออกญาพลเทพย์กราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แล้วกราบตามไถ่ไม่ประทก อันว่าออกพระศรีมโหสถ ยศกรมเลศกรวไลหงส์ผู้เป็นบิดาข้าน้อยนี้ ท่านแต่งกรัชกาขบวิสุทธื์ เศวคพิศคราวรณด์ พร้อมเครื่องอศฎาพรคเป็นพรพรหมณ์มหาศาล ประเสวีฐักดิ์ ถือเอาไถเงินอันเทียมด้วยพระโคเศวคพระพร จึงออกพระวชิระเศรณฐีอับบริบูรณด์ด้วยทวพิศสมบัตินับเข้าในมหาศาล ท่านแต่งกายอย่างกหบดี ถือเอาไถอันหุ้มด้วยผ้าวัคกัมพลแดง เทียมด้วยพระโคกระวินกับทั้งไม้ประทก พระโหราจารย์ก็ล้นเมืองชัยประโคม คุริยารกคนเครี นายจ่านาก็จับจูงพระโคสุสุรารชอนเทียมไถเอก ซึ่งออกญาพลเทพย์รับคิดถือนั้น บำบาทท่านเนจวคพระนังคัลเวียนซ้ายไปขวา ไถโทออกพระศรีมโหสถค้ำเนินที่สอง ไถศรีพระวชิระเศรณฐี ค้ำเนินที่สาม ตามกันเป็นลำดับ พร้อมด้วยชีพอพรหมณ์ปรายข้าวคอกคอกไม้ บันลือเสียงสังข์ตีไม้บันฑาะว่าหน้าไถ ชุบบริบูรณด์รัญญา กับนายนักการนาทหลวง แต่งคว้นุ่งเพลาคาศประคคใส่หมวกสานถือกระเช้าไปรยปรายหว่านพรพรหมณ์ชีรญญาหาร ตามทางไถจรคพระนังคัลถ้วน ค้ำรบสามรอบ อันว่าชาวพนักงานก็เล่นการมทรสท พระเบ็ง ระบายไหม่งกลุ่ม หกคะเมน ไถลวด ลอคบ่วง ว่าแพน แทงวิไลโก่บ่า ซ้ำหงส์รายรอบที่ปริมณฑล กระทำการแรกนาขวัญ เอ็กเกริกไปด้วยหมุ่มมหาชนชายหญิงพบุครนัคคามาทอทักตนาเล่นสำราญใจ ครั้นเสร็จการไถหว่านแล้วก็ปลศปล้อยพระโคสุสุรารช โคเศวคพระพร โคกระวินออกให้กินเลี้ยงเลี้ยงทายของห้าสิ่ง ถ้าพระโคบริโภคช้าวและถ่วงหาญน้ำสิ่งโคสิ่งหนึ่งก็ตี และมีโคบริโภคก็ตี โหราพรพรหมณาจารย์ก็ทำนายทายทัก

ว่า ธัญญาหารจะได้ผลมีไ้มล น้ามากน้ำน้อย ตามคำรับไตรเพท ขณะ
นั้น พระอัครชายาคำรัสสั่งนางพระสนม ให้เชิญเครื่องพระสุพรรณ
ภาชนะรูปายาสันถวาวยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงเสวย แล้วก็ให้
ชาวรามัลเลี้ยงลูกขุนทั้งหลาย ค่ายข้าวมรูปายาสและของคาวหวาน
ตามลำดับ เสร็จการพระราชพิธีจรทพระนังคัลลัน

ว่าด้วยพิธีวิสาขบูชา

ครั้นถึงวันวิสาขบูชาพุทธศาสน์ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและราช
บริวรักษ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งอาตมประชาราชฎรทั่วทุกนิคมคามชนบท
ก็ประทับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างใน จนตำแหน่งทั่ว
พระยาพระหลวงและเศรษฐีชีพร้าหมด บ้านเรือนโรงร้านพ่วงแพ
ชนประชาชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคมประทีปสว่างไสว ให้อ
ย้อยพวงบุปผาชาติประพรมเครื่องสุคันธรส อุทิศบูชาพระรัตนไตรยสัน
สามทิวาราคี มหาชนชักชวนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระ
สัทธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตอาหารสังฆทานข้าวบิณฑ
บ้างก็ยกขันซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจจาคทรัพย์จำแนก
แจกทานแก่ยากจกทลิตทกคนแก่พร้าอนาถาชราพิการ บ้างก็ซื้อถ้าย
ชีวิตสัตว์จุกุบาททวิบาทซาก้าง ๆ ปลดปล่อยให้ได้ความสุขสบาย
อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและราชตระกูล ก็ทรงศีลบำเพ็ญการ
พระราชกุศลต่างๆ ในวันวิสาขบูชาพุทธศาสน์เป็นอันมาก เพลากะวัน
ชายแสง ก็เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชสุริยวงค์นางในออก
วัดหน้าพระธาตุราชอารามหลวงวันหนึ่ง ออกวัดราชบูรณะพระพิหาร
หลวงวันหนึ่ง ออกวัดโลกยสุธาราชาวาสวันหนึ่ง ค้างนมัสการ

พระรัตนคเษยาริคุณ ไปรยปรายผกาเกสรสุคันธรสสักการบูชาถวาย
 ประทีปรูปเทียนเวียนแฉ่วรอบรัตนบัลลังก์ ประโคมศุภิยางคดนตรี
 คึกคึกเบ้าสมโภช พระชินศรี พระชินราช พระโลกนาถสักการศ โดยมี
 กมลโสมนัสศรัทธาทูทุกถ้วน อันพระมหานครสุโขทัยราชธานีถึงวัน
 วิสาขะนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วยแสงประทีปเทียนดอกไม้เพลิง
 แลสร้างสลอนด้วยธงชายธงปฎาก ไสวไปด้วยพู่พวงดอกไม้กรอง
 ร้อยห้อยแขวน หอมกลบไปด้วยกลิ่นสุคันธรสวาวรื่น เสนาะสำเนียง
 พิณพาทย์ฆ้องกลองทั้งทีวาราศรี มหาชนชายหญิงพากันกระทำ
 กองการกุศล เสมือนจะเฝ้าซึ่งทวารพินาศฟ้าทุกฉ้อชั้น

ว่าด้วยพิธีเคแฉะ

ครั้นถึงเดือน ๗ นักขัตฤกษ์พระราชพิธีเคแฉะ ชาวพนักงานกึกก
 แอ่งสถานพระสยามภูวนาด อันเป็นพระเทวสถานหลวงให้ตะอานสะอาศ
 ชาวพระนครก็มาสนับนาศประชุมกัน คอยดูพราหมณาจารย์จะตั้งข่าง
 เสียงทวย จึงพระครูเพทางศศาสตร์วราช ไทโรเพทกับหมู่พราหมณ์ก็ผูก
 พรกบรูชาสมิทธิพระเป็นเจ้าเบ้าสังข์ธดาวยเสียง แล้วตั้งเวียงบวงสรวงข่าง
 อันกระทำด้วยทองเนวโลหะใหญ่ประมาณเท่าผลแคงอุลิส สมมุติว่าพร
 พระสมม สามก้าลึงบุรุษจึงชักสายข่างให้หมุนไปได้ อันข่างนั้นเป็นที่
 เสียงทวยคามคำวับไทรเพท ถ้าข่างคังเสียงเสนาะหมุนนอนวันได้บาท
 นาพิกามีแก้งมิได้ห้อยน ก็กล่าวว่าเป็นเมงคลประเสริฐนัก พระมหา
 กษัตริราชเจ้าจะทรงสุรภาพพระเกียรติยศปรากฏไปในนานาประเทศ
 ทั้งปวง สมณชีพราหมณ์คหบดีเศรษฐีไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งพระนคร

ขอบเขตที่สามอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาล จะอยู่เย็นเป็นสุขปราศจาก
 ภัยอันตรายต่าง ๆ อันใดเลย แม้ในข้างหนุ่นมิได้นอนวัน ทั้ง
 สำเนียงก็ไม่เสนาะสนั่น อันตรายด้วยเหตุต่าง ๆ พรหมณาจารย์
 ทำนายว่า บ้านเมืองจะมีสภายในชวนบีบั้น โศกนิยมนั่งอ่านออกกล่าว
 ควันใต้เปลลาดุกษ์ พระครูเพทางคศาสตร์ วาโชโรเพท ก็ให้นาสวัน
 นายพนักงานเชิญช่างชั้นนักทรมิฐ หมูพรหมณแห่งมณฑลค้ำเนินแห่งห้อม
 ออกจากเขตสถาน ไปยังหน้าพระสถานชัย อันแวงดวงด้วยรัวราชวิ
 เป็นที่ทั้งช่าง จึงเอาสายไหมเบญจพรรณยาวสิบสองศอกพันกันช่างร้อย
 ซองฝัง กิ่งเท้าลงกับนางกระดานอันวางเหนือหลังภูมิภาคบักพี พระครู
 พรหมพรคพิธิศรีบรมหงส์ ก็อ่านอักขรมนต์ก้านักช่างสนนวรรสาม
 คาย นาสวันสามนายชำนาญช่างก็ประจำช่างคอยทั้ง ควันใต้ดุกษ์
 ไทราลันเมืองชัยนาลวันก็ทั้งช่างวางสาย เสียงช่างดังกังวานเสนาะสนั่น
 คุงเสียงสังข์ หนุ่นนอนวันคืนไม่สะบักไต่บาทนาพิทเกษ ข่างสำแดง
 ความจำเวญให้เห็นประจักษ์ตัวนค้ำรบสามครั้ง ชีพื่อพรหมณและ
 ท้าวพระยาบรรคาราชภูร ซึ่งประชุมกันเทอคทศนาช่างหนุ่นคั้งนั้น
 ก็ยืนค้ำปริศนาให้ร้องแทนว่า บอกล่ากันก่อ ๆ ไปว่า ในบ้านเมือง
 จะอยู่เย็นเป็นสุข หมูพรหมณาจารย์ก็เชิญช่างคืนเข้าสู่พระเขตสถาน
 อันว่าการพระราชพิธีเศกเทะทั้งช่างนี้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมิได้
 เสด็จไปทรงทอดพระเนตร แ่กกาลก่อนก็มีได้โปรดให้นางในไปทอด
 ทศนา ครั้นเมื่อข้าน้อยนี้เข้าไปรับราชการเป็นเข้าพระบาท สมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชบรรพการคำสว่า ข้าน้อยเป็นชาติเชื่อคระกุล
 พรหมณ จึงโปรดให้ไปทอดทศนาการพระราชพิธีเศกเทะ กับพระ
 สมณก้านลซึ่งเป็นเชื่อพรหมณด้วยกัน และท่านางในไปสถิตคู้ทั้งช่างนี้

เรียกชื่อโรงแสดงพิราหมณ์แล้วคมนต์ เสรีภาพพระราชพิธีเคณฑะ
ทั้งข้างบน

ว่าด้วยพิธีเข้าพรรษา

ครั้นเดือน ๘ ถึงนักขัตฤกษ์บูชาใหญ่การพระราชพิธีอาชวมาศ
พระวรวุศรพุทธสีโนรสในพระศาสนา จะจำพระวรวรษาเป็นเมฆา
สันนิบาตทุกพระอาราม ฝ่ายพราหมณ์จารย์ก็จะเข้าพรทสมทานศีล
บริโลกกระชาบวชบูชาคุณที่พิธีกิ่งเคียน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงดำรัส
สั่งนายถักการให้ตกแต่งเสนาสนะทุกพระอารามหลวง แล้วก็ทรงถวาย
บริวารสมณ เป็นกันว่า เคียงคังที่นั่งนอนเสื่อสาคลาคนุเป็นสังฆทาน
และห่าวรรษาวาสสิกพัศร์สลาภภักศิลาภัก ทั้งประทับเทียนจำนำ
พระวรวรษาบูชาพระบรมธาตุ พระพุทธปฏิมากรพระปรีชัตถิธรรมสัน
ไทรมาศ ถวายรูปเทียนชวเวลาน้ำมันตามได้ประทับ แก่พระภิกษุสงฆ์
บรรดาจำพระวรวรษาในพระอารามหลวง ทั้งในกรุงนอกกรุงทั่วถึงกัน
ตามลำดับ ประการหนึ่ง ทรงพระราชอุทิศเครื่องกระยาสังเว
พลักรรมพระเทวรูป ในพระเวสสถานหลวงทุกสถาน ทั้งสักการ
หมู่พราหมณ์จารย์ซึ่งจำพรท อ่านอักษรเวทเพทางคศาสตร์บูชา
พระเป็นเจ้าด้วยเศวตพัศตราภรณ์ และเครื่องกระชาบวชทั้งประทับ
รูปเทียนวิเลปะนะให้บูชาคุณที่ โดยทรงพระราชศรัทธาในพระพุทธ-
ศาสนาโดยศาสตร์เจือกัน อันว่ามหาชนชายหญิงในแคว่กมลทั้งหลาย
มีตระกูลกษัตริย์และพราหมณ์และกหบดีเป็นกัน ก็ชักชวนกันกระทำ
กองการกุศลต่าง ๆ บรรดาผู้ใดได้สถาปนาพระอารามไว้ในพระศาสนา
ก็บอกกล่าวบำบวบุญในหมู่ญาติและมิตร ช่วยกันตกแต่งเสนาสนะ

ถวายพระภิกษุสงฆ์ ทั้งถวายอาคันตุกะภักตวราชวาลิกพัศคว์ศิลาณภัก
 ทว่าทุกพระอาราม ราชภูวทั้งในกรุงนอกกรุงและมีนิกมเมืองชั้นนอก
 สันพระราชาอาณเฑษก์ ถ้าและผู้โค่นับถือไสยศาสตร์ด้วย ก็บูชาพระ
 เทวรูปในเทวสถานใหญ่น้อยทุกตำบล ทั้งสักการพราหมณ์อันเจ้าพรต
 ด้วยผ้าและประทีปเทียน ครั้นถึง ๗ วันจากศุภศีศุกลบภัยเป็นธรรมนิยม
 ฤกษ์ นายนักการทหารบกทหารเรือก็ตั้งกระบวนแห่ เชิญเทียนประทีป
 จ่านำพระวรวงษาขึ้นตั้งบนคานหาม และลงเรือเอกชัยไต้บุษบกบัลลังก์
 ทอง ประโคมกลองอินทเทไร์แตรสังข์ธงทิวไสว แห่ไปคามห้อง
 สดถมารคและชลมารค ประชาราชภูวก็ข้องสารการอนุโมทนาพระ
 ราชกุศล ครั้นประทับถึงพระราชาอรามหลวงตำบลใด ชาวพนักงาน
 ก็เชิญประทีปเข้าในพระพิหาร หอพระสังฆกรรมมนเทียร โรงอุโบสถ
 จุดตามไว้ในที่นั้น ๆ ทุกพระอาราม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรง
 พระราชอุทิศสักการบูชาพระรัตนตรัยสิ้นไตรมาสสามเดือน ฝ่าย
 มหาชนประชาชนหญิงในกระฎุงต่าง ๆ ทวีปทั้งพระราชาอาณเฑษก์
 ขอบขันชาสีมา ประชุมกันเป็นพวกเป็นเหล่าคามวงศ์ญาติและมิตร
 ค้างคกแก่งวัชกายประวคกัน แห่เทียนจ่านำพระวรวงษาของตน ๆ
 ไปทางบกบ้างทางเรือบ้าง เสี่ยงพิณพาทย์ฆ้องกลองสนั่นไปทุกแห่งทุก
 ตำบล เอ็กเกริกด้วยประชาชนคนแก่คนคุด ทั้งทางบกทางน้ำเป็นมหา
 นกัษฤกษ์ ในวันพระราชพิธีอาษาณมาสบูชาใหญ่ ครั้นถึงอาวาส
 อารามของผู้ใดก็เลี้ยงคูกัน แล้วเชิญเทียนประทีปจ่านำพระวรวงษา
 เข้าตั้งในอุโบสถพิหาร จุดคามบูชาพระรัตนตรัยสิ้นไตรมาสสามเดือน
 ทุก ๆ อารามราชภูว ครั้น ๗ วันกาพบภัยเอ็กคดียเพลาคะวันชายแสง
 พระพุทธชินราช ก็สันนิบาตประชุมกันเข้าพระวรวงษา ๗ พระอุโบสถ

ทั่วทุกพระอาราม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกกวักหน้า
 พระธาตุ พร้อมด้วยพระอัครชายา และพระบรมวงศานุวงศ์ พระสนมกำนัล
 บรรดาชนทั้งหลายในพระกุศลต่าง ๆ มีชคคิยพระกุศลและพราหมณ์
 ครอบครัวยุคหนึ่งพระกุศลเป็นต้น ซึ่งมีประสาทรศัทธิชวาชื่อดีอพระพุท
 ศาสนา กางชักนำประทีปวิวารทั้ง บุคร หลาน ญาติและมิตร ออกไป
 สโมสรวสันนิบาตพร้อมเพียงกัน ณ พระอารามใหญ่น้อยทั่วทุกแห่ง
 ทุกตำบล อุทิศถวายอุทกสาฎกและบัจจยการกถาแด่พระภิกษุสงฆ์
 สามเณรทั่วถึงกัน แล้วมหาชนชายหญิงต่างตั้งบุญจากประดิษฐ์
 สมาทานอุโบสถศีลอันมีองค์แปด ในสำนักพระมหาเถรเจ้าทั้งหลาย
 บ้างก็ออกวาจาเทว่า ข้าพเจ้าจะรักษาอุโบสถ เป็นปาฏิหาริยะบักช
 อุโบสถสิ้นวสันตฤดูสี่เดือน บ้างก็สมาทานเป็นเทมาสถิกนิพัทธอุโบสถ
 ก็รักษาศีลในพระพรรษาสิ้นไตรมาสสามเดือน บ้างก็สมาทานเป็น
 เอกมาสถิกนิพัทธอุโบสถ ก็รักษาศีลตั้งแต่เพ็ญเดือน ๑๑ ไปจนถึงเพ็ญ
 เดือน ๑๒ เสมอทุกวัน บ้างก็สมาทานเป็นอัชฌมาสถิกนิพัทธอุโบสถ ก็
 รักษาศีลเสมอทุกวันในกุศลบักชกาพบักชกึ่งเดือน บ้างก็รักษาแต่ปกติ
 อุโบสถเดือนละแปดวันพระ บ้างก็สมาทานเป็นปฏิชาครอุโบสถมีวัน
 วัณวันสังเคือนหนึ่ง รักษาศีลสิบเก้าวัน ทั้งสัคบัพพังพระธรรมกถึกสำแดง
 ธรรมเทศนา และพระภิกษุสงฆ์สาธยายปพระปริวารในที่นั้น ๆ เสมอเป็น
 นิจทุกวันมิได้ขาด ครบเท่าสิ้นไตรมาสสามเดือนโดยนิยมนั้น อันว่า
 พระราชพิธีอาชาตมาสนบูชาใหญ่ ชำนาญได้คิดกระทำพนมกอกไม้ทอง
 และกอกโกสมปทุมทองอันเว็จจรด้วยวาศเข็ชช นำขันฉวยสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวให้ทรงสักการบูชาพระรัตนคเวยบ้าง พระเทวารูปบ้าง สมเด็จ
 พระเจ้าอยู่หัวก็พึงพอพระอัชฌาสัย จึงคำรสชมชำน้อยว่าเป็นคน

ฉลาดก็อีก ไปรักพระราชทานสักการรางวัลเป็นอันมาก แค้น^๕มหา
 มหานายหญิงทั่วทั้งพระนคร ก็ถือเอาเป็น^๕อย่าง กางกระทำพนม
 คอกไม้และกอบปทุมชาติมีพรรณต่าง ๆ บุษวพระรัตนครัยในพระราช
 พิธีอาชาวมมาสมากันทุกปี ฝ่ายนางใน^๕ทั้งหลาย ก็ถืออย่างกระทำ
 พนมคอกไม้ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใ้รับพระราชทานรางวัลตาม
 หีมือและปัญญาด้วยกันเป็นอันมาก จึงพระบาทสมเด็จพระร่วงเจ้า
 แผ่นดินมีพระราชบริหารสาปสรรว่า เบื้องหน้า^๕แผ่นดินไป ชนชายหญิง
 ในพระราชอาณาเขตประเทศสยามภาษา บรรดาเป็น^๕สัมมาทฤษฎีให้
 กระทำพนมคอกไม้กอบบัวบุษวพระรัตนครัย ในพระราชพิธีอาชาวมมา
 ให้เรียกนามพนมคอกไม้ว่า พนมพระวรรษา อยู่^๕วิสาขบูชากราบเท่า
 กัลปาวสาน ข้า^๕น้อยพม่าศักดิ์ดังซึ่งมีชื่อเสียดว่า เป็นคนฉลาดปรากฏ
 นามอยู่ในแผ่นดินได้อีก^๕อย่างหนึ่ง เสร็จการพระราชพิธีอาชาวมมา
 บูชาใหญ่ ดังนี้

ว่าด้วยพิธีพุดเสาศศรั

ครั้นถึงเดือน ๔ พราหมณาจารย์ก็พร้อมกันกระทำกรพระพร
 พิธีพุดเสาศศรั ทั้งเกยสี่เกยที่ลานหน้าพระเทวสถานหลวง ประดับ
 ด้วยฉัตรธงอันกระทำด้วย ญาคู ญาตั้นแก อ่างทองสักโลหะ สีอย่าง
 อย่างหนึ่งเต็มไปด้วยเปลือกปลุกซาศศรัสี่มีพรรณสอง คือ ข้า^๕เจ้า
 ข้า^๕เหนียว สามอย่าง^๕นี้ใส่มูลคินอันเจือด้วยโคมัย ปลุกด้วยอย่างหนึ่ง
 ปลุกม่วงพร้าวอย่างหนึ่ง ปลุกหญ้าแพรก ญาตั้นมาอย่างหนึ่ง ลง
 ยันต์พุดเสาศศรัปักกลาง^๕อย่าง ๆ ละคัน ทั้งไว้^๕บนนางกระทานเป็นปัก
 ทรงหน้าเกย ครั้นถึงวันกำหนดฤกษ์ หมู่พราหมณ์ทั้งหลายมีพระครู

พรหมพรคพิศศรีบรมหงส์เป็นประธาน ค่างเนียมัญจางค์บวงสรวง
 สักเวยพระเจ้ากัศัตยาริษฐาน ขอฝนให้ตกชุกชุมทั่วทุกนิคมอาณา
 เขตขอบขัณฑสีมา กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีบุรีรัตน์ ให้
 ชุ่มชุ่มชื้นสาธิตอันมีพรุดต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเลี้ยงชีพชนประชาราษฎ
 หนึ่งสมณพราหมณาจารย์ทั่วทั้งแผ่นดิน จึงบริบูรณ์ด้วยเมล็ดข้าว
 ปราศจากคว้างแมลง ค่ายอันแจ่วัสสวลาหกและพรพระสมย อนึ่งโศก
 อันว่าลดาชากทั้งหลายนัดวังเป็นกัน ขอจงบริบูรณ์ด้วยพืชผลให้
 ล้นเหลือ จะได้เป็นเครื่องกระยาบวชบำบวงสรวง อนึ่งเล่าพรรณ
 รุกชชาติต่าง ๆ มีม่วงพร้าวเป็นกัน ขอจงบริบูรณ์ด้วยคอกคองพวง
 ผล จะได้เป็นอาหารแห่งหมู่มนุษย์เกรทังฆอง ประการหนึ่งฤดูฤชชาติ
 ค่างพรรณอันเขียวชจิกงามด้วยยอดและใบ มีหญ้าแพรก หญ้าละมุน
 เป็นกัน สำหรับเป็นเภักษาหารช้างม้าโคกระบือ ขอจงงอกงามคาน
 ราชหนองคลองน้ำไหล ค่ายอันแจ่วัสสวลาหกให้บริบูรณ์ ครั้นกล่าว
 คำอธิษฐานแล้ว จึงพราหมณาจารย์ทั้งสี่ผู้ทรงไว้ซึ่งพระเวทเพ
 ทางศาสตร์แต่งกายสยายมวยผม นั่งอุทกสาฎกถือเอาธงปฎากส้มอจุ
 เมรมีคณ อันรายยันต์พรดเศาศศร์คามชอบข้างละสี่คู่ ซึ่งมีกฤษ
 ไม้กนละคนโดยสังเคารพ พระครูพรหมพรคพิศเป้าสังข์คำเงินำหน้า
 หมู่พราหมณ์ทั้งหลาย ก็แห่ห้อมออกจากพระเวทสถานไปยังเกษ ขึ้น
 สถิตยืนอยู่บนเกษ เกษละคน ค่างอันโองการประกาศแก้วัสสวลาหก
 ตามคำรับอิศวรเวทขอฝน สันวาระสามคาบ ไบกรงธวัชวัคแกว้ง
 บริกรรมอิศวรเวทขอฝน ตามคำรับไตรเพท สันวาระสามคาบแล้วก็
 ลงจากเกษขึ้นเข้าสู่พระเวทสถาน พราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้พระมนต์
 พรดเศาศศร์ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นยืนบนเกษ ไบกรงธวัชเวทขอฝนวันละ

สองเพลลา คือเช้าและเย็น ถัดวันคำรบสามทิวาในวันนักษัตรฤกษ์ อันว่า
การพระราชพิธีพรตเศาศศวันนี เมื่อข้าน้อยมีอายุ ๘ ขวบปลาย ได้
ตามพระศรีมหาโพธิ์ผู้เป็นบิดาไปทอดกัณฑ์นาควังหนึ่ง จึงจำไว้ได้

ว่าด้วยพิธีกวณข้าวทิพย์

ครั้นเดือน ๑๐ ถึงการพระราชพิธีภัทรบทเป็นนักษัตรฤกษ์ มหาชน
กระทำมธุปายาสทาน และจะตั้งกรวงข้าวสาลีเป็นปฐมเก็บเกี่ยว ชีพอ
พรหมณ์ทั้งปวงก็เริ่มการพลีกรรมสรวงสังเวชนูชาพระโพธิ์ส ทั้ง
บัญญัติมหาสารเต็มแก้วน้ำในพระเทวสถาน อบรมน้ำด้วยเครื่องสุคนธ
ชาติและบุปผชาติให้มีกลิ่นหอมเป็นอันดี แล้วจึงเชิญพระเทวรูป
๑๖ ปางสงไสยจสรง อ่างพระเวหาผยองวิาลัย เพื่อจะให้บำบัตอบันทวะ
จัญไรภัยพาริทุกข์โทษต่าง ๆ อันว่าหมู่พรหมณ์เบวรคาซึ่งได้เล่า
เรียนไถรเทศ ย่อมถือสัทธิวันเดือน ๑๐ เป็นปฐมกรรมสาลี มหาชน
จะเก็บเกี่ยวมากระทำมธุปายาสยาคูเลี้ยงพรหมณ์ เพื่อจะให้เป็น
มงคลแก่ข้าวในนา อันแม่ศรีกรวงข้าวนี้เป็นปางพระโพธิ์ส แม้ชาติ
พรหมณ์ผู้ใดยังมีใจลอยบาป จะพึงบริโภคมธุปายาสและยาคูอัน
บุคคลกระทำด้วยปฐมกรรมสาลี สักบังเกิดทุกข์โทษอุบัติหะจัญไร
แก่ตน ทั้งปราศจากความสวัสดิคิมงคลแก่เรวาทิทั้งหลาย เหตุทั้งนั้น
พรหมณ์อาจารย์ผู้รู้แพทางคศาสตร์ จึงกระทำพิธีภัทรบทลอยบาป
ฝ่ายข้างพุทธศาสนาพระราชพิธีภัทรบทนี้ เป็นสมัยหมู่มหาชนกระทำ
มธุปายาสยาคู อังคาสพระภิกษุสงฆ์และเลี้ยงพรหมณ์ ทั้งบูชาพระ
รัตนกรวยด้วยพรรณผำกระทำเป็นธงแล้ว และอุทิศส่วนกุศลผลบุญ
ให้แก่ญาติอันไปสู่ปรโลกเป็นเปวาทิตุบขี้นเปวาท และนักษัตรฤกษ์พระ

ราชพิธีภัทรบทน์ พุทธศาสนาสืบสายศรัทธาเชือกั้นโดยโบราณราช ครั้น
 ถึง ณ วันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง หมู่พราหมณ์อาจารย์ผู้ซึ่งจะ
 ลอยบาป มีพระศรัทธาเลศนิกายอันนี้เป็นต้น ต่างถือสังข์บ้างกลด
 สัมฤทธิ์บ้าง มายังเทวพระสถานบูชาพระเป็นเจ้าแล้ว จึงเชิญอุญ
 มหาเทโชนั้นสาคร ซึ่งสมมุติว่าเป็นเจ้าล้างบาปไล่สังข์ไล่กลด แล้ว
 ก็นำลงไปยังท่าน้ำพร้อมด้วยบริวารยศ แหงหน้าทิวทองพระอาทิตย์
 อันส่องแสง แม้เห็นบริสุทธ์ปราศจากเมฆหมอก จึงเอาเป็นฤกษ์ทอง
 ที่จะล้างลอยบาป บางคนก็กระทำในเปลาราคี เอาบริสุทธ์แห่งทอง
 พระจันทร์เป็นฤกษ์ พราหมณ์ทั้งหลายนั่งห้อยเท้าเหยียบสายน้ำไหล
 ยานอักษระอาคมสี่แฉกรสามคาบแล้ว จึงรับวาริในสังข์ในกลดลงใน
 ลำงกา แล้วก็จุ่มกายสยายมวยผม เอาบาปเก่าล้างชำระขจัดสักกรี
 ภายให้ปราศจากเชื้อโคล บริสุทธ์สบายทั้งกายและจิตเป็นอันดีแล้ว
 จึงยืนยั้งฝั่งน้ำ ผลคือทุกสาฎกทงนึ่งหม้อออกจากกาย วางเหนือแพ
 หยวกบ้าง วางเหนือเพื่อสวะบ้าง ขอนไม้บ้าง โสเสือกให้ลอยไป
 ตามกระแสน้ำไหล ชำร่วยพระเวทลอยบาปบอกบริสุทธ์ต่อพระคงคา
 แล้วก็กลับคืนยังเกตุฐานแห่งคนและคน อันพิธีลอยบาปนี้ได้แก่ใน
 สามวัน วันเป็นประถมหนึ่ง พราหมณ์มหาศาลตระกูลยั้งด้วยทรัพย์
 สมบัติศฤงคารบริวารยศลอย วันเป็นคำรบสองเนนหมู่พราหมณ์
 อาจารย์ผู้ชำนาญทางศาสตร์อาคมลงลอย วันเป็นคำรบสามเนน
 พราหมณ์ภิกษาจารย์ซึ่งประพฤกัศพรเนนบิณฑิกต่าง ๆ ลงลอย ฝ่าย
 พุทธศาสน์ราชบุรุษชาวพม่าเนน ก็ยกแ่งโรงราชพิธีในพระราช
 นัเวศน์ กังค่อนเส้าเตาเพลิงและสัมภาระเครื่องใช้เบ็ดเสร็จ นาย
 นักการละทานหลวง ก็เก็บเกี่ยวครุภสาลีและรวงข้าวมาตากทำเป็น

ข้าวม้าข้าวกอกส่งก่อนหน้าลวงแววเครื่อง นายพระโคกวิเศษ
 ขีรวรสมาส่งจุกเคียวกัน ครั้นถึงวันรับพระราชพิธีภทรบพ ก็วันขึ้น
 ๑๓ ค่ำ เพลาเช้าเป็นวันธรรมดาฤกษ์ จึงสมเด็จพะอัครราชทั้งสอง
 พระองค์ ทรงประทับพระบวรอินทรีด้วยเครื่องขักขัยอาภรณ์ เสด็จ
 ยังโรงราชพิธีพร้อมด้วยประเทียบลูกขุน ทรงสถิตสุวรรณบัลลังก์
 กันเศวตฉัตรเจ็ดชั้น ค่ำสั่งให้เจ้าชาชาวแววเครื่องทังมวลทกแห่ง
 มธูปายาสปรุงปนคนระเจือล้วนแก่ของโอชาวรส มีขันตสกรและน้ำผึ้ง
 น้ำอ้อยนำคาลถนอมสคเป็นกัน ไต่ลงในภาชนะซึ่งกบและทอง ซึ่ง
 ให้สาวสำอางกวมธูปายาสเป็นฤกษ์โดยสังเขป ชาวคูเวียงกคนคู
 ก็ประโคมพิณพาทย์ร้องกลองเป่าเล่นการมหรสพ ระเบียงระบำล้วนแก่
 นารี ครั้นกวมธูปายาสสำเร็จแล้วก็กวมข้าวยาสุ เอาถ่วงาระคนปน
 ครอบรสสี่ที่แถมยอกเจือด้วย ขีรวรส ขันตสกร น้ำกาลกรวด ให้โอชาวรส
 สำเร็จเป็นอันดี ในเพลาเช้าวันรุ่งขึ้น ๑๔ ค่ำ เป็นวันประดมภักทรบพ
 นี้ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินออกกวักหน้าพระธาตุ
 พร้อมด้วยราชสุริยวงศ์ และพระสนมกำนัลนางท้าวชาวชะแม่ โดย
 เสด็จทรงพระอังกาสพระมหาดเธรดระ ค่วมธูปายาสฮาคุซาหนือโภชน์
 ยอาหารอันประดมสำเร็จแล้ว จึงทรงบูชาพระรัตนคูเวียงค่วมธูวงพรพ
 พัสคร์ตีท่าง ๆ อันชาวช่างฉลุฉลก็เป็นรูปจิกรกรรมลคากกรรมถวยาซึ่ง
 สมณบริวารและศิลาณเภสัช เป็นบวิวารทานท่วไปแก่พระภิกษุสามเณร
 แล้วก็ทรงมิไฉนทกอุทิศส่วนพระราชกุศลส่งไปยังพระบรมญาติทังหลาย
 ในปรโลก อันว่านางในหนึ่งปวง ท่างคนค่างถวยาทานค่วมธูปายาส
 ฮาคุรงปรฎาก พวงบุปผามาลัย กังจิกแผ่ส่วนบุญไปให้แก่หมู่ญาติซึ่ง
 มรณะ และสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวทรงนำเพ็ญพระราชกุศลในแกชคฤกษ์

พระราชพิธีอภิเษก วันสามกั้ววันโดยนิยมตั้งกล่าวไว้แล้ว จึงไปรดให้ประมุขพรหมดาจารย์มากกว่าร้อย ๓ พระเวสสถานหลวง คำรัสสั่งชาวพนักงานให้เสวยพรหมณ์ด้วยมรุธาสาธิตออกไปสิ้นคำรบสามวัน ทั้งพระราชทานคู่ผ้าสาฎกทั่วทุกหัวพรหมณ์ อันหมู่พระสมเฝ้าเสด็จคือไสยศาสตร์วิชานี้ ก็สักการหมู่พรหมณ์ด้วยมรุธาสาธิต และผ้าหนึ่งหมเพื่อจะให้เป็นมงคลแก่ตัว อนึ่งโสค มหาชนชายหญิง มีชักกยตระกูลเป็นกัน บวรกาซึ่งเป็นเสมาทฤษฎีนับถือพระรัตนไตร ซึ่งมีไร่ละทานค่างก็เกี่ยวเก็บรวงข้าวมาทากคำกระทำเป็นมรุธาสาธิต เชื้อด้วยนามยศองค์ศาสพระภิกษุสงฆ์ เอ็กเกริกไปทุกบ้านทุกเรือน บ้างก็ทรงผ้าธงแพรขนบซาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็อุเชิญพรหมณ์มาเสวยด้วยมรุธาสาธิต ถึงว่าชาติตระกูลพรหมณ์ ถ้าผู้คือคือพุทธศาสน์ ด้วยสักกแห่งมรุธาสาธิตองค์ศาสพระภิกษุสงฆ์ ทั้งยกรงบูชาพระรัตนไตรและเสวยพรหมณ์ ทั้งแคว้นภิทรบทจะบรรจบสิ้นเดือน ชนประชาชายหญิงชาวพระนครทุกตระกูล กระทำกองการกุศลด้วยมรุธาสาธิตชุกคึกคักกันไปมิได้ขาดวัน เป็นที่บันเทิงรื่นเริงต่างคนต่างอุทิศส่วนกุศลผลบุญของตน ซึ่งได้กระทำด้วยน้ำใจโสมนัสศรัทธา ไปให้แก่โบราณญาติกาทั้งหลาย อันจุติไปกำเนิกในภพต่าง ๆ มีปรอทคุบชีวิตเปรกนเป็นกัน

ว่าด้วยพิธีอาศุช

ครั้นฤกษ์เดือน ๑๑ ชาลคชายฝั่งถึงการพระราชพิธีอาศุชนักชกฤกษ์ ซึ่งพรหมณ์ก็ส่งเวสพระนารายณ์ปางเกษียรสมุทรและพระลักษมีพระมเหศวร์ โคยคำรบ ชนประชาชาวพระนครทั้งนอก

กล่าวกันว่ากันหาบุตรนกคางนาวาเป็นพวกเป็นเหล่า ตกแต่งภริยา
งามตามชาติตามพระกล พายเนื่องแน่นกันมาจอกเรียงลอม คอย
แข่งเรือพระที่นั่งเอกชัยทั้งสองฝากฝั่งคลองคอกเจ็บบ จึงออกพระณรงค์
ฤทธิวิบาลชาดูชลสินธุ ผู้ได้บังคับบัญชาเหล่าจ่านำทหารเรือ ก็
เบิกนายศรีสมโภชเชิญขบวนเรือพระที่นั่งเอกชัย อันงามอนระหง
ทั้งสองลำสรรพเสร็จ พร้อมด้วยพลพายและเครื่องคนทิวตั้งคักพระกว
ภิรมุขมสายธงรายคลองลำ มีหมื่นสิทธิชัยถือธงทองประจำหน้าท้าย
เรือรูปคราคำแห่งนาททหาร แท้ท้อมล้อมพายให้เข้ามาสู่มณฑล
ทันหอกท้องสนาม พระครูพรหมดลพิริศบริมหงส์ก็อยู่เชิญพระ
นารายณ์ปางเกษียรสมุทร ลงทรงสถิตบุษบกเรือพระที่นั่งชัยเฉลิม
ชวดิเนทร์ อันโลกสมมุติว่า เป็นเรือพระยามีมาแค่โบราณ จึงพระครู
เพทางคศาตร์ราชโครเพท ก็อยู่เชิญพระลักษมีพระแม่เศวตสีลงทรง
สถิตบุษบกเรือพระที่นั่งชัยสินธุพิมา อันสมมุติว่า เป็นเรือพระ
อัครชายาวาชมเหสี และคำกล่าวโดยคำวันพระราชพิธีอาศุขว่า เรือ
พระที่นั่งชัยเฉลิมชวดิเนทร์ ชัยสินธุพิมา ทั้งสองลำนี้ เป็นที่เสียดาย
แสดงความจำเวียดและมีจำเวียดแก่บ้านเมือง พลทหารชำนาญพาย ๆ
แข่งกันมิไค้ละลศ ถ้าเรือทรงพระนารายณ์คือเรือพระยามีช้อยานะ ก็
ทำนวยว่า สมเด็จพระมหาภักษัทวีราชเจ้า จะแผ่ผ่านพระเศวตเศราภาพ
ไปทั่วทิศานุทิศ ลูกคำพาดิชนานาประเทศจะแตกคั่นกันมาเชอชม
บรมโพธิสมภารพระเจ้าแผ่นดิน บ้านเมืองจะบริบูรณ์ด้วยสรรพสิ่ง
ของต่างประเทศ วาจาช้อยายจะยอมเอาเบาค่าทุกสิ่งสิ้นคำ ฐัญญาหาร
มัจฉมังสาหารผลาหารพานจะเสื่อมทวามผิดเคืองไม่สู้คุณ เศษ
ทำนวยว่า สตรีจะมีบุตรเป็นชายโคมมาก อนึ่งโศก แม้ว่าเรือทรง

พระลักษมี คือเรือพระอัครชายามีชัยชำนะ ในคำรับทำนายนายท้าว
บ้านเมืองจะบริบูรณ์ด้วยธัญญาหาร มีจืดมังสาหารผลาหาร น้ำอ้อย
น้ำกลสสารพัชรองบริโลก อันลูกคำพาดิซึ่งจะมากำชายชายจะ
เบาบาง สิ่งของต่างประเทศมิได้ออกมธรม เศษทำนายนวาศศวิ
จะมีบุตรเป็นธิดาโคธมาก ผู้ว่าเรือพระที่นั่งทั้งสองแข่งเสมอลำกัน
ก็ท้าวท้าว บ้านเมืองจะมีโคธบริบูรณ์ทุกสิ่ง มีอาหารการกินเป็นคณใน
ขบขบนั้น และธรรมนิยมทหารจำนำประจำพาชนาวาคู่แข่ง ถ้าเรือ
พระที่นั่งใดได้ไชยชนะ ทหารพลพายประจำลำก็ได้รับพระราชทาน
ชอนในกรุงเข้ารั้วค่าในวันนั้นเป็นรางวัล ไปแบ่งปันกันตามบ้าน
แพกนายและไพร่ ครั้นเพลาคะวันชายแสง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จออก ณ พระที่นั่งสุทโธพิมานราชชาลา พระอัครชายาและราช
ประยูรวงศานวงศ์พระสนมกำนัล โยเสวีจระพรรังพร้อม หมู่
บุษมาศชายเรือท้าววัลลอมวง จอดลตอชกอยรับราชบริวารอยู่รายเรียง
เรือเทียวช่าวกิพายขมสมบอกล้อยกรงเรือท่นทุก ๆ ลำเป็นสำคัญ
สัญญา ให้วางเรือพระที่นั่งคู่แข่งลงมาถวายทอศพระนคร พระครู
พรหมพริกพิริบมหงส์ และพระครูเพทางศกาศศรัวราชไตรเพทก็อ่าน
วิชดเมณกับนศีลเส็งสังขปราชชาวกอกอกไม้ ทหารเรือก็แห่ให้
เอาชัยชนสามลา ชาวกุริยางคในพระที่นั่งลำแข่ง ก็ประโคมสังกัต
ประสถานเส็งเสนาะเพราะบรรเลงเพลงล่องเรือ ไทราลีเชื่องฤกษ์
สิทธิชกัโบบกรงหน้าท้าย พลพายออกเรือพระที่นั่งทั้งคู่พร้อมกัน
เส็งคนแห่คนคูให้ร้องฮวยช้อยให้พร เอ็กเกริกก้องไกลาหลทั้งสอง
ฟากฝั่ง เรือพระที่นั่งเอ็กช้อยคู่แข่งอนระหงงามอวันค้ายแสงสุวรรณ
วิไลเสชา บุษบกบัลลังก์แลระยับจับสาธนาไหล เครื่องสูงตลัง
ราชเรียงหน้าท้ายธงทองรัว พลพายใส่เส็งแคงหมวกแคงคูงามต้ง

กราชพรายทองคังจะบินฟ้าพาเรือแล่น คุมผาคโผเมาจากกลางสายชลชลา
 ทุ่งคู่แข่งกันชนกันกลลวงลงมาดังหน้าฉาน เรือพระที่นั่งเอกชัยเฉลิม
 ธรณินทร์ ก็เหลือมล้ำแล่นเลขพระที่นั่งชัยสินธุพิมาน บรรดาทพคึก
 เศรษฐีพวกพ้อค้ำกั้นเตี้ยต่างคมมือให้ร้องรำพ้อนไปทั้งท้องเภา พลพาย
 ล้ำขมมีน้ำใจพายหนึ่มาถึงเลียบชาก พระที่นั่งเอกชัยเฉลิมธรณินทร์มี
 ชัยชำนะ ทหารแพ่และพลพายก็เฮฮาบ่าหน้าเรือพายกราบเท้าเข้ามา
 ลอยดวาล้ำอยู่ตรงหน้าฉาน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระโสมนัส
 เบิกบานเส้าราษฎรทพทุกัย ครัสประภายเซชม แล้วโปรดให้พระ
 ราชทานรางวัลอย่างแก่หลัง

อนว่าข้า้น้อยกล่าวการพระราชพิธี ๑๒ เดือน เป็นแก่สังเขปมิได้
 พิสดาร คิวแต่ทกว่าได้เห็นบ้างมิได้เห็นบ้าง จำได้บ้างจำมิได้บ้าง ทั้ง
 เป็นเสกศรีศกับัญญัติก็น้อยกว่าบุรุษ แล้วยังอ่อนหย่อนอายุกำลังจะวัค
 รูปและแก่กาย ซึ่งมีอุคสาหะพากเพียรกล่าวเป็นทำเนียบไว้ทั้งนี้เพื่อ
 หวังจะให้สตรีหรือแม่ประเภทเสมอด้วยคน แต่บรรดาได้สำสมกองการ
 กุศลผลบุญ จึงบริบูรณ์ด้วยอุปนิสัยสมบัติทั้งสาม ก็มีเสกบัญญัติ
 หนึ่ง มีรูปสรีโรภาภรณ์หนึ่ง มีชาติตระกูลทั้งทรัพย์สินสมบัติหนึ่ง
 ได้เป็นนางพระสนมกำนัลกอบปรุไปด้วยอิสริยยศ ในสมเด็จพระมหา
 ษักราชเจ้า ผู้ดำรงทรงพิภพพื้นบัตพิในภายภาคหน้า พึงให้ทราบ
 ว่าข้า้น้อยพามากระทำราชกิจในสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงพระมหานคร
 สุโขทัย คังจิกคักสิ่งซึ่งเป็นการควรรกับเหตุ ถูกต้องพระราชอัธมาสัย
 พระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ปรากฏชื่อเสียงว่า เป็นสตรีนักปราชญ์ฉลาดในวิชา
 ช่างอยู่ชั่วกัลปาวสาน ก็เห็นว่าควรทำนงหลายผู้โค่นามชื่อว่าพระสนม
 กำนัล จะพึงประพฤติกามเยื้องอย่างข้า้น้อยบ้าง ในอนาคตเบื้องหน้า

ว่าด้วยความประพฤติกึ่งนางสนม

แต่หน้าอื่นพึงใจจะกล่าวความที่และชั่วในหมักควเสมอหน้า อันเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสืบต่อกันนับด้วยร้อยเป็นอันมาก ทั้งนางบำเรอที่เป็นชกคิยตระกูลก็มี เป็นตระกูลคหบดีค้าอาหารก็มี ฝ่ายพ่อเรือนก็มี เชื้อตระกูลพราหมณ์ก็มี เชื้อตระกูลเศรษฐีก็มี เป็นตระกูลพ่อค้าก็มี ชนมาอยู่ร่วมชนมีด้วยกัน อยู่ไม่ชนมีด้วยกัน ยังประดอมด้วยกัน พึงครุ่นเร้นด้วยกัน ที่สืบราชสรีรยวงศ์ก็มี เป็นแค่รวมคาพระสนมกำนัลก็มี ได้แก่นามชื่อว่าพระสนมกำนัลนั้นก็มี งานทั้งรูปร่างจิดกิริยารวมจากก็อ่อนหวาน มีสติปัญญาฉลาดนาบวรคาศักดิ์สมด้วยชาติตระกูล ตั้งใจรับราชกิจทั้งเข้าคำสั่งมาเสมอ ประพฤติก็นอย่างมฤคจามวีรวิสงวนชน มิให้คำคนคิดฉินฉินร้ายกันก็มี บางคนงามแต่รูปกับวาสนาออกสาดหะเป็นประมาด ประพฤติก็นเหมือนพระยามฤคราชสีห์จับสัตว์บริโลกแต่เพลากลางวัน กลางคืนแล้วก็นั่งนอนอยู่ในถ้ำ จะได้บริโลกอาหารนั้นหมักได้ดังนั้นก็ มีบางคนงามรูปร่างโฉมงามศรีงามศักดิ์ แต่ประพฤติก็นเหมือนคัวนกแก้วนกแขวก ออกหาอาหารบริโลกต่อเพลากลางคืน กลางวันเข้าซ่อนซุ่มตัวอยู่ในรอกังหันก็มี บางคนงามทรวดทรงระละอย่างนางเขียน ประพฤติก็นเหมือนเหยี่ยวหาอาหารนาน ๆ ก็แค้นปีกแค้นหางฉาบฉวยมาเฉี่ยวโฉบ ได้อาหารบริโลกพอมันปากอ้มท้องแล้ว ก็โผบินบินร่อนไปคามสบายใจกันก็มี บางคนงามรูปจิดกิริยาไว้ท่วงทีนับเป็นใหญ่ผู้สูง ประพฤติก็นถือแต่เจ้าจ่าคิด แม้ได้เห็นแจ่มแจ้งสาหรารอันควรจะบริโลก ถึงใจจะนึกอยากก็ทำเหมือนไม่อยากจะชิมอ้อยแต่ทางคาม่าย ๆ เมิน ๆ ดังนั้นก็ บางคนงามคมงามข้างงามชกคิยตระกูล แต่ประพฤติก็นเหมือนคัวรากิน

คนเกือยคัยแผ่นดิน แต่ไม่เบียดแผ่นดิน มันก็ต้องเลื้อยไปเลื้อยมาอยู่ในแผ่นดินนั่นเอง เหตุด้วยถือชาติถือตระกูลคังก็มี บางคนงามพิมพ์พักตร์ผู้ค่องก้งเวลเคือน นัยน์เนกรคมขำยมแล้วจึงกล่าววาจา แต่ประพุกทินเหมือนค้วยป้อมช่างไว้จวคทวิยาสูงส่งคังก็มี บางคนงามสะสวยระหวายทอครกรวยชายนัยนาคังศรแสงแหงทพิช จะตกแก่งกายช่างชำเสียทุกอย่าง ออกจากจวนก็จวนจะไม่หันเพลาเฝ้ารับราชกิจ พอเป็นกิริยาบุญบ้างเล็กน้อไม่เง้านะทลิบแล่นเร็วเหมือนปูลมชมก้นว่าคี ค่างถือเช่นเห็นอย่างข้อมประพุกคังก็มีโดยมาก บางคนงามชะอ้อนงอนจวคทวิยาชวยเงิน เกล้ามวยวาทวงพักตร์ค้ำคังบิกแมลงกู่ วากวงคิ้วค้อมคังคันทศุคทางเนกร นชายาวสามองคู้คังสีกลับการะเกทกรวยคันทนัวเซ็คปากคุษคช้อย จะเชิญเครื่องสังคไคกักลวอันทรวาเดบ จะไกวจามรก็กลวเพื่อจะอ้อยหน้าจะค้ำ รับราชกิจได้แก่เพียงหมอบม่ายถวยโถม ทนิกไม่เอาเบาไม่สู้ ประพุกทินคังนี้มีโดยมาก บางพวงงามเป็นปกคิสทวิจวิจวรณชวบบ้าง ค้ำบบ้างเนือสองสีบบ้าง ค้ำแวงบบ้างผอมบบ้าง พีบ้าง ประพุกทินค่าง ๆ ตามแต่ใจจะเห็นค้เห็นงาม บ้างก็หมกเฝ้าแทนอยู่จวนเคลานใช้มิได้ชวคหน้า บ้างก็เลือกวันเลือกเวลามารับราชการพอกันครวจ บ้างก็เคือนหนึ่งมาคั้งหนึ่งบบ้างสองคั้งบบ้าง บ้างก็บอกบ้วยบอกใช้ไม่พอใจจะเฝ้าแทน บ้างก็ถือทวิมาเนนอนนึ่งอยู่เฉย ๆ บ้างก็มานั่งพอเป็นที่เพื่อนท้านเพลาจวนรุ่ง บ้างก็วังเก็ยใจในที่ครวว่าไม่ครว บ้างก็รับราชกิจสังคสังหนึ่งแก่สีกเล็กสีกน้อ มีว้อยกรองคอกไม้และวากเขียนเป็นคั้น ที่จะค้ำมีใจมาอยู่จวนเคลานใช้สอชานัน บี้ทเงงจะมีสีกคั้ง

ก็เป็นอันยากอย่าหาเลย อย่างหนึ่งเล่าที่พวกหมั้นประจำทำราชการ
 อยู่เป็นเนือง จะไกวจามรและตั้งเครื่องแต่งที่กัก บ้างก็ขี้เยี่ยงอย่างกัน
 กระทำถูกต้องตามแบบแผน ไกวได้เห็นก็ข้อมเกล้าว่าคำสั่งรเสด็จเนียบ
 บางคนก็ทำตามอำเภอใจตัวแก่งคั่งพอนมือ มิได้เป็นที่ชอบพระราช
 อัธยาศัยแก่สักสิ่ง พวกพ้องก็ช่างเงงศุไคไม่ไว้กาญนัยเทอ ยังพวก
 หนึ่งจะพรรณนากักสนิยมมิใครไค ส่วนแค่อือว่าเข้ามขัดมิวายแล้วไม่
 ควรทำ ไคแก่เผ้าแทนอยู่กระนั้นเป็นชนชนิด จะว่าไปก็จริงก็คำยังเสีย
 กว่ารั้นวยห่มสไบชอบแต่บางเบาเลินเลือนเป็นธรรมคา อิกชนิดหนึ่ง
 นั้นแต่จะกล่าวก็เป็นกลัวใจ ทำราชการมิไคคึกคักความชอบความ
 จำริญไคตัว คังใจแคจะเทียวเก็บถ้อยมาร้อยให้เป็นความไคอย่าง
 แกล้งกล่าวให้เกินเหตุบ้าง จักจ่านพาสทะเลาะไม่เลือกหน้า แม้ผู้ไค
 เชื้อถ้อยถ้อยคำแล้วก็ซ้ำเติมจนเกิดวิวาทหาหาอื่นอือ ๆ ฉาว ๆ เป็นเหลือ
 บัญญาชาน้อชนพมาศจะว่าว่าพัน หนึ่งโสค อันว่านางบำเรอทั้งหลาย
 นั้นส่วนแก่ทรงลักษณะวิลาสล่อเอียม ชำนาญในการบำรุงบำเรอ
 พระราชหฤทัยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสนาทุกเมื่อ จะว่าช่างรูปว่าง
 กังามเหมือนหล่อเหลวเกลากสิ่ง จะว่าช่างทรวทรวงกังามประหนึ่ง
 นางกินนร จะคุควงพักตร์ลักษณะกังามเพราพรมยัมเข้ม จะพิศ
 ผิวพรรณวรรณะก็เป็นนวลเหมือนนวลจันทร์ จะคุจวิศกวีวิชากังาม
 ละไมละม่อมพริ้วพริ้ว จะพึงสำเนียงเสียงเจรจาก็เสนาเพราะจับจิต
 จะคกแก่งกาษาหนึ่งหมักกังามสมคุมชา จะไคคึงกับผู้ไคก็หอมกลิ่น
 เสาวคนธรรวริน บ้างก็สันทักในการส่งกักศึคส์ขับไม้มโหรีพิศเพาพิศ
 แพนเชอกสองชวา บ้างก็ชำนาญในการบรรเลงเพลงขับร้องสำเนียง
 เสียงอ่อนหวานไทยหวานวนฤทัย บ้างก็เรียนรู้พื่อนว่าทำบทบาท

เป็นน้ำนม อ่อนระทวยทอกรวมทั้งเทพสุรางค์วิา ถึงเพลน้ำเรือก็
 พรักพร้อมไม่ขาดหน้า แต่ทว่าที่เป็นคนสันดานชั่วก็ประพฤติเขื่อน
 ประเพณีและช่วยย้อมระคนปนกัน เหมือนกำโบราดเท่านั้น ไม่ต่าง
 ปล้อง ฟัน้องค่างใจ ใครประพฤติอย่างไรเป็นไปอย่างนั้น อันหมู่
 นางบำเรอทั้งหลายนั้นก็จริงคักจริง แต่ข้า้น้อยก็เห็นว่าเสียแรงรู้
 เสียแรงเรียนวิชา คงไม่ได้เป็นแก่นสารแต่สักอย่าง พระพุทธปฏิภา
 ทวีลพระธรรมเทศนาว่า สิ่งใดซึ่งจะผูกสัจไว้ในสงสารทุกข์แล้วก็
 เป็นบาป จะมาหลงประคิษฐกิครำพื่อนโห่งกามอยู่ดังนี้ แม้มีเห็น
 โทษกลับตัวได้ในประณมวีย์ คอล่วงมัจฉิมวีย์ปราศจากงามแล้วจึง
 เสียละ ก็คงจะได้เสวยวิบากในอุบายโยกกรรมนิยม ที่ยังมีน้ำจืด
 รักใคร่ก็คงตัวเป็นครูบาอาจารย์ฝึกสอนศิษย์หา ให้พื่อนว่าค่อไปจนแก่
 เผ่าล้มตาย ควรจะนับว่าประพฤติบาปเป็นอาจิดกรรม อำนาจกุศล
 จะนำทนต์ให้ไปเกิดในอบาธภูมิอันชื่อโสหลุมภี ซึ่งเป็นเบรวิวารอเวจันรก
 ค้องทนทุกเวทนาอันยาวชั้วพุทธันทรหนึ่งคงแท้เที่ยง แต่ผู้หำบัญญา
 มีได้ไม่เห็นพระโคตลกษณ์ หลงรักในการพื่อนว่าจะให้งามให้ค้ำจัวพวก
 เคี้ยว อันเหตุซึ่งนางในโห่งหลายประพฤติกันต่าง ๆ กันเห็นปานข้า้น้อย
 พรรณนามาทังนี้ ใช้สมเค็จพระร่วงเจ้าจะไม่ทรงทราบก็ทรงทราบสัน
 ทุกสิ่งทุกประการ อันได้โปรดพระราชาทานโอวาทสั่งสอนทุกคัวคน
 พวกที่มีบุญญาภิรุตสักสำคัญกลับตัวได้เป็นคนดี เหล่าพวกที่มากไปคัว
 ทิฐิมานะก็ไม่ประพฤติตามเหมือนญให้กระทำต่าง ๆ หนักยังชันกว่า
 เก่า พระบาทสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงคำรัสอยู่เหนือๆ ว่า คนเจ้าพวกนี้
 จะทรมาณให้ถึงไม้เส้และประคัก อย่างข้างม้าโคกระบือกว่าจะสัน
 พยศก็จะได้ แต่ก่เกิดด้วยอาชญาหนักปราศญไม่ฟังสรรเสริญ เมื่อใครคี่

ก็จะใช้ใครมิดก็ช่างใคร มิใช่เกิดในปล้องไม้ ส่วนแต่มีชาติมีตระกูล
 ในกาลนี้มาตุคามยังประพฤติกว้างแต่เพียงนี้ ไปภายภาคหน้าพระมหา
 กษัตริย์ซึ่งทรงแผ่นดินในสยามประเทศเห็นปานทั้งเราละนี้ จะมีนาง
 พระสนมกำนัลนับด้วยพันแตรร้อยจะ หาที่ประพฤติกินนี้ จะ โดยน้อยนัก
 น้อยหนา จะมีแต่ประพฤติกว้างต่าง ๆ ยิ่งขึ้นไปมากกว่าสมัยนี้สักร้อย
 เท่าพันทวีเทียงแท้ ไม่ต้องการที่จะเป็นพระก่งวลด้วยคนสอนยาก
 ข้าน้อยเหมาะก็ได้ฟังพระราชบริหารแล้ว ก็ให้สะอึกจิกคิกกลัวแก่สัง-
 สรวัญ แม้ชาติหน้าเกลือกจะไปเกิดเป็นพระสนมกำนัลพระมหากษัตริย์
 อีราชเจ้าในภายภาคหน้า ก็จะต้องไกลเคียงด้วยคนพาลสันดานลามก
 จึงอุคสาหะสร้างกุศลปรารภไปเกิดในเทวโลกอย่างเดียว

แต่ที่ข้าน้อยจะบรรยายสหายท่านเสียบไป ในเมื่อสมเด็จพระร่วง
 เจ้าเสวยสิริราชสมบัติโดยยุติธรรมตามราชประเพณี ล่วงจุลศักราช
 ไปได้ ๑๘ ปีโดยกำหนด ทรงสำเร็จปฏิกรรมอันดีสโมสร พร้อมเพรียง
 ด้วยหมู่พระสนมกำนัลและราชบริวาร ทั้งประยูรวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน
 เป็นบรมสุข อาดประหารราษฎรปราศจากภัยอันตราย ราชศัตรู
 ภายนอกภายในก็มีได้กำเรียบให้เคืองครวญ มีแต่การบำเพ็ญพระราชกุศล
 ทรงศีลจำแนกทาน บันเทิงพระกมลเหตุอยู่ในทางพระโพธิญาณทุกเข้า
 คำ คินวันเดือนนี้เป็นนิจวันเว้นคร อันที่ข้าน้อยก็มีความผาสุกด้วย
 พระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาชุบเลี้ยง พระราชทาน
 ยศฐานบรรดาศักดิ์ให้มณฑลหน้าบิคา มารดา ทั้งใช้สอยกิจราชการใหญ่
 น้อยสนิทชิดชม เป็นที่ไว้วางพระราชเหตุอยู่ในพระราชดำริทุกประการ
 แม้จะมีที่เสด็จพระราชดำเนินแห่งใด จะกว้างแรมไกล ไกลกันแควนและ

มีกันคราวที่ ข้าน้อยก็ได้โคจรเสด็จทุกครั้งประจักษ์เกือกทอง หนึ่งเล่า
 ชามเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีสบายพระสภาน์ กายด้วยเหตุกำเริบ
 พระโรค ข้าน้อยก็ได้ตบอบมาทรงกษมาศบำเรอไว้ โดยใจสวามิภักดิ์
 มิได้เป็นเกินเป็นนอเนอเสบาย ทั้งใจท้าวราชกิจจะได้คิดแก้ลำบาก
 ยากเหน้อยแก่สักขณะจิตหนึ่งก็หามิได้ ไซ้ข้าน้อยนพมาศจะแกลัง
 กล่าวไว้วอวออ้างนรชาติซึ่งเกิดภายหลัง ผู้โคจรอย่าพึงสงสัย อันความ
 จงรักภักดีของข้าน้อยนี้ ควรจะเป็นแบบอย่างไปได้ในแผ่นดินชั่ว
 กัลปาวสาน ฯ

หมดเรื่องเท่านี้
